EESTI MAJANDUSPOLIITILISED VÄITLUSED

Artiklid (CD-ROM) ja Kokkuvõtted

ESTNISCHE GESPRÄCHE ÜBER WIRTSCHAFTSPOLITIK

Beiträge (CD-ROM) und Zusammenfassungen

DISCUSSIONS ON ESTONIAN ECONOMIC POLICY

Articles (CD-ROM) and Summaries

XVI

2008

Eesti majanduspoliitilised väitlused – 16 / Estnische Gespräche über Wirtschaftspolitik – 16 / Discussions on Estonian Economic Policy – 16
Asutatud 1984 / Gegründet im Jahre 1984 / Established in 1984

ASUTAJA, KOORDINAATOR JA TOIMETAJA / GRÜNDER, KOORDINATOR UND REDAKTERUR / FOUNDER, COORDINATOR AND EDITOR:
Matti Raudjärv (Tartu Ülikool – Pärnu Kolledž ja Mattimar OÜ)

KAASKOORDINAATORID JA KONSULTANDID/ KOORDINATIONS- UND BERATUNGSTEAM / CO-COORDINATORS AND CONSULTANTS:
Sulev Mäeltsemees (Tallinna Tehnikaülikool)
Janno Reiljan (Tartu Ülikool)

TOIMETUSKOLLEEGIUM / REDAKTIONSKOLLEGIUM / EDITORIAL BOARD
Peter Friedrich (University of Federal Armed Forces Munich, University of Tartu)
Manfred O. E. Hennies (Fachhochschule Kiel)
Enno Langfeldt (Fachhochschule Kiel)
Stefan Okurch (Andrassy Gyula Deutschsprachige Universität Budapest)
Armin Rohde (Ernst-Moritz-Arndt Universität Greifswald)
Mart Sõrg (Tartu Ülikool)

Publikatsioon ilmub kuni kaks korda aastas / Die Publikation erscheint bis zu zwei Mal im Jahr / The publication is published once or twice a year

Artiklid on avaldatud andmebaasis ECONIS / Die Beiträge sind in der Datenbank ECONIS / Articles have been published in the ECONIS database

KONTAKT – CONTACT: Matti Raudjärv

Tartu Ülikool – Pärnu Kolledž /
University of Tartu – Pärnu College **or**
Ringi 35
80012 Pärnu
Estonia
mattir@pc.ut.ee

Mattimar OÜ
Kose tee 79
12013 Tallinn
Estonia
mattir@hot.ee

ISBN 978-3-8305-1539-5 (trükis)
ISBN 978-3-8305-1539-5 (CD-ROM)
ISSN 1736-5597 (trükis)
ISSN 1736-5600 (CD-ROM)

ISBN 978-9985-844-21-2 (trükis)
ISBN 978-9985-844-22-9 (CD-ROM)

TARTU ÜLIKOOL UNIVERSITÄT TARTU UNIVERSITY OF TARTU

TALLINNA TEHNIKAÜLIKOOL TECHNISCHE UNIVERSITÄT TALLINN
TALLINN TECHNICAL UNIVERSITY

KIELI RAKENDUSKÕRGKOOL FACHHOCHSCHULE KIEL
UNIVERSITY OF APPLIED SCIENCES OF KIEL

MATTIMAR OÜ * GmbH * Ltd

EESTI MAJANDUSPOLIITILISED VÄITLUSED
XVI

ESTNISCHE GESPRÄCHE ÜBER WIRTSCHAFTSPOLITIK
XVI

DISCUSSIONS ON ESTONIAN ECONOMIC POLICY
XVI

BWV • BERLINER WISSENCHAFTS-
VERLAG GmbH

MATTIMAR

BERLIN * TALLINN 2008

Eesti majanduspoliitilised väitlused – 16 /
Estnische Gespräche über Wirtschaftspolitik – 16 /
Discussions on Estonian Economic Policy – 16. – Berlin, Tallinn: BWV *
BERLINER WISSENSCHAFTS-VERLAG GmbH, MATTIMAR OÜ, 2008

ISBN 978-3-8305-1539-5 (trükis), ISBN 978-9985-844-21-2 (trükis)
ISBN 978-3-8305-1539-5 (CD-ROM), ISBN 978-9985-844-22-9 (CD-ROM)
ISSN 1736-5597 (trükis)
ISSN 1736-5600 (CD-ROM)

Käesolevas publikatsioonis avaldatud artiklid on eelretsenseeritud anonüümselt sõltumatute doktorikraadiga retsensentide poolt.
Alle Beiträge der vorliegenden Publikation wurden vor der Veröffentlichung anonym von unabhängigen promovierten Experten rezensiert.
Before publishing, the articles in this collection have been anonymously peer-reviewed by independent reviewers holding a doctor's degree.

KORRALDAJAD TÄNAVAD TOETAJAID JA ABISTAJAID!

CADi Eesti OÜ
Friedrich Eberti Fondi Eesti Büroo
Konrad Adenaueri Fond
Miniprint OÜ
Värska Sanatoorium AS

Trükitud trükikojas Miniprint OÜ /Gedruckt in der Druckerei Miniprint OÜ /
Printed in the publishing house of Miniprint OÜ

© Esikaas ja üldkujundus: Mattimar OÜ, 2008
© Kirjastamine: BWV * BERLINER WISSENSCHAFTS-VERLAG GmbH, MATTIMAR OÜ, 2008

SISUKORD

Eessõna (Manfred O. E. Hennies ja Matti Raudjärv) …..……..... 8
Vorwort (von Manfred O. E. Hennies und Matti Raudjärv) ……..……... 11
Preface (by Manfred O. E. Hennies and Matti Raudjärv) ……..…… 14

KOKKUVÕTTED / ZUSAMMENFASSUNGEN / SUMMARIES …….. 17

Florian W. Bartholomae, Alina M. Popescu	Inter- vs. intraregionale Einkommensungleichheit und das Wählerverhalten in Föderationen ……...	19
Artikkel-Article (CD-ROM)	Inter- vs. intraregional income inequality and voting behavior within federations	
Lothar Funk	Anmerkungen zur europäischen Flexicurity – Politik ……..	21
Artikkel-Beitrag (CD-ROM)	Observations on european flexicurity policies	
Ott Koppel	Impact of Russian hidden economic sanctions on Estonian Railway transport ……..	26
Artikkel (CD-ROM)	Venemaa varjatud majandussanktsioonide mõju Eesti raudteetranspordile	
Enno Langfeldt	The shadow economy in Germany – causes and consequences ……...	31
Artikkel- Beitrag (CD-ROM)	Die Schattenwirtschaft in der Bundesrepublik Deutschland und ihre Ursachen	
Liis Lill, Tiiu Paas	Regionaalsed tuluerisused ja konvergents: Eesti mudel Euroopa Liidu riikide kontekstis ……..	34
Artikkel-Article (CD-ROM)	Regional income disparities and convergence: The performance of Estonia in comparison with the EU	
Raivo Linnas	Innovatsioonipoliitika mõju hindamine majanduskasvu ja ühiskonna heaolu edenemise kontekstis: Eesti näitel …….	38
Artikkel-Article (CD-ROM)	An assessment and evaluation of innovation policy: The Case of Estonia	
Sulev Mäeltsemees, Mikk Lõhmus	Pealinna regiooni kohaliku omavalitsuse üksuste majandusprobleeme (Tallinna näitel) ……..	43
Artikkel-Article (CD-ROM)	Revenue base of Estonian local governments, regional disparities and economic problems in the municipalities of the capital city area	

Olev Raju *Artikkel* (CD-ROM)	The role of school in budgets of local municipalities …….. Kooli roll kohalike omavalitsuste eelarvetes	48
Matti Raudjärv *Artikkel-Beitrag* (CD-ROM)	Arengud Eesti majanduses …….. Developments in Estonian economy ……... Entwicklungen in der estnischen Wirtschaft	52 57
Janno Reiljan *Artikkel-Beitrag* (CD-ROM)	Eesti majandusarengu stsenaariumi koostamise probleemid …….……. Die Probleme der Szenarioerstellung für die Wirtschaftsentwicklung Estlands	63
Janno Reiljan, Peter Friedrich *Artikkel-Article* (CD-ROM)	Eesti kohalike omavalitsuste regionaalne rahanduslik jätkusuutlikkus ……..……..... Regional fiscal sustainability of Estonias's municipalities	69
Toomas Saal *Artikkel* (CD-ROM)	Die Delphi-Methode und ihre Anwendungsmöglichkeiten in Estland beim Prognostizieren des Hochschulbildungsbedarfs …….. Delfi meetod ja selle rakendamise võimalustest kõrgharidusvajaduse prognoosimisel Eestis	75
Aino Siimon, Merike Kaseorg *Artikkel* (CD-ROM)	Entrepreneurial activity and its development possibilities …….. Ettevõtlusaktiivsus ja selle arendamise võimalused Eestis	80
Mart Sõrg *Artikkel-Article* (CD-ROM)	Eesti pangad on väga kasumlikud ……... Estonian banks are highly profitable	85
Danel Tuusis *Artikkel-Article* (CD-ROM)	Eraisikute laenukohustused ……. Personal financial debt	89
Maaja Vadi, Kulno Türk *Artikkel-Article* (CD-ROM)	Eesti ettevõtete käitumismustrid väärtusahela perspektiivist: mõned strateegia probleemid ……... The value chain pespective on the Estonian eneterprises' behavior patterns: some hints to the strategic issues	92
Harald Zschiedrich *Artikkel-Beitrag* (CD-ROM)	Regional disparities and clusterbuilding – challenges for the reform of regional policy ……. Regionale Disparitäten und Clusterbildungen – Herausforderungen für eine Reform der Regionalpolitik	97

KROONIKA / CHRONIK / CHRONICLE 101

A.
Tähelepanuväärsed Eesti majandusteadlased/
Bedeutende estnische Wirtschaftswissenschaftler/
Notable Estonian economists

A1: Professor Ragnar Nurkse (1907–1959) – der ungekrönte König unter den estnischen Wirtschaftswissenschaftlern (von Kalev und Kalle Kukk) 103
A1a: Professor Ragnar Nurkse (1907–1959) – eesti majandusteadlaste kroonimata kuningas (Kokkuvõte) 109
A1b: Professor Ragnar Nurkse (1907–1959) – the uncrowned king among Estonian economists (Abstract) 110

A2: Dotsent Juhani Väljataga (1932–1982) ereda isiksusena Eesti majanduselus (Matti Raudjärv) 111
A2a: Associate Professor Juhani Väljataga (1932–1982) als eine unvergessliche Persönlichkeit im Wirtschaftsleben Estlands (Zusammenfassung) 117
A2b: Associate Professor Juhani Väljataga (1932–1982) as a bright personality in the Estonian economic life (Abstract) 118

B.
Majanduspoliitika teaduskonvrentsid Eestis (1984–2008)
Wissenschaftliche Konferenzen über Wirtschaftspolitik in Estland (1984–2008)
Scientific conferences on economic policy in Estonia (1984–2008)

B1: Majanduspoliitika teaduskonverentside traditsiooni kujunemine Eestis (Matti Raudjärv) 119
B1a: Über die Tradition der wissenschaftlichen Konferenzen über Wirtschaftspolitik in Estland (von Matti Raudjärv) 126
B1b: Development of the tradition of scientific conferences on economic policy in Estonia (by Matti Raudjärv) 133

B2: Majanduspoliitika teaduskonverentside loetelu/
Liste der wissenschaftlichen Konferenzen über Wirtschaftspolitik/
List of scientific conferences on economic policy 140

EESSÕNA

Käesolev publikatsioon "Eesti majanduspoliitilised väitlused" (alates 2007. aastast selle nime all, aastatel 1984 ja 1994–2006 aga erinevate artiklite kogumike nimede all)[1] ilmub juba kuueteistkümnendat aastat, mille autoriteks on valdavalt Eesti Vabariigi ja Saksamaa Liitvabariigi (alates 1996. aastast) erinevate kõrgkoolide õppejõud-majandusteadlased ja rahvamajanduse praktikud (sh Euroopa Liidu institutsioonidest). Artiklite autorid on peale Eesti ja Saksamaa olnud ka teistest riikidest (Leedu, Läti, Poola, Sloveenia, Soome, Suurbitannia jt).

Artiklite retsenseerimisel on viimastel aastatel tehtud koostööd paljude kõrgkoolidega mitmest riigist: Andrassy Gyula-nimeline Budapesti Saksakeelne Ülikool (Ungari), Ernst-Moritz-Arndti-nimeline Greifswaldi Ülikool (Saksamaa), Kieli Rakendusülikool (Saksamaa), Kufsteini Rakendusülikool Tiroolis (Austria), Leipzigi Ülikool (Saksamaa), Merseburgi Ülikool (Saksamaa), Potsdami Ülikool (Saksamaa) ja mõned teised. Lisaks on koostöös osalenud mitmed emeriitprofessorid Saksamaalt (Berlin, Kiel, München).

Aastast 2001 alanud koostööna toimub kirjastamine saksa kirjastuse Berliner Wissenschafts-Verlag (endine Berlin Verlag Arno Spitz) ja eesti kirjastaja Mattimar OÜ vahelise ühistegevusena. Käesolev väljaanne on traditsiooniliselt igal aastal regulaarselt ilmuv iseseisev teadusartiklite publikatsioon, koosnedes alates 2007. aastast CD-ROM-ist ja kokkuvõtete kogumikust. Ka käesolev kogumik koosneb kahest orgaanilisest osast: olulisem osa, artiklid, on CD-ROM-il (paigutatud paberkandja kaanetaskusse) ning paberkandjale trükitud nimetatud artiklite teisekeelsed ja ammendavad kokkuvõtted. Lisaks avaldatakse kroonika osas mitmeid teisi majandusteadusega seotud kirjutisi (väljapaistvate eestlaste-majandusteadlaste lühitutvustamine, ülevaated Eestis toimunud majanduspoliitika konverentsidest jms).

Publikatsiooni üheks eesmärgiks on analüüsida ja hinnata Eesti Vabariigi kui Euroopa Liidu liikmesriigi majanduspoliitilisi arenguid. Kindel koht on siinjuures ka teiste riikide arengute käsitlemisel ning omavahelisel võrdlemisel, seda ka väljaspool Euroopa Liitu. Edaspidi võiks üheks arvestatavaks suunaks teiste kõrval olla ka Läänemere äärsete riikide majanduslikud arengud, koostöö ja probleemid.

Eesti areng pärast Euroopa Liidu liikmeks saamist 1. mail 2004. aastal annab tunnistust sellest, et Eesti liigub kindlalt Euroopa Majandus- ja Rahaliiduga ühinemise suunas. Silmas pidades finantspoliitilisi liitumistingimusi on Eesti võrreldes enamiku EL liikmesriikidega lausa stabiilsuse musternäide – aastatel 2004 kuni 2006 moodustas valitsussektori eelarvete ülejääk 2,3 kuni 3,7% sisemajanduse

[1] Artiklite kogumike nimed aastani 2006 on võimalik leida publikatsioonist: *Eesti majanduspoliitilised väitlused – 15/ Estnische Gespräche über Wirtschaftspolitik – 15/ Discussions on Estonian Economic Policy – 15*. Artiklid (CD-ROM) ja kokkuvõtted. Berlin, Tallinn: Berliner Wissenschafts-Verlag, Mattimar 2007: 113–114.

koguproduktist, mis vähendas võlataset 4,5%ni SKP-st. Eesti Panga[2] hinnangute kohaselt selline areng jätkub, kuigi eelmisel aastal vähenes eelarve ülejääk 2,8%ni[3]. Seega pole Maastrichti lepinguga kindlaksmääratud referentsväärtustest kinnipidamisega probleeme.[4]

Kaks olulist rahapoliitilist liitumiskriteeriumit on turuintress[5] ja inflatsioonimäär. Kuna riigi võlatase on väike, ei eksisteeri Eestis kroonipõhisel riigivõlal funktsioneerivat arenenud turgu. Järelikult puuduvad ka harmoniseeritud pikaajalised intressimäärad, nn turuintressid, mis oleksid määravad hinnangute tegemisel. Niisiis võib turuintresside kriteeriumit silmas pidades väita, et ka pärast "...finantsturgude põhjalikku analüüsi praegusel hetkel pidepunktid negatiivse hinnangu tegemiseks siiski puuduvad".[6]

Murettekitav on ainult hinnataseme tõus, mis on mõõdetav harmoniseeritud tarbijahindade indeksiga (HICP). Eesti Panga arvestuste kohaselt inflatsioon Eestis hoogustub pidevalt – kui 2005. aastal oli see 4,1%, siis 2006. aastal kasvas see 4,4%ni ning mullu jõudis 6,3%-ni. Eesti Pank prognoosib 2008. aastaks veelkord 7,4%st inflatsiooni tõusu.[7] Kindlasti mängivad käesoleval aastal oma rolli terve rida eritegureid,[8] mida tuleval aastal loodevasti pole või vähemalt väheneb nende mõju. Kas aga 2009. aastaks ennustatav praeguse arengu muutus tõepoolest toimub, jättes infaltsiooni 4,6% piiridesse, seda näitab meile tulevik.

Mis puudutab 5. liitumiskriteeriumit, nimelt kaheaastast probleemitut osalemist II-s vahetuskursi mehhanismis, siis tõdes Euroopa Keskpank juba oma 2006. aasta detsembri konvergentsi aruandes, et *currency board* režiim nõuab juba oma ülesehitust arvestades Eesti Panga poolseid sekkumisi valuutaturgudel, mille ulatus *per saldo* on siiani vähene olnud.

Üldiselt võib Eesti majanduse arengut pidada positiivseks, kui hinnataseme tõus kõrvale jätta. See väljendub ka reaalse sisemajanduse koguprodukti kasvumäärades,

---

[2] Eesti Pank, Economic Forecast for 2007–2009. *Monetary Developments & Policy Survey*, September 2007: 32.

[3] Eesti Pank, Quarterly economic policy statement of Eesti Pank, Economic forecast for 2007–2009: 2.

[4] Defitsiidi määr, olgu rõhutatud d e f i t s i i d i määr, kuni 3% ja võlatase maksimaalselt 60%, mõlemad arvestades SKP-st.

[5] Turuintressiks loetakse avaliku, st vastava valitsuse poolt emiteeritud riigivõla kasumimäära kestvusega 10 aastat (v järelejäänud kestvusaega). Sellist nn turuintressi peetakse stabiilsuse ja seega ka liitumiskriteeriumiks, mille järgi turud hindavad liitumiskandidaatide stabiilsuse hoidmise tahet.

[6] European Central Bank. *Convergence Report*, December 2006: 52 (deutsch: Konvergenzbericht, S. 59 f).

[7] Eesti Pank, *Quarterly economic policy statement of Eesti Pank*, Economic forecast for 2007–2009: 2.

[8] Selle kohta vaata veel käesolevas kogumikus: Raudjärv, M. Entwicklungen in der Estnischen Wirtschaft.

mis olid 2005. aastal 10,2%, 2006. aastal 11,2% ja möödunud aastal 7,1%.[9] Kuigi käesolevaks ja tulevaks aastaks on oodata "kergeid hingetõmbepause", siis tuleb seda lugeda täiesti normaalseks nähtuseks, mis teenib edasise majandusarengu kindlustamise huve.

Eelnevaga seotud ja paljusid teisi majanduspoliitilisi arenguid arutatakse Eestis regulaarselt. Järjekordne traditsiooniline arutelu toimub 26.–28. juunil 2008 Kagu-Eesti kuurortasulas Värskas. Värska Sanatooriumi hotelli- ja mineraalvee SPA-kompleksis viiakse läbi XVI rahvusvaheline majanduspoliitika teaduskonverents teemal "Majanduspoliitika Euroopa Liidu riikides – aasta 2008". Sellest võtab osa hulgaliselt käesoleva väljaande artiklite autoreid, kes esinevad ettekannetega ning osalevad diskussioonides. Konverentsile on oodata lisaks õppejõududele-majandusteadlastele ka mitmete Eesti avaliku sektori ning eraettevõtluse esindajate ettekandeid ja nende diskussioonides osalemist. Täiendavaid lisaettekandeid on oodata ka teistelt (st siin publikatsioonis mitte esindatud) saksa majandusteadlastelt-õppejõududelt.

Loodetavasti arutatakse seekordsel konverentsil ka mitmeid Euroopa Liidu majanduspoliitilisi küsimusi ja Eesti majanduse ees seisvaid aktuaalseid probleeme. Kuna majanduskasv on Eestis viimastel aastatel aeglustunud, siis on konverentsil kindlasti arutluse all ka sellised küsimused, nagu kinnisvaraturu stabiliseerumine, sündmused ja arengud Eesti tööturul ning paljude erialade (ehitajad, kinnisvaraarendajad jmt) töötajate jaoks raskused töökohtade säilitamisel ning uute leidmisel. Aktuaalne on ka Eesti regionaalse arengu tasakaalustamine, kohaliku eelarve kujunemine, linnade rolli määratlemine regionaalse ja kohaliku omavalitsuspoliitika kavandamisel ning elluviimisel. Päevakorral on siinhulgas ka edasised arengud Eesti valdade ja linnade ühendamise protsessis nende parema jätkusuutlikkuse tagamiseks. Arutamist väärivaid ja vajavaid teemasid-probleeme nii majandusteoorias kui -poliitikas, samuti Eesti praktilises majanduselus, on hulgaliselt teisigi.

Siinkohal edusoovid konverentsil esinejatele ja kuulajatele ning tänusõnad mitmetele toetajatele. Sisukat lugemist ka käesoleva publikatsiooniga tutvumisel ja kaasamõtlemisel.

Veebruar-märts 2008

Manfred O. E. Hennies
Saksamaa (Kielis ja Warderis)

Matti Raudjärv
Eesti (Tallinnas Pirita-Kosel ja Pärnus)

[9] Eesti majandusnäitajad aastate lõikes. Eesti majandus, http://www.eestipank.info/, 25.03.2008.

VORWORT

Die vorliegende Dokumentation erscheint nunmehr in der sechzehnten Ausgabe. Die Sammelbände der Jahre 1984 und 1994 bis 2006 sind unter variierenden Titeln[1], 2007 erstmals als "*Estnische Gespräche über Wirtschaftspolitik*" veröffentlicht worden. Die Beiträge sind vorwiegend von estnischen und deutschen, aber zuweilen auch litauischen, lettischen, polnischen, slowenischen, finnischen und britischen Wirtschaftswissenschaftern aus Hochschulen und Forschungsinstituten verfasst worden. Zum Autorenkreis gehören auch Wirtschaftspraktiker, von denen einige die Institutionen der Europäischen Union vertraten.

Die Beiträge werden rezensiert, wobei Hochschulen aus Deutschland (Ernst-Moritz-Arndt-Universität, Greifswald; Fachhochschule Kiel; Universität Leipzig; Universität Merseburg; Universität Potsdam), Österreich (Fachhochschule Kufstein in Tirol), Ungarn (Deutsche Andrassy-Gyula-Universität, Budapest) sowie emeritierte Professoren aus der Bundesrepublik Deutschland mitwirken.

Die Beitragsbände als selbstständige Sammlungen wissenschaftlicher Artikel erscheinen seit 2001 im Berliner Wissenschafts-Verlag (früher Berlin-Verlag Arno Spitz) in Kooperation mit dem estnischen Verlag Mattimar OÜ. Sie bestehen seit 2007 aus zwei Komponenten, und zwar einer Broschüre und einer in diesem Handbuch enthaltenen CD-ROM, wobei auf der CD-Rom die ausführlichen Beiträge in estnischer, deutscher oder englischer Sprache digital erfasst und in der Broschüre die dazugehörigen Zusammenfassungen in jeweils einer anderen der zuvor genannten drei Sprachen abgedruckt sind.

Die Dokumentationen haben das Ziel, wirtschaftspolitische Entwicklungen sowohl in der Republik Estland als auch in der Europäischen Union zu analysieren und – soweit das möglich ist – zu bewerten. Es ist zu überlegen, ob zukünftig stärker als bisher relevante Entwicklungen in anderen Ländern, vor allem in den Ostseeanrainerstaaten, in die Überlegungen mit einzubeziehen sind.

Nachdem Estland seit dem 1. Mai 2004 Mitglied der Europäischen Union (EU) geworden ist, zeigt die bisherige Entwicklung, dass Estland auf einem sicheren Weg in die Europäische Wirtschafts- und Währungsunion (EWWU) ist. Im Hinblick auf die finanzpolitischen Beitrittsbedingungen ist Estland – im Vergleich zu den meisten anderen EU-Staaten – geradezu ein Musterbeispiel für ein stabilitätsbewusstes Land: In den Jahren 2004 bis 2006 weisen die öffentlichen Haushalte Überschüsse in Höhe von 2.3 bis 3.7% des Bruttoinlandprodukts aus, die den Schuldenbestand auf unter 4.5% des Bruttoinlandprodukts reduziert haben. Die Eesti Pank[2] rechnet mit einer Fortsetzung dieser Entwicklung, wobei sich allerdings die Überschüsse im vergan-

---

[1] Ein Überblick bis 2007 ist zu finden. *Estnische Gespräche über Wirtschaftspolitik*, 15. Ausgabe, Berlin und Tallinn 2007, S. 113 f.

[2] Eesti Pank, Economic Forecast for 2007–2009. *Monetary Developments & Policy Survey*, September 2007: 32.

genen Jahr auf 2.8% etwas verringert haben dürften[3]. Damit sind die im Vertrag von Maastricht vorgegebenen Referenzwerte[4] problemlos erfüllt.

Marktzins[5] und Inflationsrate sind die beiden geldpolitischen Beitrittskriterien. Wegen des geringen öffentlichen Schuldenbestandes gibt es in Estland noch keinen entwickelten Markt für estnische Staatsanleihen. Folglich liegen keine aussagekräftigen harmonisierten langfristigen Zinssätze vor, so dass es im Hinblick auf das Marktzinskriterium auch nach "einer umfassenden Analyse der Finanzmärkte … gegenwärtig keine Anhaltspunkte für eine negative Beurteilung"[6] gibt.

Lediglich die Preisniveauentwicklung, gemessen am harmonisierten Verbraucherpreisindex (HVPI), bereitet nach wie vor Sorgen. Nach Berechnungen der Eesti Pank hat sich die Inflation in Estland fortwährend beschleunigt, und zwar von 4.1% im Jahre 2005 über 4.4% (2006) auf 6.3% im abgelaufenen Jahr. Nach Vorausberechnungen der Eesti Pank wird sie 2008 noch ein weiteres Mal auf 7.4% ansteigen.[7] Sicherlich sind in diesem Jahr eine Reihe von Sonderfaktoren[8] wirksam, die im kommenden Jahr – hoffentlich – entfallen oder zumindest an Einfluss verlieren werden. Ob allerdings die für 2009 prognostizierte deutliche Umkehr dieser Entwicklung auf eine Steigerungsrate von dann noch 4.6% eintreten wird, bleibt abzuwarten.

Was das 5. Beitrittskriterium anbelangt, nämlich die zweijährige spannungsfreie Teilnahme am Wechselkurs-Mechanismus II, so hat die Europäische Zentralbank (EZB) bereits in ihrem Konvergenzbericht von Dezember 2006 festgestellt, dass das Currency-Board-Regime von der Konstruktion her regelmäßige Interventionen der Eesti Pank an den Devisenmärkten verlangt, deren Ausmaße *per saldo* bisher gering gewesen sind.

Insgesamt weist Estland – bis auf die Preisniveausteigerungen – eine gesunde Entwicklung auf, die auch in den Wachstumsraten des realen Bruttoinlandproduktes zum Ausdruck kommt. Diese bewegten sich zwischen 10.2% (2005), 11.2% (2006) und 7.1% im vergangenen Jahr.[9] Wenn für das laufende und kommende Jahr leichte

---

[3] Eesti Pank, *Quarterly economic policy statement of Eesti Pank*, Economic forecast for 2007 2009, S. 2.

[4] Defizitquote, wohlgemerkt D e f i z i t quote bis zu 3% und Schuldenbestand bis maximal 60%, jeweils bezogen auf das Bruttoinlandprodukt.

[5] Als Marktzins gilt die Durchschnittsrendite öffentlicher, d. h. von der jeweiligen Zentralregierung emittierter Anleihen mit einer Laufzeit (gegebenenfalls Restlaufzeit) von 10 Jahren. Dieser so genannte Marktzins wird als Stabilitätskriterium und damit Beitrittskriterium dafür angesehen, wie die Märkte den Stabilitätswillen der einzelnen Beitrittkandidaten einschätzen.

[6] European Central Bank, *Convergence Report*, December 2006: 52 (deutsch: Konvergenzbericht, S. 59 f).

[7] Eesti Pank, *Quarterly economic policy statement of Eesti Pank*, Economic forecast for 2007–2009: 2.

[8] Siehe hierzu in diesem Sammelband (CD-ROM): Raudjärv, M., Entwicklungen in der Estnischen Wirtschaft.

[9] Eesti majandusnäitajad aastate lõikes. Eesti majandus, http://www.eestipank.info/, 25.03.2008.

‘Verschnaufpausen’ erwartet werden, so ist das durchaus normal und dient der Konsolidierung der weiteren Wirtschaftsentwicklung.

Die XVI. estnische Konferenz zum Thema “Wirtschaftspolitik in der EU Staates – das Jahr 2008” findet vom 26. bis 28. Juni 2008 im südestnischen Kurort Värska statt. Daran werden die Autoren der vorliegenden Beiträge, Wirtschaftswissenschafter aus Hochschulen und öffentlicher Verwaltung sowie estnische Unternehmer teilnehmen.

Die Diskussionen werden hauptsächlich auf die Ursachen und Folgen der aktuellen Entwicklungen in der EU und der estnischen Wirtschaft gerichtet sein. Weil sich das Wirtschaftswachstum in Estland in letzter Zeit wieder verlangsamt hat, müssen Themen wie Stabilisierung der Immobilienmärkte und des Bausektors sowie Entwicklungen auf dem estnischen Arbeitsmarkt eingehend diskutiert werde. Nach wie vor sind Mittel und Wege zu einer ausgewogenen regionalen Entwicklung und gesunden Finanzierung der kommunalen Selbstverwaltungen zu eruieren; auch die Rolle der Städte bei der Planung und Umsetzung der Kommunalpolitik ist neu zu bestimmen. Zur aktuellen Problematik gehört nach wie vor der Zusammenschluss einzelner Gemeinden und Städte in Estland, um besser eine nachhaltige Entwicklung zu gewährleisten

Die Organisatoren sprechen allen Sponsoren ihren Dank aus. Sie wünschen den Konferenzteilnehmern interessante und fruchtbare Diskussionen im Plenum sowie weiterführende Gespräche in kleineren Kreisen.

Februar-März 2008

Manfred O. E. Hennies
Kiel/Warder, Deutschland

Matti Raudjärv
Tallinn/Pirita-Kose und Pärnu, Estland

PREFACE

This publication *Eesti majanduspoliitilised väitlused/Discussions on Estonian Economic Policy* (bearing this name since 2007 but in the years 1984 and 1994–2006 under the names of different collections of articles)[1] has been published for 16 years already and its authors are mainly members of the academic staff of different institutions of higher education and economists of the Republic of Estonia and the Federal Republic of Germany (since 1996), also experts on national economy (incl. from the EU institutions). Besides Estonia and Germany, authors of the papers have also come from other countries (Finland, Latvia, Lithuania, Poland, Slovenia, UK, etc.).

Peer review of the papers has been organised in the recent years in cooperation with many institutions of higher education from several countries: Andrássy Gyula German Language University of Budapest (Hungary), Ernst Moritz Arndt University of Greifswald (Germany), Kiel University of Applied Sciences (Germany), Kufstein-Tirol University of Applied Sciences (Austria), University of Leipzig (Germany), University of Merseburg (Germany), University of Potsdam (Germany) and a few others. In addition, several professors emeritus from Germany (Berlin, Kiel, Munich) have participated in the cooperation.

Since 2001, the publishing has been organised jointly in the form of cooperation between the German publisher Berliner Wissenschafts-Verlag (former Berlin Verlag Arno Spitz) and the Estonian publisher Mattimar OÜ. This publication is a traditional annually appearing independent collection of research papers which has consisted of a CD-ROM and a collection of abstracts since 2007. Also this collection consists of two integral parts: the main part consisting of papers is on CD-ROM (inserted in the pocket of the book cover) and the concise abstracts of the papers in other languages, printed on paper media. In addition, several other articles related to economics are published in the Chronicles part (brief introduction of Estonian economists, overviews of conferences on economic policy held in Estonia, etc.).

One of the purposes of this publication is to analyse and evaluate the developments in the Republic of Estonia as a EU Member State from the aspects of economic policy. Also developments in other countries, including outside the EU, and comparisons between them are definitely relevant here. In the future, economic development, cooperation and problems of the countries of the Baltic Sea could be another important subject area.

The development of Estonia after becoming an EU Member State on 1 May 2004 shows that Estonia is steadily moving towards joining the European Economic and Monetary Union. From the aspects of the financial and political criteria of accession, Estonia is a real example of stability for most EU Member States – in 2004–2006

[1] Names of the collections of articles until 2006 have been listed in the publication *Eesti majanduspoliitilised väitlused – 15/ Estnische Gespräche über Wirtschaftspolitik – 15/ Discussions on Estonian Economic Policy - 15*. Papers (CD-ROM) and abstracts. Berlin, Tallinn: Berliner Wissenschafts-Verlag, Mattimar 2007: 113–114.

the government surplus constituted 2.3 to 3.7% of the GDP, which reduced the debt level to 4.5% of the GDP. Such development will continue according to the evaluations of the Bank of Estonia,[2] although the budget surplus decreased to 2.8% last year[3]. Consequently, there are no problems with following the reference values set with the Maastricht Treaty.[4]

The two important accession criteria of monetary policy are market interest rate[5] and the rate of inflation. As the government debt level of the country is low, the market based on government debt in kroons has not developed in Estonia. Therefore there are also no long-term harmonised interest rates, i.e. market interest rates which could be the determining factor in making the evaluations. Thus we can state concerning the criterion of market interest rates that "however ... on the basis of a broad analysis of financial markets, there are no indications suggesting a negative assessment".[6]

Only the increase in the price level, measured with the harmonised consumer price index (HICP), is worrying. According to the estimates of the Bank of Estonia the inflation in Estonia is steadily increasing – while it was 4.1% in 2005, it rose to 4.4% in 2006 and to 6.3% last year. The Bank of Estonia forecasts another increase of inflation to 7.4% in 2008.[7] A number of special factors will surely have a role this year,[8] which will hopefully not exist next year or at least their effect will decrease. The future will tell whether the current development will really change as forecast for 2009, leaving the inflation to the level of approximately 4.6%.

As to the 5th criterion for accession, namely the participation in the exchange rate mechanism ERM II for 2 years without problems, the European Central Bank accepted already in its Convergence Report of December 2006 that the currency board arrangement implied by definition that the Bank of Estonia was regularly active in the foreign exchange markets but the volumes of foreign exchange transactions conducted were small on a net basis.

---

[2] Eesti Pank, Economic Forecast for 2007–2009 in Monetary Developments & Policy Survey, September 2007, p. 32.

[3] Eesti Pank, *Quarterly economic policy statement of Eesti Pank*, Economic forecast for 2007–2009: 2.

[4] Government deficit, i.e. **deficit**, must be less than 3% of GDP and government debt must be no more than 60% of GDP.

[5] Market interest rate is the yield of public, i.e. government debt issued with the term of 10 years (i.e. time to maturity). Such market interest is regarded as a criterion of stability and therefore an accession criterion according to which markets evaluate the intention of accession candidates to maintain stability.

[6] European Central Bank, *Convergence Report*, December 2006: 52 (deutsch: Konvergenzbericht, S. 59 f).

[7] Eesti Pank, *Quarterly economic policy statement of Eesti Pank*, Economic forecast for 2007–2009: 2.

[8] For additional information on this issue see the paper in this collection: Raudjärv, M. Entwicklungen in der Estnischen Wirtschaft

The economic development of Estonia can be generally regarded as positive, if we do not take into account the increase in the price level. This is also manifested in the growth rates of real GDP which were 10.2% in 2005, 11.2% in 2006 and 7.1% last year.[9] Although some breathing space is expected for this and the next year, it should be regarded a fully normal phenomenon which serves the interests of consolidation of further economic development.

The developments related to the above and many other economic developments are regularly discussed in Estonia. A traditional discussion will take place in a small health resort town Värska in Southeast Estonia on 26–28 June 2008. The XVI International Scientific Conference "Economic Policy in the European Union states– in 2008" will be held in the hotel and mineral water SPA complex of the Värska Resort. Many authors of the papers in this publication will take part in the conference, giving presentations and participating in the discussions. In addition to members of the academic staff and economists also presentations from several representatives of the Estonian public sector and private companies and their participation in the discussions will be expected at the conference. Additional presentations will be expected also from other members of the academic staff and economists from Germany (who are not represented in this publication).

Hopefully also several issues of the economic policy of the EU and topical problems facing the Estonian economy will be discussed at this conference. As the economic growth has slowed down in Estonia in the recent years, also such issues as stabilisation of the real estate market, events and developments in the Estonian labour market and difficulties of employees of many specialities (builders, real estate developers, etc.) in keeping their jobs and finding new jobs will surely be discussed at the conference. Also balancing of regional development in Estonia, formation of the local budget, determination of the role of cities and towns in the planning and implementation of regional and local government policy are topical issues. Other related issues on the agenda are further developments in the process of merging Estonian rural municipalities with cities and towns to improve their sustainability. But there are many other subjects and problems of both economic theory and practice, also current economic life in Estonia which deserve and need discussion.

We wish success to participants who will give presentations at the conference and to the audience and appreciate the help of several supporters. We hope you will find the content of this publication interesting and give you food for thought.

February–March 2008

Manfred O. E. Hennies
Germany (in Kiel and Warder)

Matti Raudjärv
Estonia (at Pirita-Kose in Tallinn and in Pärnu)

[9] Eesti majandusnäitajad aastate lõikes. Eesti majandus, http://www.eestipank.info/, 25.03.2008.

INTER- VS. INTRAREGIONALE EINKOMMENSUNGLEICHHEIT UND DAS WÄHLERVERHALTEN IN FÖDERATIONEN [1]

Florian W. Bartholomae, Alina M. Popescu
University of the Federal Armed Forces Munich

Die weitgehende Integration der Güter- und Faktormärkte in Verbindung mit einem rasanten technologischen Fortschritt führt zur Beschleunigung des weltweiten Wirtschaftswachstums. Die Einkommenszuwächse sind allerdings sehr unterschiedlich auf die verschiedenen Bevölkerungsgruppen verteilt. Die Rolle des Staates gewinnt daher bei der Umverteilung der Globalisierungsgewinne immer weiter an Bedeutung und Politiker versprechen die Verlierer zu entschädigen, um damit ihre Stimmen bei den Wahlen maximieren zu können. Im Zuge der weltweiten Integrationsanstrengungen ist festzustellen, dass immer mehr Regionen und Länder Föderationen bilden, um damit unter anderem ihre Umverteilungspolitiken koordinieren zu können. Das kann jedoch dazu führen, dass eine Diskrepanz zwischen dem Wahlauftrag, den die politischen Entscheidungsträger vom Wähler erhalten haben, bzw. der Präferenz des Medians einer Region und den Föderationsregeln entsteht, welche die politische Führung vor große Konflikte stellt. Diese Spannungen können die Region im Extremfall dazu veranlassen, aus der Föderation auszutreten. In letzter Konsequenz kann das dazu führen, dass in der Föderation nur noch homogene Regionen verbleiben, zwischen denen faktisch keine Umverteilung mehr stattfindet und damit den Sinn des regionalen Zusammenschlusses in Frage stellt.

Die modelltheoretische Untersuchung verwendet den Attkinson-Ungleichheitsindex, der die grundlegenden Eigenschaften aufweist, welche an ein Ungleichheitsmaß gerichtet werden. Von größerer Bedeutung ist jedoch, dass er es darüber hinaus ermöglicht, die Ungleichheit mithilfe einer sozialen Wohlfahrtsfunktion zu bewerten, um dadurch die Ungleichheitsaversion der Bevölkerung zum Ausdruck zu bringen.

In der Analyse wird schließlich davon ausgegangen, dass die Umverteilung auf zwei Ebenen erfolgt: zunächst findet die Umverteilung durch die Föderation zwischen den Regionen statt und anschließend nutzen die Regionen das nun geänderte, ihnen zur Verfügung stehende Budget, zur internen Umverteilung. Dieses setzt sich aus den inländischen Steuern zusammen und wird ergänzend erhöht durch Zuwendungen aus der Föderation oder aber gesenkt durch Beitragszahlungen an die anderen Regionen – je nach Wahl der Umverteilungsregel.

Auf der intra-regionalen Ebene lässt sich feststellen, dass das Ungleichheitsproblem und die Wahl der optimalen Umverteilung entscheidend von der vorherrschenden Einkommensverteilung bzw. dem im Vergleich zum Durchschnitt relativen Einkommen des Median-Wählers abhängig sind. Bei einer linkssteilen Verteilung ist der Median ärmer als der Durchschnitt, während er bei einer rechtssteilen Verteilung

[1] Fulltext article "Inter- vs. intraregional income inequality and voting behavior within federations" can be found on the CD attached.

reicher ist und daher in diesem besonderen Fall gegen eine Umverteilung stimmen wird, da er dadurch nur schlechter als in der Ausgangssituation gestellt werden würde.

Kennt man die genaue Verteilung nicht, so kann man doch durch Kenntnis des Attkinson-Index eine Wahrscheinlichkeitseinschätzung abgeben. In einer Gesellschaft mit perfekter Gleichverteilung ist die Wahrscheinlichkeit dafür, dass der Median ärmer als der Durchschnitt ist gleich Null, während bei (perfekter) Ungleichheit – im Extremfall vereint eine einzige Person das gesamte Einkommen der Region auf sich – die Wahrscheinlichkeit bei Eins liegt.

In der Analyse wird davon ausgegangen, dass alle Individuen gleich sind, somit *ex ante* kein Grund für eine Ungleichheit gegeben ist, sich diese aber durch externe Faktoren einstellt und – sofern keine Intervention des Staates erfolgt – zu einer marktgegebenen Ungleichheit führt, die im allgemeinen anders ausfällt, als die vom Median unter einkommensmaximierenden Aspekten präferierte Ungleichheit. Um dieses Niveau zu erreichen ist der politische Entscheidungsträger gefordert, die optimale Umverteilung zu wählen und eine entsprechende Steuer zu erheben, um dafür zu sorgen dass der Median das Durchschnittseinkommen erhält. Ist der Median nämlich reicher, so ist er negativ von der Umverteilung betroffen, ist er ärmer, so wird zwar zu seinen Gunsten umverteilt, er hätte aber durch eine bessere *ex ante* Politik besser gestellt werden können, indem er gar nicht erst in die Lage versetzt wird weder Transfers zu erhalten, noch Steuern aufbringen zu müssen. Der Nutzen des Medians hängt daher negativ von der Ungleichheit wie von der Steuer ab und muss daher nach dem kritischen, nutzenmaximierenden Steuersatz aufgelöst werden.

Auf der inter-regionalen Ebene ist die Föderation gefordert, Gleichheit zwischen den Regionen herzustellen. Ihr stehen dabei potentiell zwei Regeln zur Verfügung, die zu unterschiedlichen Ergebnissen führen: einerseits kann sie die Umverteilung am Bruttoinlandsprodukt (BIP) der Regionen ausrichten, d.h. reichere Regionen zahlen zu Gunsten ärmerer, oder aber an der Ungleichheit in den Regionen, in diesem Falle zahlen "gleichere" an "ungleichere" Regionen. Die einzelnen Regelwerke werden dabei von unterschiedlichen Regionen bevorzugt.

Die erste Regel wird am meisten von armen Regionen bevorzugt, unabhängig von der gewünschten Ungleichheit des Medians, wohingegen die zweite von Regionen bevorzugt wird, deren Median eine hohe bzw. höhere Ungleichheit als alle anderen Regionen bevorzugt unabhängig vom BIP der Region. Es lassen sich letztendlich vier Typen von Regionen in Bezug auf die möglichen BIP-Ungleichheits-Kombinationen identifizieren, die den Föderationsregeln unterschiedlich gewogen sind.

Arme Regionen deren Median eine hohe Ungleichheitsaversion aufweist sind beiden Regeln gegenüber positiv eingestellt, wohingegen reiche Regionen mit einer geringen Präferenz für Gleichheit keiner der beiden Föderationsregeln zustimmen werden. Die beiden anderen möglichen Regionentypen (arm/ungleich und reich/gleich) bevorzugen dabei jeweils die für sie günstigste Regel.

ANMERKUNGEN ZUR EUROPÄISCHEN FLEXICURITY – POLITIK[1]

Lothar Funk
Düsseldorf University of Applied Sciences

Die jüngst etablierte europäische Flexicurity-Politik ist vor allem in dreierlei Hinsicht von besonderem Interesse: Kann sie dazu beitragen, den bereits im Jahr 2000 in der Lissabon-Strategie konstatierten lang anhaltenden Rückstand Europas bei der Arbeitsmarktperformanz im Vergleich zu den USA zu verringern? Inwieweit beeinflusst sie die kontrovers diskutierte Frage, ob in Europa von einem gemeinsamen Europäischen Sozialmodell gesprochen werden kann? Lässt sich die Flexicurity-Strategie als kleinster gemeinsamer Nenner des Europäischen Sozialmodells ansehen? Welche Chancen und Risiken hat der Flexicurity-Ansatz der Europäischen Union (EU)? Wie sähe ein tragfähiger Konsens hinsichtlich Flexicurity aus ökonomischer Sicht tatsächlich aus? Angesichts des lange Zeit persistenten Charakters der Arbeitslosigkeit, die großteils auch im Konjunkturaufschwung nicht auf das jeweils vorherige Niveau abgebaut werden konnte, beschränkt sich die Analyse auf diese strukturellen Aspekte der Arbeitsmarktentwicklung in Europa.

Hintergrund

Während in den OECD-Ländern ab Mitte der 1970er Jahr nach dem ersten Ölpreisschock sowohl in Westeuropa als auch in den USA ein Anstieg der Arbeitslosigkeit eingesetzt hat, der sich in Teilen Europas verfestigt hat, hinkten die USA bei der Produktivitätsentwicklung zunächst hinterher. Seit der Mitte der 1990er Jahre ist Europa aber auch in dieser Hinsicht hinter die USA zurückgefallen. So ist das Bruttoinlandsprodukt (BIP) pro Kopf in der EU-15 im Jahr 2005 um rund 27% niedriger als in den USA. Nur knapp ein Drittel dieses Rückstands lässt sich auf eine geringere Arbeitsproduktivität zurückführen, 67% der Produktivitätslücke zu den USA beruhen hingegen auf einer geringeren Ausnutzung von Arbeitsressourcen. Demnach liegt in Letzterem ein entscheidender Ansatzpunkt, um in der EU gegenüber den USA aufzuholen.

Die EU-Kommission setzt dabei in jüngerer Zeit vor allem auf Flexicurity, um das Ziel der im Jahr 2000 verabschiedeten und im Jahr 2005 wegen fehlender Wirksamkeit überarbeiteten Lissabon-Strategie zu erreichen, Europa bis zum Jahr 2010 zur "*most competitive and dynamic knowledge-based economy in the world, capable of sutainable economic growth with more and better jobs and greater social cohesion*" zu machen. Seit 2005 hat sich dieser Ansatz zunehmend auf europäischer Ebene etabliert und Ende 2007 verabschiedete der Europäische Rat gemeinsame Prinzipien zu Flexicurity.

Das Kunstwort Flexicurity ist dabei aus seinen zentralen Bestandteilen zusammengesetzt und beruht auf der Annahme, dass mehr Flexibilität und mehr Sicherheit am

[1] Fulltext article "Observations on European flexicurity policies" can be found on the CD attached.

Arbeitsmarkt sich nicht notwendigerweise ausschließen müssen, sondern einander ergänzen können. Hierzu verweist der Ansatz auf Länder in Europa, die sich im Gegensatz zu den EU-Problemstaaten durch eine hohe Fähigkeit auszeichnen, neue Arbeitsplätze zu schaffen und die gleichzeitig Arbeitslosen überdurchschnittlich gut sozial abzusichern. Vor allem Dänemark und die anderen nordischen Ländern gelten in dieser Hinsicht als Vorbild auch für die anderen EU-Staaten.

Das immer wieder gepriesene Musterbeispiel Dänemark zeichnet sich durch folgende Merkmale aus: Eine hohe Arbeitslosenunterstützung und eine aktivierende Arbeitsmarktpolitik, die Erwerbslosen Fortbildung ermöglich und sie auch dazu verpflichtet, ermöglichen einen hohen Beschäftigungsstand trotz eines nur geringen Kündigungsschutzes der Arbeitnehmer. An die Stelle des Kündigungsschutzes tritt vielmehr angesichts von wenig regulierten und funktionstüchtigen Arbeitsmärkten im Falle von Arbeitslosigkeit die Sicherheit, schnell wieder Arbeit finden zu können. Dies funktioniert in Dänemark trotz hoher Lohnersatzleistungen bei Arbeitslosigkeit und wird durch die Sozialpartner unterstützt.

Flexicurity: kleinster gemeinsamer Nenner des Europäischen Sozialmodells?

In den letzten Jahren hatte sich nach und nach ein Konsens zugunsten des Flexicurity-Prinzips als kleinster gemeinsamer Nenner des Europäischen Sozialmodells, das sowohl wenig Arbeitslosigkeit als auch gute soziale Sicherung bzw. wenig Armut anstrebt, und der recht unterschiedlicher Ausgangslagen verschiedener Sozialstaats- und Arbeitsbeziehungsmodelle herausgebildet. In der Praxis lassen sich aber je nach herausragender Problemlage unterschiedliche Ländergruppen mit verschiedenen Graden der Zielerreichung identifizieren: Staaten mit dauerhaft hohen Problemen am Arbeitsmarkt ohne große Armutsprobleme (vor allem recht hoch regulierte kontinentaleuropäische Länder, z.B. Deutschland), Staaten mit geringen Arbeitmarkt-, aber hohen Armutsproblemen (vor allem wenig regulierte, liberale Länder, z.B. Großbritannien), Staaten die in beiden Bereichen Probleme haben (vor allem mediterrane und ein Teil der Transformationsländer) und Staaten, die beide Problemkomplexe gut im Griff haben (nordische Länder, z.B. Dänemark). Es muss folglich nicht wundern, dass es relativ leicht für die EU-Kommission war, einen Konsens zugunsten der vernuteten Erfolgsstrategien der nordischen Länder zu schmieden. Dies war um so leichter, als sich angesichts der Uneindeutigkeit des recht vagen Begriffs Flexicurity sowohl Gewerkschaften als auch Arbeitgeberverbände und auch so mancher Experte mit dem Begriff anfreunden konnte. Dieser Konsens ist jedoch brüchig, da sich die grundsätzliche ökonomische Überlegenheit des Ansatzes und seine problemlose Übertragbarkeit auf andere Länder mit Fug und Recht anzweifeln lassen. Auch wird der Begriff und seine Umsetzung in der Realität nach wie vor von verschiedenen Akteuren sehr unterschiedlich gedeutet wird. Im ungünstigsten Fall führt daher die EU-Strategie der Forcierung von Flexicurity-Lösungen sogar zu schlechteren wirtschaftlichen Ergebnissen, als wenn man sich weiterhin auf weniger anspruchsvolle Ziele (etwa nur die bereits zuvor genannten Beschäftigungsziele) beschränkt hätte. Worin liegen nun die wichtigsten Vor- und Nachteile der Forcierung des Flexicurity-Konzepts durch die Europäische Kommission auf europäischer Ebene?

Vorteile der Flexicurity-Strategie

Traditionell vor allem in Kontinentaleuropa angewandte Strategien zur Bekämpfung der dauerhaft hohen Arbeitslosigkeit wie Frühverrentungspolitik oder schematische Arbeitszeitverkürzungen haben sich letztlich als ungeeignet erwiesen, das Problem dauerhaft zu lösen. Der Grund liegt darin, dass die meisten angewandten Strategien es nicht ermöglich haben, das zugrunde liegende Hauptproblem zu lösen: die fehlende Wettbewerbsfähigkeit der Arbeit Suchenden ('Outsiders') gegenüber den Arbeitsplatzbesitzern ('Outsiders'). So lange dieses Grundproblem in Europa bzw. einem Teil der Mitgliedsländer – insbesondere in den großen Staaten Deutschland, Frankreich, Italien und Spanien – weitgehend ungelöst bleibt, wird die Arbeitsmarktperformanz und zum Teil als Folge auch die Produktivitätsentwicklung wegen der damit verbundenen Fehlanreize und Ineffizienzen gegenüber den USA zurück bleiben. Ein klarer Vorteil liegt darin, dass der Ansatz zumindest das Potenzial hat dazu beizutragen, das vielfach in Europa charakteristische Insider-Outsider-Problem zu überwinden. Soweit dies gelingt, dürfte es einen wesentlichen Beitrag dazu leisten, vorhandene Performanzlücken gegenüber den USA zu schließen. Ein weiterer Bonus des Konzepts besteht darin, 'worst case' Szenarien ökonomischer Entwicklung in einigen Ländern zu verhindern, falls stark interventionistische, gegen marktwirtschaftliche Grundprinzipien verstoßende Regierungen an die Macht kommen sollten. Dann kann der Ansatz zumindest helfen, eine Abkehr von beschäftigungsfreundlicher zu anreizschädlicher Politik (teilweise) zu unterbinden, die die Arbeitsmarktchancen der Outsider zum kurzfristigen Schutz von Insider-Besitzständen vermindert.

Nachteile der Flexicurity Strategie

Unter Berücksichtigung der reichlich vorhandenen politischen Risiken und noch existierender Wissenslücken im Hinblick auf seine Implementation beinhaltet der Flexicurity-Ansatz nicht zu unterschätzende Risiken. So beeinträchtigt er möglicherweise die volkswirtschaftliche Effizienz, indem die hierdurch geweckten oft unrealistisch hohen Erwartungen zum Aufschub eigentlich sinnvoller ökonomischer Strukturreformen beitragen. Auch dürfte die Übertragbarkeit der Erfahrungen einzelner Länder auf die unterschiedlichen Hintergründe in anderen deutlich überschätzt werden. Für derartige Probleme spricht etwa die Interpretation von Flexicurity durch einige mächtige Gewerkschaften oder durch gewerkschaftsnahe Wissenschaftler als "zusätzliche Sicherheit", die tendenziell eher die bereits vorhandene Regulierung ergänzt als sie bei gleichzeitiger Erhöhung der Beschäftigungschancen in einer Volkswirtschaft durch weniger beschäftigungsschädliche Formen der Absicherung von Arbeitnehmern zu ersetzen. Nach wie vor wird aus dieser Perspektive interne im Vergleich zu externer Flexibilität deutlich favorisiert. Dann wird aber individueller Kündigungsschutz keineswegs wie in Finnland allein gegen höheres Arbeitslosengeld zur Disposition gestellt, sondern zusätzlich werden potenziell kostenträchtige und daher die Outsiderinteressen an Beschäftigung benachteiligende Sicherungsmechanismen wie Arbeitszeitkonten gefordert. Sicherheit wird in dieser Sicht grundsätzlich nicht nur, wie von der EU-Kommission, als "Beschäftigungssicherheit" verstanden (Akzeptanz auch anderer Arbeitsplätze bei fehlender Rentabilität

des bisherigen Arbeitsplatzes im Gegensatz zur Sicherheit eines Arbeitsplatzes beim bisherigen Arbeitgeber). Im Vordergrund steht vielmehr – wie früher aus gewerkschaftlicher Perspektive auch – soziale Sicherheit in einem umfassenden Sinn. So sollen 'atypische Beschäftigte' wie Leiharbeiter und Teilzeitkräfte unter anderem neben einer Grundsicherung im Rentenalten einen aus Sicht vieler Ökonomen beschäftigungsschädlichen gesetzlichen Mindestlohn zur Vermeidung von 'Armutslöhnen' erhalten sowie einen umfassenden Anspruch auf Weiterbildung auch für Menschen in atypischer Beschäftigung, der typischerweise nicht von den Arbeitnehmern selbst zu finanzieren sein soll. Setzt sich diese etwa in Deutschland von der gewerkschaftsnahen Hans-Böckler-Stiftung vertretene Position hierzulande und auch in anderen Mitgliedsstaaten sowie auf der EU-Ebene insgesamt weitgehend durch, dann dürften sich die für das Jahr 2010 angestrebten EU-Beschäftigungsziele bzw. zumindest deren dauerhafte Einhaltung als sehr unrealistisch erweisen. Denn derzeit liegt die EU trotz der in den letzten Jahren sehr guten Konjunkturlage und zudem kurz vor einer zyklischen Abkühlung sowie einer von der EU-Kommission konstatierten 'Reformmüdigkeit' in nicht wenigen Mitgliedsländern noch vier Prozentpunkte von der angestrebten Beschäftigungsquote von 70% entfernt. Bei der Erreichung der Beschäftigungsziele für einzelne Problemgruppen ist die Lücke sogar noch größer.

Fast völlig blendet die Flexicurity-Debatte allgemein und insbesondere auch die EU-Kommission die Probleme aus, die sich aus den Schwierigkeiten für nationale Regierungen ergeben, Flexicurity-Arbeitsmarktreformen durchzuführen, insbesondere wenn damit gemeint ist, gleichzeitig die Gerechtigkeit und effizient die Beschäftigung zu steigern. Doch weder dürften die vermuteten Win-win-Situationen in der Realität sehr häufig vorhanden sein, noch lassen sich Arbeitsmarktreformen, die zeitgleich mehr Beschäftigung schaffen und zum Abbau von Arbeitsmarktsegmentierungen führen, leicht gegen die Interessen der Insider durchsetzen.

Die Flexicurity-Literatur geht häufig von vielfältigen noch ungenutzten "Win-Win"-Situationen aus. Hier wird das Potenzial von Benchmarking und Politiktransfer trotz einiger kleinerer interessanter Innovationen (etwa Arbeitnehmermobilität steigernde neu geregelte Abfindungszahlungen bei Entlassung in Österreich oder viel versprechende anreizkompatible Reorganisationen der Weiterbildung in Dänemark), die auch auf andere Länder übertragbar sein dürften, allerdings wohl überschätzt. Denn nicht selten verhindert die oft fehlende Verpflichtungsfähigkeit von Regierungen es ihnen, z.B. längerfristig Transferzahlungen in bestimmter Höhe an bestimmte Gruppen zu leisten (etwa weil eine neue Regierung andere Verteilungsvorstellungen als die alte hat), auch wenn dies zu in statischer Betrachtung einzel- und gesamtwirtschaftlich sinnvoll erscheinenden 'Tauschgeschäften' führen könnte. Oft dürfte aber auch die sich aus möglichen Effizienzsteigerungen solcher Lösungsvorschläge ergebende Verteilungsmasse zu gering sein, um die überhöhten Ansprüche der Beteiligten zufrieden zu stellen, so dass die theoretisch interessant erscheinende Flexicurity-Lösung in der Praxis hieran scheitert. Ein Beispiel wäre etwa vor dem Hintergrund der dänischen Erfahrungen der Tausch von 'Abbau eines strengen Kündigungsschutzes für Arbeitnehmer' gegen effektivere aktive Arbeitsmarktpolitik bei höheren Lohnersatzleistungen'. Ein solcher 'Handel' kann aus Sicht der

Beteiligten ‘schief gehen’, weil die Gewerkschaften bzw. die Arbeitnehmer ein sicher erscheinendes Individualrecht gegen unsichere künftige und zudem nicht einklagbare Rechte auf höheres Arbeitslosengeld sowie effektivere Arbeitsmarktpolitik eintauschen müssten, wenn eine zufrieden stellende Einigung der Vertragsparteien unmöglich ist.

Gerade Reformen, die tatsächliche oder vermeintliche Privilegien der Insider beseitigen, wie etwa der Abbau von hohem Kündigungsschutz der Arbeitsplatzbesitzer, wären gefordert, um ‘mehr Gerechtigkeit’ zwischen Insidern und Outsidern herzustellen. Denn als Folge könnten Arbeitnehmer mit gleicher Produktivität am gleichen Arbeitsplatz auch eine identische Entlohnung. Gleichwohl erweisen sich wegen der wirksamen Gegenwehr der oft gewerkschaftlich organisierten Arbeitsplatzbesitzer und wegen der durch die Insiderlöhne geschürten Anspruchserwartung der Outsider auf ebenfalls hohe Löhne solche mittel- und längerfristig die Beschäftigung steigernden Reformen als häufig überaus schwierig. Der einzige Ausweg, der in einer solchen Situation politisch zu strukturell mehr Beschäftigung führt, sind Reformen, die den Zugang der Outsider am Arbeitsmarkt erleichtern (z.B. durch Deregulierung der Zeitarbeit und Zulassung weiterer ‘atypischer Beschäftigung’ oder Deregulierungen an Gütermärkten) ohne die Rechte der Arbeitsplatzbesitzer formal zu mindern. Solche Reformen, die die Anpassungslasten weitgehend auf die Outsider konzentrieren, verschärfen jedoch über mehrere Jahre Segmentierungen am Arbeitsmarkt bevor sie zu geänderten politischen Mehrheiten führen können, die ohne Beeinträchtigung der volkswirtschaftlichen Beschäftigungsperformanz Segmentierungen am Arbeitsmarkt wieder abbauen können. Alternativ besteht aber auch die Gefahr des Rückfalls in beschäftigungsschädliche interventionistische Politik zum Abbau dualer Arbeitsmarkttendenzen, die aber oft zum Rückgang des volkswirtschaftlichen Arbeitsvolumens beiträgt. Hiermit verbundene Zielkonflikte vernachlässigt die aktuelle EU-Flexicurity-Debatte fast völlig, obwohl hier eine dynamischere Sichtweise der Ursache-Wirkungs-Zusammenhänge unabdingbar wäre.

Ein ökonomisch tragfähiger Flexicurity-Konsens

Eine einfache ökonomische Regel, die die gleichzeitige Schaffung von mittelfristig mehr Beschäftigung und Sicherheit garantieren würde, könnte folgendermaßen lauten: Sind die Nettonutzen der Arbeitgeber von einer erhöhten Flexibilität unter sonst gleichen Bedingungen höher als die damit für den Arbeitgeber verbundenen Kosten der erhöhter Sicherheit der Arbeitnehmer, so steigt auf funktionierenden Arbeitsmärkten die Beschäftigung (und umgekehrt). Diese ‘Formel’ könnte der Ausgangspunkt für im Rahmen realistischer Verteilungsspielräume allseitig viel versprechende Flexicurity-Verhandlungslösungen auf der Unternehmens- bzw. der Ebene der Sozialpartner sein. Zusätzlich ist allerdings in erster Linie zu berücksichtigen, dass mögliche unterschiedliche Pfade der Flexicurity nicht so eng und statisch ausgelegt werden, wie es derzeit noch häufig der Fall ist.

IMPACT OF RUSSIAN HIDDEN ECONOMIC SANCTIONS ON ESTONIAN RAILWAY TRANSPORT[1]

Ott Koppel
Tallinn University of Technology

Recently there has been a lot of discussion in the political, business and science circles about the importance of railway transit and transit cluster as a whole in the Estonian economy. During and after April 2007 events it has been claimed that Russia is applying hidden economic sanctions on Estonia that have resulted in reduced rail freight volume and road transport border crossing problems. Those occurrences have been publicly explained by Russian government's decision to expedite the process of directing raw material export flows to Russia's own ports, as well as by the need to perform urgent track repair works on the infrastructure of Russia's October Railway. The present article aims at presenting an overview the current situation in Estonia's rail transport sector, basing it on factual information and its analysis, and point out some of the issues that hinder the achievement of the objectives set in the national transportation policy.

All the analyses dealing with rail transport, regardless to their objective, should consider the following aspects as minimum: rail transport undertaking's aspect, infrastructure manager's aspect, national economy aspect. In the light of the foregoing considerations, the author has raised the following research tasks (T):

T1: How big was the volume of freight hauled on Estonian public railway infrastructure before and after April 2007?

T2: How was the freight volume hauled on Estonian Railway's infrastructure distributed between different rail transport undertakings before and after April 2007?

T3: How did the freight volume hauled by other Baltic railways change after April 2007?

T4: How have changed the charges for services ensuring access to infrastructure after April 2007 and what changes will be introduced starting from 2008/2009 traffic timetable period?

In writing this article, secondary data from the information systems of Estonian Railways has been used in addition to the publicly available information.

T1

In 2006 rail transit freight made up 43.7% of the total freight turnover of Estonian residents and 86.2% of the total rail freight turnover. 88% of transit freight hauled in the year 2006 originated from Russia, 6% from Belarus and 4% from Kazakhstan. Thus, it can be concluded that Estonian represents a typical Baltic rail transit model that is built on transporting Russian oil and oil products to the Baltic Sea ports and

[1] Artikli "Venemaa varjatud majandussanktsioonide mõju Eesti raudteetranspordile" täistekst on paigutatud kogumiku CD-le.

loading these products on ships. Therefore, the transit cluster has been defined to be railway and port-based.

The analysis of freight volume hauled during the last eight months of 2007 indicates that the total volume of freight in cross-border traffic reduced by 47.9% compared to the monthly average of 2006 (54.6% reduction on Narva line, 51.6% reduction on Petseri line and 1.5% of growth on Valga line). These percentages are considerably higher than those presented in report *"Eesti transiit ja logistika: tänapäev ja tulevik"* ("Estonian transit and logistics: today and tomorrow") commissioned by the Estonian Parliament (*Riigikogu*) from a work group led by the Tallinn College of Engineering. This report claims that the volume of transit freight hauled on railway and through ports went down by 30%.

The members of the Ministry of Economic Affairs and Communication Transit Committee's expert group have stated that the process of reduction in transit volume that was expected to last four or five years took actually place during the period of less than one month (first three weeks of May 2007, to be precise). The results of January 2008 show that the volume reduction trend that started during the first half-year of 2007 remains stable or in the best case, stops. In the current situation it would be vitally important to seek opportunities for receiving additional freight volumes and, considering the global trends of world economy, such additional volumes may come from container traffic that has grown in volume by 53% in years 2006–2007.

T2

The source documents of the European transit policy see creation of free competition as the main direction for developing rail transport business. The Republic of Estonia has reported to the European Commission that directives 91/440, 95/18, 95/19 and all the directives of the so-called First and Second Railway Package have been already incorporated into national law. Article 50 (1) of the Railways Act that became effective on 31 March 2004 stipulates that rail transport undertakings have the right to use public railways for the provision of rail transport services without discrimination with regard to fees for the use of railway infrastructure, and the time and other conditions.

According to foreign experts, Estonia is one of the top countries in the European rail liberalisation rankings together with such countries as the United Kingdom, Germany, the Netherlands, Denmark, Sweden, Switzerland and Slovak Republic. There are three passenger as well as three freight transport operators currently working on the Estonian public railway infrastructure. The public railway infrastructure is owned by vertically integrated railway company *AS Eesti Raudtee* (Estonian Railways, Ltd) and *Edelaraudtee Infrastruktuuri AS*. The sole shareholder of Estonian Railways and *Elektriraudtee AS* is the Republic of Estonia, whereas rest of the companies belong to Estonian and foreign private capital.

As already mentioned, there are currently three rail freight transport undertakings operating on the infrastructure of Estonian Railways, one of which is vertically integrated Estonian Railways and the other two are rail transport undertakings AS Spacecom and OÜ Westgate Transport. The press has associated the owners of both AS Spacecom and Westgate Transport OÜ with oil traders close to the Russian government.

The freight volume of rail transport undertakings competing with Estonian Railways suffered only a temporary reduction after the April 2007 events. In the following months the volume was restored and at the end of 2007 it started growing. Compared to the 2004/2005 traffic timetable period when the 2003 version of the Railways Act was implemented, the market share of Estonian Railways belonging today to the state has decreased from 94.4% (monthly average in 2004) to 50.1% (January 2008).

T3

The owners of transit freight originating from Russia have the opportunity to use alternative channels located all over the Baltics, as both Latvian and Lithuanian railways specialise in servicing Russian transit. Some of the transit flows that used to come to Estonia have already moved to Riga, St. Petersburg, Vyssotsk, Murmansk, Kaliningrad and Ventspils, and, to some extent, to the Black Sea ports. In 2007 the total volume of international freight hauled on the infrastructure of Estonian Railways dropped by 22.8%, whereas the volume growth of Latvian Railways was 8.2% and Lithuanian Railways 11.7%.

Thus, the total volume of Baltic countries' international rail freight market amounted in 2006 to 124.5 million tonnes and in 2007 to 123.2 million tonnes, reducing by 1%. This proves expressively the nature of the hidden economical sanctions applied by Russia to companies owned by the Estonian government. Estonia's market share in the Baltic market of international rail freight operations reduced from 33.1% in 2006 to 25.8% in 2007, although in the 1st quarter of 2007 Estonia's market share was growing on the account of Latvian and Lithuanian railways. Thus it is impossible for Estonia to realise its competitive advantage that is based on shorter haul distances and higher quality freight transport and port services, just to mention a few.

T4

Against the background of the tendencies described above, it becomes increasingly important to find answer to the question whether the transit cluster as a whole and the Estonian rail transport undertakings individually are able to guarantee the realization of one of the visions of the Estonian transportation policy – availability of high-quality transport infrastructure.

Article 59 (3) of the Railways Act currently valid stipulates that fees for the use of railway infrastructure in the part of the basic services and extra services ensuring

access consist of the costs for grant of use of railway infrastructure and a reasonable business profit. The Railways Act authorises the Minister of Economic Affairs and Communications to lay down more specific rules for the fee for the use of railway infrastructure.

The railway infrastructure access fee calculation method employed in Estonia is known from the theory of economics as fully distributed costs (FDC) pricing method. Access fee is calculated as two-part tariff, using, in the opinion of the author, unjustifiably the assumption that 30% of railway infrastructure management costs are fixed and 70% variable. Fixed costs are distributed between freight operators in accordance with the share of capacity allocated to a company (measured in train kilometres) and variable costs based on the mutual proportion of companies' rolling stock works (measured in gross tonne kilometres). The distinctive character of the Estonian system is that the companies providing public passenger transport services are exempt from paying the fixed cost component of railway infrastructure access fee that causes legitimate doubts about the existence of cross-subsidies.

In his previous publications the author has analysed the applicability of different pricing (short-term marginal costs method, price-gap method, FDC-method, pay-and-go method, Ramsey-Boiteux' principle, Rothengatter model) and price calculation methods (single tariff, two- or multiple-part tariff) in the Estonian transport policy environment. The author finds that the FDC-method is fully acceptable for railway infrastructure access pricing in growing market environment, as the feature where access fee reduces when freight volume grows is attractive also to the rail freight undertakings.

The situation changes when the rail freight transport market starts falling. The Railway Inspectorate estimated that Estonian Railways' infrastructure management costs related to main access services amounted in the 2007/2008 traffic timetable period to *ca* 900 million kroons. In author's estimate, these costs would reach (depending on WACC used) 1.1–1.3 billion kroons upon implementing the new methodology. Assuming that the volume of freight hauled on the infrastructure of Estonian Railways remains at January 2008 level, the infrastructure access fee of 2008/2009 traffic timetable period would increase 3.8 times (fixed costs) and 2.7 times (variable costs) compared to the average of the first four months of 2007 calendar year. In terms of freight tonnes it would mean (depending on the route) the average access fee of 40–50 kroons. Such a high level of infrastructure access fee is unacceptable for the freight undertakings in the current market situation.

The situation is complicated by the need to make investments in the railway infrastructure necessary for passenger transport. In accordance with the Transportation Development Programme for 2006–2013, Estonian Railways plans to invest in 2008–2017 in railway and railway structures 5.0 billion kroons in 2007 constant prices, 1.3 billion of which are expected to be covered by the EU structural funds (incl. on the account of funds allocated for the Rail Baltica project). Major investment projects include Tartu-Valga railway line renewal in order to increase

passenger train diving speeds to 120 km/h, renewal of electric railway catenary and traction substations, renovation of passenger platforms in order to make them compliant with the EU standards, building of multiple-level railway crossings, building of Koidula border station, and other projects of public interest.

As the result of the analysis, the author draws the following conclusions:

1. During the last eight months of 2007 the volume of international freight hauled on Estonian public railway almost halved compared to the first four months of 2007 and there are no signs of recovery in the first months of 2008. Re-orientation of rail freight operations from transit to domestic freight does not ensure the sustainability of rail transport undertakings.
2. The fact that the freight flows have moved to Estonia's neighbouring countries proves the existence of Russia's hidden economic sanctions. This is also evidenced by the fact that the Estonian freight operators belonging to holding companies registered in Cyprus have been able to maintain their volumes.
3. The Estonian transit cluster has developed as railway and port based. Therefore, there are no grounds for depriving any potential investors of government's political support, as largest railway infrastructure manager belong to the state and he need to invest substantial funds in public interest. In order to co-finance the investments needed for passenger traffic and avoid cross-subsidies between different modes of transportation, it would be necessary to increase the subsidy paid for the access fee of passenger transport by more than 200 million kroons a year, plus direct aid to railway infrastructure manager for constructing and renovating passenger transport infrastructure (this would be in addition to the EU structural funds) amounting to *ca* 230 million kroons a year in the period of 2008–2010 (the investment need of *Edelaraudtee Infrastruktuuri AS* has not been considered).

In the current situation it is unavoidable that those developing the budgeting and transportation policy of Estonia give up the principle that state is not participating in funding railway infrastructure investments.

THE SHADOW ECONOMY IN GERMANY – CAUSES AND CONSEQUENCES[1]

Enno Langfeldt
Fachhochschule Kiel/University of Applied Sciences

In this paper, the shadow economy is seen as a reaction to excessive constraints created by public institutions and bureaucracy. While large companies can shift production abroad in order to avoid these constraints, illicit work and do-it-yourself activities are the only exit options for individuals and small companies. Under the present high tax and social security contributions and tight labour market regulations the existence of the shadow economy is increasing welfare as many activities otherwise would not have occurred. However, due to control and concealment costs in the underground economy, the overall efficiency could be further increased if by a reform of economic and social policy incentives are given to shift back activities to the official sector voluntarily. In order to draw some policy conclusions at the end of the paper at first the available empirical evidence on the shadow economy is provided and then its main causes and consequences are analysed.

In general, the shadow economy incorporates all kinds of economic activity that are unobserved by the official statistics. Some activities are hidden in order to avoid taxation and regulation (underground economy). Other activities are not officially measured because they are non-market activities (household and volunteer work) and thus are not included in the definitions of the national income accounts. The size of the underground sector in Germany is estimated to be in the order of 15% of official GDP, the respective rate for household activities and volunteer work is likely to amount to about one third. In the last three decades before the end of the century, the shadow economy seems to have increased more rapidly than the official sector. Since then the shadow economy is shrinking relative to the official sector.

The key problem of the official sector is the huge wedge between take-home pay of workers and the official hourly wage costs, which have to be paid by the customers of these services. Currently the net wage of a qualified painter is 9.14 € per hour, while the amount of the respective hourly wage costs (including VAT) to be paid by customers is 50.56 €. The services of an illicit worker are available at a price of about 15–20 € per hour. With such large price differences is not surprising that illicit work is not only widely used in the population but also seen as only a minor violation of law.

The single most important cause for the existence of the shadow economy is the high level of social security contributions and taxes in relation to gross wages. In the case of an employee with an average income, the respective rate is slightly above 50%, marginal rates are even higher. Indirect taxation (current VAT rate: 19%) gives an additional stimulus to work off the records. Another serious problem is

[1] Den vollständigen Text des Artikels "Die schattenwirtschaft in der Bundesrepublik Deutschland und ihre ursachen" findet der Leser auf der beigefügten CD.

social transfer payments. For low qualified workers in the service sector and in eastern Germany there is almost no incentive to take up official work as official wages hardly exceed transfer payments. Even in case of additional small earnings in the official sector, the implicit taxation is in the order of 90%. Regarding these incentives, illicit work and do-it-yourself activities seem to be the only reasonable forms to take up work voluntarily.

Unemployment and related welfare benefits have a strong influence on the incentive to work in the shadow economy. Most of the public transfer payments do not include an obligation to work. Incentives to take up regular work are very weak. If recipients of welfare benefits earn small additional incomes in the official sector, benefits are by an amount of about 85% of the additional incomes earned. Thus for many of those who have fallen into poverty the shadow economy is the only reasonable alternative to improve the financial situation.

The intensity of regulation is another important factor for the size of the shadow economy. For small and medium-sized companies the annual costs of the different bureaucratic obligations amount to about 4400 € per employee. The most severe regulations refer to the labour market. Law fixes the maximum amount of working hours and health and safety standards. There is also a legal dismissal protection of workers and the obligation for compensations in the case of mass layoffs. In addition, the government protects workers against competition from foreign workers. In some sectors, they have to be paid according to German standards. Foreigners will receive a job allowance only if German workers are not available for the job. Although there are no legal minimum wages, the government is interfering into the formation of wages. For some sectors, minimum wages agreed upon by unions and employers associations are declared compulsory for all firms and workers. Because of all these regulations, the size of long-term unemployment and the unemployment of low-skilled workers is significantly higher than in other industrial countries.

Surveys indicate that the readiness to undertake illicit employment as well as its acceptance is high in Germany. Three quarter of the population expect that their neighbours employ illicit workers. Asked whether illicit work is “an activity which should not be done under any circumstances”, only 25% of the persons asked answered “yes”. As a comparison, 75% condemn fraud in line with different kinds of welfare benefits. To sum up, for a wide majority of the population illicit work is not a criminal activity but a widely accepted social norm.

So far, it has been argued that the shadow economy and the official economy are substitutes, higher incomes in one sector mean lower incomes in the other. However, there are good reasons to assume that the shadow economy is also supporting the regular sector. Illicit work and do-it-yourself activities are increasing the official demand for materials. To a large part, the incomes of illicit workers will be spent in the official sector. Thus fears that the existence of the shadow economy leads to large losses of tax revenues seem to be exaggerated. With respect to income distribution, the shadow economy is likely to level off income inequalities as low-income earners participate more actively.

With respect to policy conclusions it has already become evident that that the tax wedge has to be reduced and the labour market has to be deregulated. In order to prevent that the aging of the population will put additional pressure on non-wage labour costs in the future, social security contributions should no longer be fixed to wages solely. In order to increase official work incentives for people receiving social transfer payments new schemes are needed which reduce the high implicit taxation in the case that official work is taken up.

The German Council of Economic Advisers favours a model were recipients of welfare benefits are taxed only at a rate at 50% if they have additional incomes from the official sector. In addition, the efforts to take up regular work are increased by a 30% reduction in welfare benefits.

REGIONAALSED TULUERISUSED JA KONVERGENTS: EESTI MUDEL EUROOPA LIIDU RIIKIDE KONTEKSTIS[1]

Liis Lill, Tiiu Paas
Tartu Ülikool

Artiklis hinnatakse piirkondlike tuluerisuste dünaamikat Eestis ning võrreldakse Eestis avaldunud trende regionaalsete tuluerisustega Euroopa Liidus. Tuluerisuste mõõtmisel kasutatakse nii regionaalse SKP andmeid kui indiviidi keskmist sissetulekut iseloomustavaid karakteristikuid piirkonniti. Mõõdetuna regionaalse SKP kaudu, on Euroopa Liidu liikmesriikide vahelised tuluerisused viimase kümnendi jooksul vähenenud, kuid riikide sisesed regionaalsed tuluerisused on kasvanud. Võtmaks arvesse üldtunnustatud tendentsi, et SKP *per capita* tasemed varieeruvad sõltuvalt regiooni geograafilisest asukohast (enamikes riikides on domineerivaks struktuuriks jõukad keskused ning mahajäänumad ääremaad), kasutasid autorid konvergentsiprotsesside analüüsimisel võimalusel ruumiökonomeetrilisi hindamismeetodeid. Eesti andmete põhjal saadud tulemusi võrreldi Euroopa Liidu NUTS-3 regioonide tasandil läbi viidud uuringuga (Paas, Schlitte 2006), milles oli hinnatud nii ruumilise sõltuvuse (piirkondade vastastikmõjud) kui ruumilise heterogeensuse võimalikku mõju regioonide majanduskasvude ühtlustumisele, kasutades piirkondade vaheliste kauguste pöördväärtustel põhinevat kaalumaatriksit. Nimetatud uuringus tuvastati oluline ruumiline sõltuvus vaatluste vahel, mille põhjal võib järeldada piirkondlike ülekande-efektide toimimist.

Eesti SKP *per capita* andmed on maakondlikul tasandil kättesaadavad aastate 2000–2005 kohta. Eestis kui väikeriigis on ilmselgelt toimunud väärtuste loomise koondumine suuremate keskuste, eriti Tallinna, ümber. SKP *per capita* on Harju maakonnas ligi 50% kõrgem Eesti keskmisest ning erinevused tunduvad üha suurenevat, kuivõrd Harju maakonnas on SKP *per capita* kasv vaadeldaval perioodil olnud samuti kõrge, jäädes alla vaid jõukuselt teisele – Tartu maakonnale. Seevastu mahajäänumates regioonides on majanduskasvu tempo olnud aeglasem. Viies läbi regressioonanalüüsi, testimaks absoluutset beeta-konvergentsi (sõltuvaks muutujaks logaritmitud SKP *per capita* kasv 2000–2005, sõltumatuks muutujaks SKP *per capita* 2000 aasta tase), saime tulemuseks, et konvergentsikordaja on positiivne, kuid ei ole statistiliselt oluline. Ilmselt on valim (n = 15) kordaja statistilise olulisuse saavutamiseks liiga väike. Graafiliselt on aga selgelt näha, kuidas erinevused jõukamate ja vaesemate maakondade SKP tasemetes on kasvanud. Seega võib väita, et Eesti puhul on tegu pigem divergentsiga ning perioodil 2000–2005 ei ole SKP *per capita* tasemete ühtlustumist maakondade vahel toimunud.

Valimi väiksuse tõttu ei ole Eesti SKP andmete põhjal võimalik läbi viia ruumiliste vastastikmõjude analüüsi naabruses paiknevate regioonide majanduskasvude seotuse uurimiseks. Siiski võib öelda, et Eesti SKP andmeid kasutades saadud tulemused on sarnased Euroopa Liidus valitsevate tendentsidega. Piirkondliku SKP andmetesse

[1] Fulltext article "Regional income disparities and convergence: The performance of Estonia in comparison with the EU" can be found on the CD attached.

ning nende põhjal saadud tulemustesse tuleb aga suhtuda teatud ettevaatlikkusega, kuivõrd üldine tootmise globaliseerumisprotsess muudab üha raskemaks regionaalse SKP arvutamise, eriti juhul, kui vaatlusalused regioonid on väikesed ning üksteisega tihedates majandussidemetes. SKP *per capita* andmete põhjal saadud formaalsed tulemused viitavad siiski kindlalt üha suurenevale ebavõrdsusele riikide siseselt regioonide vahel.

Palju on vaieldud selle üle, kas ebavõrdsus iseenesest on halb, või ei pruugi see alati nii olla. Pole kahtlust, et iga riigi üheks prioriteediks peaks olema majanduspoliitiliste meetmete rakendamine vaesuse leevendamiseks, kuid tulenevalt laialdast toetust leidnud teooriast, et toimub tootmise kontsentratsioon piirkondadesse, kus tootmine on efektiivsem, ei pruugi lisandväärtuse loomise koondumine teatud regioonidesse ning sellega kaasnev piirkondlik divergents riigi kui terviku tasandilt olla ilmtingimata halb nähtus. Üha suurem osa väärtustest luuakse läbi infotehnoloogia ja arenenud kommunikatsioonisüsteemide, mis muudab üha väiksemaks füüsilise asukoha rolli, mis omakorda lihtsustab oskusteabe levikut kui hüviste liikumist, võimendades geograafilisi ülekandeefekte. Tänapäevane infrastruktuur võimaldab meil tarbida hüviseid, mis toodetakse meist sadade kilomeetrite kaugusel ning mille omandamiseks ei pea me isegi kodust väljuma. Veelgi enam, lähtuvalt globaliseerumisest maailmamajanduses, võime nende samade hüviste tootmisel ka ise osalenud olla.

Artiklis on püstitatud küsimus, kas erinevusi majanduskasvudes ja tuludes saab üheselt käsitleda piirkondliku arengu ja heaolu mõõduna. Analüüsi tulemusena jõudsime järeldusele, et enne konvergentsiprotsessidele suunatud majanduspoliitiliste meetmete rakendamist tuleks vaatluse alla võtta ka indiviidi heaolu otsesemalt iseloomustavad näitajad, mõõdetuna inimeste ostujõu indikaatorite (leibkonna sissetulek, keskmine palk, pension) kaudu. Arvestades ulatuslikku globaliseerumisprotsessi, ei pruugi hüviste tootmise piirkonnas elavad indiviidid neist tegelikku kasu saada, või vastupidi – enam kasu saadakse hüvistest (materiaalsetest kaupadest olulisemadki võivad olla teadmised ja innovatsioonid), mis esmalt "valmivad" teistes regioonides, kuid mingi aja jooksul leiavad ikkagi tee kõigi poolt kasutamiseks, suurendades kokkuvõttes ühiskonna heaolu.

Eurostatis ei ole kättesaadavad regionaalsed andmed keskmise palga kohta, kuid indiviidide keskmise heaolu piirkondlike erinevuste mõõtmiseks saame kasutada majapidamise sissetulekut inimese kohta (ostujõu pariteedi näitaja alusel) ning töötajatele makstud hüvitiste jagatist hõivatute arvuga piirkonnas, mis on lähendmuutujaks keskmisele palgale. Need kaks näitajat on kättesaadavad vaid NUTS-2 tasandil, mille puhul Eestit vaadeldakse ühtse regioonina, kuid käsitledes Euroopa Liitu kui ühtset majandusruumi, saame teha järeldusi inimeste ostujõu ja seeläbi heaolu konvergentsi või divergentsi kohta.

Erinevused indiviidi jõukuse tasemes, mõõdetuna keskmise sissetuleku või palga kaudu näitavad SKP dünaamikast erinevaid tendentse. Majapidamise keskmine sissetulek (mõõdetuna ostujõupariteedi alusel) on Euroopa Liidu liikmesriikides perioodil 1996–2004 konvergeerunud. Regressioonimudeli kordaja oli negatiivne ja

statistiliselt oluline olulisuse nivool 0,01. Konvergentsi näitas ka regressioonanalüüs, milles algtasemeks oli aasta 2000, tagades seega parema võrreldavuse Eesti andmetega ning eeldades, et struktuursed muutused avaldanuks vaadeldaval perioodil teatud mõju kogu Euroopale. Sarnase tulemusini jõudsime, analüüsides keskmist palka kajastavat proksimuutujat ehk töötajatele makstud tasude ja hõivatute arvu jagatist.

Eestis on perioodil 2000–2006 samuti toimunud märgatav indiviidi sissetulekut iseloomustavate indikaatorite tasemete konvergents maakondade lõikes: statistiliselt oluliseks ja märgi poolest negatiivseks osutusid nii leibkonnaliikme keskmise sissetuleku, keskmise kuu- või tunnipalga kui pensionide konvergentsi iseloomustavad näitajad. Kuna Eesti maakondi on kõigest 15, ei ole nende näitajate osas võimalik läbi viia ruumiökonomeetrilist analüüsi, tuvastamaks lähedal asuvate majandusüksuste vahelise interaktsiooni mõju.

Uurimaks piirkondlikke ruumilisi vastastikmõjusid Eestis, võtsime vaatluse alla ainsa tulunäitaja, mis osutus kohaliku omavalitsuse tasandil kättesaadavaks – füüsilise isiku tulumaksu laekumise omavalitsuse eelarvesse. Siinkohal testisime nii ruumilist autokorrelatsiooni kui ruumilist heterogeensust, kasutades nii naabrustel põhinevat kui omavalitsuste keskuste vaheliste kauguste pöördväärtustel põhinevat kaalumaatriksit. Regressioonanalüüsi tulemuseks saime, et konvergentsikordaja on statistiliselt oluline ja miinusmärgiga. Seega on toimunud oluline konvergents, mida võis ka maakondlike sissetulekunäitajate analüüsi järel eeldada.

Ruumilisi vastastikmõjusid ega ruumilist heterogeensust ei õnnestunud aga tuvastada. Selle üheks põhjuseks võib pidada asjaolu, et Eesti kui väikeriigi majandusüksuste struktuur erineb suurriikide omast (kus vaadeldavad regioonid on piisavalt suured, tegutsemaks omaette majandusüksustena). Eesti omavalitsusüksused ja maakonnadki on väikeste vahemaade tõttu omavahel nii tugevalt seotud, et inimeste ja seega ka hüviste mobiilsus on väga suur. Selgelt diferentseeruvad vaid üksikud keskused üle Eesti, erinevused väiksemate linnade ja valdade vahel on marginaalsed. Vahemaad on piisavalt väikesed, et olulist mõju omavalitsusele kui majandusüksusele ei pruugi omada mitte lähimad naabrid (nagu eeldaksime suurte regioonide puhul), vaid pigem lähimad maakonnakeskused. Suur osa valdade elanikkonnast töötab linnades ning kasutab muid linnade hüvesid, mistõttu omavalitsusüksuste piirid ei ühti tegelike majandusüksuste piiridega. Seega pole standardse ruumiökonomeetrilise analüüsi käigus võimalik neid vastastikmõjusid tuvastada.

Võib eeldada, et konvergentsianalüüsi tulemused regionaalse majanduskasvu ning tuluerisuste suuremise või vähenemise osas sõltuvad teatud määral vaadeldavate regionaalsete üksuste suurusest. Väga väikeste regioonide, nagu Eesti omavalitsused või ka maakonnad, puhul võiks eeldada nendevahelist tugevamat interaktsiooni, mistõttu heaolu suurenemine ühes regioonis kiirendab ilmselt väga lühikese aja järel heaolu kasvu ka seda ümbritsevates regioonides. Lähedal asuvate piirkondade elanikud saavad ju samuti tarbida hüviseid, mis kaasnevad innovatsioonide, tehnoloogilise arengu või muude majanduskasvu käivitavate teguritega, mistõttu tuleks kõrge arengupotentsiaaliga piirkondades luua maksimaalsed tingimused tehnoloogi-

liseks progressiks ning innovaatilisteks tegevusteks. See ei pruugi kokkuvõttes soodustada tulutasemete ühtlustumist, kuid kahtlemata suurendab kõigi piirkondade indiviidide heaolu.

Suurriikide puhul võib oletada, et riigisisesed esialgsed regionaalsed erinevused on suuremad, sõltuvalt nii erinevatest geograafilistest teguritest kui kultuurilisest taustast, mille tõttu piisavalt suured regioonid on ajalooliselt toiminud peaaegu iseseisvate majanduslike üksustena. Euroopa väikeriigid seevastu on kas ajalooliselt kuulunud mõne suure naaberriigi koosseisu, olles nii mõjutatud selle riigi majandusest (Balti riigid) või toiminud sajandite jooksul iseseisva eduka üksusena (Šveits). Vaadeldes riikide vahelisi tulutasemete erinevusi, võiks eeldada, et Euroopa Liidus kui ühtses majandusruumis erinevused pikapeale kahanevad, kuid riikide siseste erinevuste kahanemine ei pruugi niipea aset leida ning see ei peaks ka üldjuhul olema omaette eesmärgiks. Antud asjaolusid tuleks kindlasti arvesse võtta Euroopa Liidu liikmesmaade ühtsete üldist heaolu suurendavate majanduspoliitiliste meetmete välja töötamisel.

SKP *per capita* tasemete vahel on nii Eesti kui paljude teiste Euroopa Liidu liikmesriikide siseselt toimunud divergents. Tuginedes NUTS-3 tasandi analüüsile, on tuvastatud ruumilised vastastikmõjud regioonide vahel. Autorite arvates võib regionaalse SKP tasemete erinevuste suurenemine eelkõige viidata tootmistegurite kontsentratsioonile piirkondadesse, kus tootmine on efektiivsem. Üldise globaliseerumise ning info- ja kommunikatsioonitehnoloogiate tormilise arengu tõttu ei pruugi SKP tasemete ning kasvukiiruste erinevused kindlasti halvaks nähtuseks olla, sest kommunikatsiooni- ning infrastruktuuri arengu tagajärjel saavad arenenumates regioonides toimuvast progressist osa ka vähemarenenud piirkonnad ning seda märksa väiksema ressursside kuluga, kui oleks tarvilik mahajäänumate piirkondade võrdsuse saavutamiseks läbi tulude ümberjaotamise. Saavutamaks aga "ülekandeefektidest" veelgi enam kasu, tuleks oluliselt tugevdada piiriülest koostööd Euroopa Liidu liikmesriikide vahel.

Seega regionaalse SKP konvergents kui majanduspoliitiline suunitlus ei peaks olema eesmärgiks iseenesest, vaid eelkõige vahendiks vaesuse leevendamisel ning kõige mahajäänumatele piirkondadele nn "stardiabi" andmisel, mille kõrval tuleks kindlasti tähelepanu pöörata kõrge arengupotentsiaaliga piirkondade veelgi kiirema arengu kannustamisele, mille läbi saavad kasu kõigi regioonide elanikud. Viimast väidet toetab asjaolu, et vaatamata SKP tasemete regionaalsete erinevuste kasvule, on inimeste sissetuleku näitajad nii Euroopa Liidus kui Eesti-siseselt ühtlustunud, mis tähendab, et inimeste heaolu on kiiremini kasvanud vaesemates piirkondades.

INNOVATSIOONIPOLIITIKA MÕJU HINDAMINE MAJANDUSKASVU JA ÜHISKONNA HEAOLU EDENEMISE KONTEKSTIS: EESTI NÄITEL[1]

Raivo Linnas
Tallinna Tehnikaülikool

Sissejuhatus

Artikli eesmärk on anda ülevaade innovatsiooni ja innovatsioonipoliitika teoreetilisest käsitlemisest maailmas, käsitleda innovatsioonipoliitika hindamise ja mõõtmise teoreetilisi ja praktilisi aspekte ja pakkuda välja mõningaid mõtteid ja esmaseid soovitusi innovatsioonipoliitika mõju hindamise ja mõõtmise tervikliku süsteemi loomiseks. Innovatsioon ja innovatsioonipoliitika on laialdaselt tunnustatud majanduskasvu ja majanduse arengu lahutamatu tegurina. Mitmed autorid väidavad, et loovus, teadmised, tehnoloogia muutus ja innovatsioon on neli kõige olulisemat majanduskasvu ja majanduselu edenemise ning tööstuspoliitika kujundamise mõjurit. Teadlased väidavad ka, et innovatsioon on majandusarengu oluline mõjur ja innovatsioonist sõltub mistahes organisatsiooni ellujäämine ja kasv. Eesti riik on lühikese taasiseseisvumisjärgse ajaga suutnud saavutada silmapaistvat majandusedu. Eesti majandusedu on oluliselt mõjutanud uuendused nii avalikus (radikaalne innovatsioon maksunduses), kui ka erasektoris (Skype, geeniprojekt). Kuigi majandus on arenenud tormiliselt, siirdub Eesti alles tõhususe staadiumist innovatsiooni staadiumi. (Lopez-Claros *et al*. 2007: 13)

Eesti on innovatsiooni edendamisel olnud enamikust uutest Euroopa Liidu liikmesriikidest edukam, kuid eufooriaks ei ole põhjust, sest eduloo sära hakkab tuhmuma. Näiteks, indikaatorid, mis iseloomustavad intellektuaalset omandit ja teadmiste loomist, on kehvad. Majanduskasv, üleilmne konkurents, tehnoloogiate muutused, innovatsioon, teadmusmajandus ja teadmusühiskond on olulised ja levinud uurimisainesed väga laiale isikute ringile kogu maailmas. Innovatsioon ehk uuendustegevus on laiaulatuslik tehnoloogiline ja majanduslik nähtus. Uuendustegevus on dünaamiline, mittelineaarne, sotsiaalselt sidustatud interaktiivne protsess, mida saab juhtida organisatsioonide vaheliste ja integreeritud juhtimisviisidega. Innovatsioonipoliitika asjana iseeneses ei oma ühiskonnale mingit väärtust, vaid tema väärtus tuleneb üksnes tema mõjust majanduskasvule ja ühiskonna heaolu kasvule.

Autor käsitleb käesolevas artiklis innovatsioonipoliitika mõju hindamist ja mõõtmist. Artikli autor väidab, et innovatsiooniprotsess vajab kohast ja küllaldaselt toimivat hindamis- ja mõõtmissüsteemi (ehk tagasisidesüsteemi või seiresüsteemi), mis võimaldab saada teavet innovatsiooniprotsessi arengust või taandarengust ning mõjust majanduskasvu ja ühiskonna heaolu edendamisele. Autor väidab, et laiemalt tuntud innovatsiooni ja innovatsioonipoliitika seire tööriistad on liigselt suunatud sisenditele, keskkonnale ja väljundile, mistõttu senisest enam on vaja tähelepanu suunata mõjule ehk innovatsiooni ja innovatsioonipoliitika mõjule majanduskasvule

[1] Fulltext article "An assessment and evaluation of innovation policy: The case of Estonia" can be found on the CD attached.

ja ühiskonna arenguks eelduste loomisele. Autor väidab, et terviklik igakülgne tagasiside või seiresüsteem tuleb kujundada ja tööle rakendada nii, et innovatsiooniprotsessi 3 põhilisele faasile (käivitusfaas, käitusfaas ja küpsusfaas) vastab konkreetsele faasile sobiv mõõdikute (kriteeriumid ja indikaatorid) kogum. Poliitikakujundajatel ja otsustajatel on innovatsiooniprotsessi igas faasis vaja eri iseloomuga teavet. Eri iseloomuga teavet vajavad erinevatel otstarvetel ka poliitikaanalüütikud, uurijad ja teadlased.

Innovatsioonipoliitika elluviimine ning selle hindamise ja mõõtmise probleeme Eestis

Innovatsioonipoliitika elluviimine Eestis on väga varajases staadiumis, mistõttu on võimalik hinnata ja mõõta ainult sisendeid, kavandatud või alustatud tegevusi ja üksikuid väljundeid ning kirjeldada innovatsioonisüsteemi ja selle komponente, kuid mitte hinnata innovatsioonipoliitika mõju majandusele ja ühiskonna arengule. Siiski on loodud eeldused innovatsioonipoliitika mõju hindamiseks ja mõõtmiseks tulevikus. Mitmes innovatsioonipoliitika dokumendis on mõõdikuid (kriteeriumid ja indikaatorid), mille suhtes on võimalik hinnata innovatsioonipoliitika eesmärkide saavutamise määra tulevikus. Vähesel määral on võimalik juba täna mõõta innovatsiooni trende Eestis ja võrrelda Eestit selles aspektis teiste riikidega üksikute mõõdikute abil. Innovatsiooniprotsesside edenemist on võimalik võrrelda kasutades mitmeid üleilmseid ja Euroopa erinevaid tööriistu. Toimuvad ka üksikud hindamised kohapeal. Võrreldes positiivset (tugevused ja võimalused) negatiivsega (nõrkused ja ohud) selgub, et nõrkusi ja ohte on rohkem kui tugevusi ja võimalusi. Seejuures on tugevused ja võimalused seotud pigem sisendite ja väljunditega ning nõrkused ja ohud innovatsiooni sisuliste aspektidega. Seega peaksid poliitikakujundajad keskenduma edaspidi senisest enam innovatsioonipoliitika sisuliste nõrkuste ja ohtude kõrvaldamisele, kui on tõsine soov, et innovatsioonipoliitika toetaks majandust ja seeläbi ühiskonna heaolu taseme tõusu.

Innovatsioonipoliitika hindamine ja mõõtmine Eestis

Eesti innovatsioonipoliitika dokumentidega tutvumise ja analüüsi tulemuste põhjal saab väita, et innovatsioonipoliitika kavandamise käigus tehtud ex ante analüüsi ei ole tehtud küllaldase põhjalikkuse ja kvaliteediga. Innovatsioonipoliitika eri komponentide seoste analüüsi tulemusena tuleb järeldada, et poliitikakujundajate kavandatud sisendite ja tegevuste koosmõju, kaasmõju ja vastumõju adekvaatne analüüs on tegemata, nagu on tegemata ka sisendite ja tegevuste ning oodatavate tulemuste vaheliste põhjuslike seoste kvaliteetne analüüs. Siiski on võimalik leida tõendeid selle kohta, et teatud määral on ex ante analüüsi ka tehtud. Autor väidab, et Euroopa ja globaalseid innovatsiooniprotsessi tagasiside ja seire tööriistu kasutuses on oluline meeles pidada, et sageli on eri riikide innovatsiooniprotsesside kulgemise võrdluste tegemine väga keeruline või isegi võimatu, sest eri riikide lähteolukorrad mõju hindamise tähenduses ei ole võrdsed ja otse võrreldavad ning ka eesmärgid ja sihid ei ole sarnased. Neid instrumente kasutades saab jälgida "suurt pilti" ja üldisi ning üksikuid trende, kuid nende abil ei saa täpset, tõest ja usaldusväärset eri riikide võrdlustulemust. Pealegi on üleilmsed ja Euroopa-ülesed tööriistad kaldu sisendite,

keskkonna (võimaldajad, käitajad, inhibiitorid, osalised jne) ja väljundite kasuks ning tulemid ja mõju on õrnalt haaratud. Seega on vaja välja töötada paindlik terviklik integreeritud hindamise ja mõõtmise süsteem, mis tagaks võimaluse jälgida protsessi kulgu seatud eesmärkide suunas.

Mõtteid tervikliku tagasiside ja seiresüsteemi loomiseks

Autor esitab peatükis esmase visiooni tervikliku tagasiside ja seire süsteemi loomise põhimõtetest ja raamistikust. Autor väidab, et tervikliku ja hästi toimiva tagasiside ja seiresüsteemi loomisel tuleb arvestada sellega, et innovatsiooniprotsessi 3 põhifaasi (käivitusfaas, käitusfaas ja küpsusfaas) tarbeks sobivad eri mõõdikute kogud. Poliitikakujundajatel ja elluviijatel on protsessi igas põhifaasis vaja eri iseloomuga teavet, mida on võimalik koguda eri mõõdikute abil. Autor möönab, et innovatsiooni-poliitika tervikliku integreeritud hindamis- ja mõõtmissüsteemi loomine on väga tõsine ettevõtmine, mis võib lõppeda vähese edu määraga mitmete subjektiivsete ja objektiivsete põhjuste koosmõju tagajärjel. Ometigi ei tähenda see seda, et sellest ettevõtmisest võiks loobuda, vaid seda tõsisemalt tuleb vaagida iga üksiku mõõdiku sobivust ja olulisust eri rühmadesse. Olukorra muudab keeruliseks see, et majandus-protsessid ja innovatsiooniprotsessid ei ole üksikprotsessid, vaid nad on protsesside hulgad, mis on pidevas omavahelises koos- ja vastumõjus ning koos ja vastumõjus ka teiste protsessidega. Lisaks sellele mõjutavad neid keskkond, mis on määramatult ja raskesti prognoositavalt käituv. Eriti väikeses avatud majandusruumis nagu on Eesti. Seetõttu ei saa olla universaalset ainuõiget hindamis- ja mõõtmissüsteemi ega ka mõõdikute kogumit. Nende kujundamine on "rätsepatöö", mis vajab väga häid oskusi, teadmisi ja kogemusi.

Käivitusfaasi mõõdikud

Ettevalmistus- ja käivitusfaasile tuleb kujundada mõõdikute kogum selliselt, et:

1) kogum koosneks küllaldasest arvust kohastest mõõdikutest, mis kajastavad eri liiki sisendeid (rahastamine; väliskapitali, mida panustavad avalik, era- ja kolmas sektor kaasatus AT&I-sse);
2) protsessi hilisemates faasides oleks võimalik jälgida protsessi edu või tagasi-minekut. See mõõdikute kogum on tähtsaim, sest need mõõdikud aitavad mõõta ja hinnata innovatsiooniprotsessi edu tulemuste ja mõjude lõikes;
3) protsessi hilisemas faasis oleks võimalik jälgida innovatsiooni kui nähtust, innovatsioonisüsteeme, mudeleid, võrgustikke, osalejaid ja organisatsiooni (innovatsiooni olemus, innovatsiooni mudel, innovatsiooni liik, kohaldamise valdkond, struktuuriaspektid, sotsio-dünaamilised aspektid, innovatsioonisüsteemi iseloom, innovatsiooniprotsessi iseloom, mõõdikud, innovatsioonisüsteemi elemendid ja indikaatorid) mingis riigis, regioonis või majandusharus. Selle rühma mõõdikute kogum on mõeldud ennekõike poliitikaanalüütikutele, uurijatele ja teadlastele, sest need mõõdikud annavad metainformatsiooni.

Käitusfaasi mõõdikud

Käitusfaasile tuleb kujundada mõõdikute kogum selliselt, et kogum koosneks küllaldasest arvust kohastest mõõdikutest, mis kajastavad:

1) tõukurite, määrajate, käitajate, katalüsaatorite ja inhibiitorite olemasolu ja dünaamikat [innovatsiooni potentsiaal, innovatsioonivõimekus, innovatsioonikompetents, tõukurid, katalüsaatorid, määrajad, käitajad, valitsuse roll ja aktiivsus, erasektori roll ja aktiivsus, ettevõtjate vajadused, innovatsiooniprotsessi juhtimine, uute teadmiste ammutamise meetodid, inhibiitorid, piirangud, instrumendid, organisatsiooni sise- ja välistegurid] mingis riigis, regioonis või majandusharus;
2) keskkonda ja muutusi keskkonnas (majandus-, poliitiline, õigus-, ja kultuurikeskkond), majanduse liiki, majandusagente, kus innovatsioon nähtusena peab esinema ja innovatsioonipoliitikat viiakse ellu;
3) innovatsioonipoliitika edu või läbikukkumist väljundite tähenduses. Käitusfaasi mõõdikute rühmades olevad mõõdikud aitavad jälgida innovatsioonipoliitika elujõulisust ja kirjeldada riigi innovatsiooniorganisatsiooni toimimist ja eripära.

Need mõõdikute rühmad on olulised nii poliitika kujundajatele ja elluviijatele, kui ka akadeemilisele seltskonnale. Väljundit kirjeldada võimaldavaid mõõdikuid on võimalik leida paljudest allikatest (näiteks, GIS, GCI, BCI jt.) Väljundit kirjeldavad mõõdikud aitavad mõõta ja hinnata trende ja teatud määral ka vahetulemusi ja -mõju, kuid kindlasti mitte lõpptulemust ja -mõju majandusele, majanduskasvule ja ühiskonna heaolu edenemisele.

Küpsusfaasi mõõdikud

Küpsusfaasile tuleb kujundada mõõdikute kogum selliselt, et kogum koosneks küllaldasest arvust kohastest mõõdikutest, mis kajastavad tulemusi ja mõju kitsamalt majandusele ja laiemalt ühiskonnale tervikuna. See rühm mõõdikuid peab võimaldama hinnata innovatsiooni ja innovatsioonipoliitika mõju tähtsamate üldisemate eesmärkide ja sihtide lõikes. See on kõige tähtsam mõõdikute rühm, mis võimaldab mõõta ja hinnata innovatsiooni ja innovatsioonipoliitika tegelikku tulemustlikkust ja mõju riigi majandusele ja ühiskonna arengule. Selle rühma mõõdikute algallikaid on igas riigis palju, sh. ka majanduspoliitika ja innovatsioonipoliitika eri dokumentides. Eestis on selle rühma mõõdikute kõige tähtsamaks allikaks Põhiseadus. Küpsusfaasi mõõdikute olulised allikad Eestis on ka SE21, EMTT, TEII jne. Tulemuslikkust ja mõju kirjeldavad mõõdikud on sellised mõõdikud, mis kirjeldavad muutust seisundi või olukorra muutust. Olgu see siis riigi majanduse seisund ja ühiskonna heaolu tase või mistahes organisatsiooni olukord või seisund organisatsiooni ellujäämiseks ja edukaks toimimiseks vajalikus valdkonnas. Küpsusfaasi mõõdikute kogumi valimisel ja kasutamisel on kõige olulisemaks probleemiks asjaolu, et väga sageli on väga keeruline või lausa võimatu määrata põhjus-tagajärg seoseid ja ühe kindla põhjuse osatähtsust tulemuses ja mõjus. Kindlasti on see üks põhjustest, miks laialt levinuna on kasutusel mõõdikud, mis kajastavad sisendeid, keskkonda ja väljundeid.

Kokkuvõte ja soovitused

Eestis ei ole innovatsiooni ja innovatsioonipoliitika edenemise hindamise ja mõõtmise igakülgset, terviklikku ja integreeritud hindamise ja seire süsteemi, kuigi tehakse üksikuid hindamis- ja audititegevusi. Praeguse vaikelu lõpetamiseks ja tagasivajumise vältimiseks peaksid poliitikud:

1. Suunduma senisest valdavalt sisendi-, tegevus- ja väljundipõhiselt riigivalitsemiselt suunduma tulemus- ja mõjukesksele riigivalitsemisele. See ei tohi tähendada sisendi-, tegevus- ja väljundipõhise lähenemise täieliku hülgamist.

2. Looma eeldused strateegilise juhtimise rakendamiseks riigi ja kohaliku omavalitsuse tasandil, luues selleks, muuhulgas, strateegiadokumentides sätestatud eesmärkide suunas liikumise seire ja tagasiside tervikliku süsteemi ning kujundades välja vajalikud tagasiside ja seire protseduurid.

3. Laskma asjatundjatel välja töötada metoodika strateegiate ja tegevuspoliitikate tulemuste ja mõjude terviklikuks süsteemseks hindamiseks ja seireks ning koostada kohane mõõdikute kogum eri rühmade mõõdikutest, mis võimaldaksid järjekindlalt jälgida olulisemate tegevuspoliitikate ja strateegiate, sh innovatsioonipoliitika mõju, kaasmõju ja vastumõju teistele poliitikatele.

4. Looma innovatsioonipoliitika mõju hindamise ja mõõtmise mõõdikute kogumise infosüsteemi ja seadma sisse regulaarse kohase juhtimisaruandluse vajaliku teabe saamiseks tulemuste ja mõju kohta.

5. Tugevdama Riigikogu majandus- ja sotsiaalinfoosakonda ja Riigikantselei Strateegiabürood, et need muutuksid võimekateks strateegilise juhtimise, hindamise ja seire keskusteks seadusandja ja täidesaatva võimu juures ning suunaksid ja koordineeriksid eri välisaudiitorite, -assessorite ja –hindajate tegevusi.

6. Muutma eri tegevuspoliitikate ja strateegiate edenemise kohta koostatavate aruannet koostamise ja avaldamise põhimõtteid selliselt, et regulaarsed aruanded kajastaksid kindlasti ka progressi või regressi tulemuste ja mõju tähenduses.

Tulevikus on kindlasti huvitav uurida Eesti riigi strateegilise juhtimise olemust, eripära ja kooskõla strateegilise juhtimise ning kaasaegse riigivalitsemise üldtunnustatud põhimõtetega ja meetoditega; eri strateegia- ja poliitikadokumentide omavahelisi seoseid, mõjusid, kaasmõjusid ja vastumõjusid; eri strateegia- ja poliitikadokumentides kajastatud sisendite, tegevuste, väljundite ja mõjude vahelisi põhjus-tagajärg seoseid; innovatsiooni ja innovatsioonipoliitika mõju või selle puudumist majanduskasvule ning ühiskonna heaolu taseme edenemisele Eestis ja innovatsioonipoliitika kui majanduspoliitika ühe alampoliitika osatähtsust majanduspoliitika elluviimisel.

PEALINNA REGIOONI KOHALIKU OMAVALITSUSE ÜKSUSTE MAJANDUSPROBLEEME (TALLINNA NÄITEL)[1]

Sulev Mäeltsemees, Mikk Lõhmus
Tallinna Tehnikaülikool

Regionaalse sotsiaalmajandusliku arengu analüüsimisel on meil valdu ja linnu seni käsitletud üldjuhul isoleeritult, st eraldiseisvate üksustena. Tegelikult on oluline suundumus Eesti asustuses ja eelkõige suuremate linnade puhul taasiseisvumisjärgsel turumajanduslike suhete perioodil (vähemalt 1990. aastate teisest poolest, kui kujunes kinnisvara turg) olnud seotud valglinnastumisega ja linnaregioonide tekkega. Seetõttu tuleb ka paljusid sotsiaalseid, majanduslikke ja keskkonnakaitselisi probleeme nüüd analüüsida sõltumata asulate staatusest (maaline või linnaline asula), sageli sõltumata administratiivpiiridest ja regioonidena.

Mõningate riikide asustusstatistikast ei saagi enam andmeid kätte linnade vaid üksnes linnaregioonide (*Principal Urban Area*) lõikes. Pole ka tähtsusetu märkida, et just komplekssetel linnaregioonidel on järjest olulisem roll Euroopa Liidu regionaalpoliitikas.

Üldtuntult – mida suurem on linn, seda suurem on tema mõjuareaal. Väga oluline kriteerium on aga ka rahvastiku kontsentratsioon, sh linna elanike arvu osatähtsus riigi rahvaarvus ja suhe teiste linnade rahvaarvuga. Eestis elab pealinnas 30% riigi elanikest ja mandri-Euroopas on see näitaja mõnevõrra suurem ainult Lätis, kus elab kolmandik riigi elanikest Riias. See asjaolu kinnitab Eestis pealinnaregiooni uurimise suurt sotsiaalmajanduslikku tähtsust.

Artiklis analüüsitakse Eesti pealinnaregiooni mõningaid majanduslikke sõlmprobleeme, eelkõige pealinna ja tema tagamaa valdade ja linnade tulubaasi ning selles regioonis kohaliku omavalitsuse üksuste koostööd teenuste osutamisel. Muuhulgas 2007. aastal Tallinnas toimunud Euroopa Liidu Pealinnade võrgustiku (*Union of Capitals of the European Union*) 47. rahvusvahelisel konverentsil võeti vastu deklaratsioon, milles tõdeti: "*Euroopa pealinnad ei ole mitte üksnes linnad, kus asub riigi keskvalitsus. Nad on Euroopa kultuuri ja majanduskeskused, kümnete miljonite eurooplaste elu- ja töökohad. Riigi rahvusvaheline konkurentsivõime sõltub otseselt pealinna konkurentsivõimest, sest pealinn on üldjuhul riigi innovatsiooni keskus ja majanduskasvu mootor*."

Artikli autorid seadsid eesmärgiks analüüsida järgmisi küsimusi:

1. Kuidas piiritleda Tallinna kui pealinna regiooni ja mis iseloomustab Tallinna "kuldse ringi" majandust, eelkõige kohaliku omavalitsuse üksuste tulubaasiga seonduvalt?
2. Kuidas on majanduskasv mõjutanud kohaliku omavalitsuse regionaalseid tulu-erisusi, seda eriti üksikisiku tulumaksu kontekstis?

[1] Fulltext article "Revenue base of Estonian local governments, regional disparities and economic problems in the municipalities of the capital city area" can be found on the CD attached.

3. Kas Tallinna linn on paljude Eesti kaugemate piirkondade jaoks (nagu seda aeg-ajalt kuulda-lugeda võib) "vampiir" või hoopis "doonor"?
4. Kuidas toimub Tallinna ja tema tagamaa kohaliku omavalitsuse üksuste koostöö teenuste osutamisel ja millised lahendused oleksid kasutatavad pealinna-regiooni juhtimismudeli väljatöötamisel?

Artiklis on Tallinna linnaregioon peaasjalikult piiritletud pealinna ja 9 pealinna ümbritseva kohaliku omavalitsuse üksusega (Jõelähtme, Harku, Kiili, Saku, Saue, Rae ja Viimsi vald ning Maardu ja Saue linn). Üldistavalt nimetatakse neid linnu ja valdu tavakeeles Tallinna "kuldse ringi kohaliku omavalitsuse üksusteks". Need vallad ja linnad on Tallinna põhiliseks valglinnastumise alaks. Nimetatud kohaliku omavalitsuse üksusi iseloomustab vähemalt kolm ühist tunnust – kiire rahvaarvu kasv viimastel aastatel, Tallinnas tööl käivate inimeste suur osatähtsus ja keskmisest kõrgem tulumaksu laekumine ühe inimese kohta.

Tallinna linnaregioon on sarnane meie lõunanaabri pealinna regiooniga. Sarnasuseks on nii pealinnaga vahetult piirnevate kohaliku omavalitsuse üksuste elanike arvu kasv üldise rahvastiku vähenemise taustal kui tuumiklinna Riia juba märgitud (üli)suur domineerimine riigis. See aspekt eristab nii Tallinna kui Riia linnaregiooni Helsingi linnaregioonist, kus Helsinki, Espoo ja Vantaa on enam-vähem võrreldava suurusega partnerid.

Oluline on märkida, et Harju maakonna elanikest elab 75% Tallinnas. Ülejäänud maakondadest on maakonnakeskuse osatähtsus üle 50% maakonna rahvaarvus veel ainult Tartu maakonnas, aga mitte üheski pole see üle 2/3.

Huvitav majanduspoliitiline probleem on, kuidas on viimastel aastatel toimunud majanduskasv ja sellest tulenev elanikkonna jõukuse kasv mõjutanud kogu Eestis regionaalseid tuluerisusi? Tulumaksu laekumiste analüüs näitab tuluerinevuste säilimist ja edasist süvenemist. Analüüsi ilmestamiseks eristati Harju maakonna andmetest Tallinna "kuldse ringi" kohaliku omavalitsuse üksused.

Tulumaksulaekumine elaniku kohta näitab, et juba aastaid püsinud regionaalsed tuluerinevused Eestis ja sh pealinnaregioonis on säilinud. Selgelt on eristatavad kõrgema laekumisega Tallinn ja ülejäänud Harjumaa ning Harjumaa lõikes paistavad silma Tallinna "kuldse ringi" kohaliku omavalitsuse üksused. Samas tuleb tõdeda, et ka ülejäänud Harjumaa keskmine laekumine, olles küll madalam kui Tallinnas ja "kuldses ringis", ületab teiste maakondade näitajaid.

Artiklis analüüsitakse Tallinna "kuldse ringi" kohaliku omavalitsuse üksuste tulumaksu laekumise dünaamikat aastatel 2004–2007. Tulumaksu laekumise maht kinnitab, et ka Tallinna "kuldse ringi" kohaliku omavalitsuse üksustes võib eristada mitut ühiste tunnustega rühma. Üldised järeldused on järgmised:

- Saue linn ning Harku ja Viimsi vald esindavad näitajate taustal nn varase valglinnastumise etappi. Kuigi Viimsi valda iseloomustab endiselt kiire elanikkonna ja koos sellega tulumaksulaekumiste absoluutkasv, on laekumiste suhte-

line kasv vähenemas, kuna keskmised laekumised elaniku kohta on juba niigi kõrged. Samale piirile on autorite hinnangul lähenemas ka Harku vald. Saue linna keskmine tulumaksulaekumine autorite hinnangul enam rände tagajärjel ei suurene, kuna linnas sisuliselt puuduvad võimalused edasiseks elamuehituseks.

- Kiili vald on näide kiire valglinnastumise sihtalast. Kuna valla algne elanike arv oli võrreldes teiste linnaregiooni kohaliku omavalitsuse üksustega väiksem, võib järeldada, et valda elama asunud keskmisest jõukam elanikkond tingis tulumaksulaekumiste nii märkimisväärse absoluutse kui eeskätt suhtelise kasvu.
- Rae, Saku ja Saue vald iseloomustavad valdade gruppi, mis erinevalt Kiili vallast olid algselt suurema elanike arvuga ja seetõttu keskmisest jõukamate uusasunike mõju laekumiste suhtelisele kasvule on väiksem. Kiirem rahvaarvu kasv on neis valdades toimunud just alates 2004. aastast nn valglinnastumise II etapis.
- Jõelähtme vald on aktiivsest valglinnastumisest seni kõrvale jäänud, eeldatavasti tänu oma asukohale ning elamuehituseks sobimatutele aladele Tallinna lähiümbruses.

Linnadele ja valdadele laekuva tulumaksu arvestamise metoodika ja määrad on viimase tosina aasta jooksul mitu korda muutunud. 1. jaanuaril 1994 jõustunud tulumaksuseaduse (RT I 1993, 79, 1184) paragrahvi 8 kohaselt laekus 26% määraga füüsilise isiku tulumaksust kohalikule omavalitsusele 52%. 1998. aastal seadust muudeti (RT I 1998, 61, 679) ja kohalikule omavalitsusele hakkas laekuma 56% sisse tulnud tulumaksust, st 14,56% brutotulust arvestamata mahaarvamisi. Sama vahekord säilis ka 1999. aastal vastu võetud uues tulumaksuseaduses (RT I 1999, 101, 903), ent olulised muudatused tulumaksu arvestuses toimusid 2004. aastal. Vana süsteemi peamine puudus oli kohaliku omavalitsuse üksuse tulubaasi sõltuvus maksuvabastustest. Tulumaksuseaduse neljandast peatükist tuleneb residendist füüsilise isiku õigus teha tulumaksust mahaarvamisi. Üldine maksuvaba tulu 2006. aastast alates on 24 000 krooni aastas, s.t 2000 krooni kuus (RT I 2003, 88, 587). Seda soodustust saavad eranditult kõik, kes mingit tulu saavad. Sellele lisaks on residendist füüsilisele isikule lubatud maksustamisperioodi tulust maha arvata näiteks eluasemelaenu intressid, koolituskulud, annetused ja ametiühingu liikmemaksud. Iga muutus lubatud mahaarvamistest on mõjutanud vahetult kohaliku omavalitsuse üksuste tulubaasi.

2003. aasta Riigikogu valimiste järgne koalitsioon alustas tulumaksumäära vähendamist ja maksuvaba miinimumi järkjärgulist tõstmist. Endise süsteemiga jätkamine oleks tähendanud kohaliku omavalitsuse üksuste tulubaasi automaatset vähenemist ning võimalikku riivet Euroopa kohaliku omavalitsuse harta ja põhiseadusega sätestatud kohaliku omavalitsuse fiskaalautonoomiale. Seetõttu tehti kohalikule omavalitsusele eraldatava tulumaksu arvestamise metoodikas põhimõtteline muudatus ning laekumist hakati arvestama enam mitte protsendina laekunud kogutulust, vaid protsendina füüsilise isiku maksustatavast tulust (arvestamata mahaarvamisi). Alates 2003. aastast (RT I 2003, 88, 587) hakkas kohaliku omavalitsuse üksustele laekuma 11,4% füüsilise isiku maksustatavast tulust. Edaspidi on seda määra igal aastal

tõstetud, 2007. aastast on see 11,9% (RT I 2004, 89, 604 – 11,6%; RT I 2005, 36, 227 – 11,8%; RT I 2006, 55, 406 – 11,9%).

Analüüs võimaldab teha järelduse, et Tallinn ja Tallinna linnaregiooni kohaliku omavalitsuse üksustest laekunud tulumaksust laekub riigieelarvesse ka arvestades mahaarvamisi suurem protsent tulusid, kui teiste maakondade kohaliku omavalitsuse üksustest. Autorite hinnangul on põhjus selles, et Tallinna ja Harju maakonna tulud on lihtsalt niivõrd kõrged, et mahaarvamiste osakaal on nendes ikkagi väike. Arvestada tuleb seda, et põhiosa mahaarvamisest annab maksuvaba tulu ja seda soodustust kasutavad eranditult kõik tulu saajad, samuti on selle mõju seda väiksem, mida suurem on maksumaksja absoluutne tulu.

2007. aasta suvel tellis Tallinna Linnavalitsus Tallinna Tehnikaülikooli regionaalpoliitika õppetoolilt uurimistöö, kus tuli küsitleda pealinna tagamaa valdade ja linnade juhte, et saada informatsiooni vastastikusest koostööst teenuste osutamisel, selles esinevatest vajakajäämistest ja tulevikuvõimalustest. Uurimistöö peamine objekt oli Tallinna valglinnastumisest mõjutatud regioon.

Valglinnastumist on seni Eestis uuritud peaasjalikult iseorganiseerumise aspektist. Seda ka pealinna regioonis. Näitena võib siin tuua Tartu Ülikooli geograafide mobiiltelefonide abil inimeste paiknemise ja liikumise uurimine. Need on ülimalt vajalikud uurimused, et saada ülevaadet inimeste liikumisvoogudest regioonis jne. Kuid sotsiaalteadlaste probleem on, kuivõrd valglinnastumine ja sellega seonduv on üksnes ühiskonna iseorganiseerumise ja turumajanduse (kinnisvara hinnad, auto- ja/ühistranspordi sõidu kulud jms) meelevallas? Avalik haldus, sh kohaliku omavalitsuse organid on demokraatlikus ühiskonnas selleks hoovaks, mille abil suunata (avalikes huvides) ühiskonna protsesse. Nende üks ülesanne on vastavalt kohaliku omavalitsuse korralduse seadusele (§ 3, lg 7) avalike teenuste osutamine soodsaimatel tingimustel.

Avalik haldus, sh kohaliku omavalitsuse organid on demokraatlikus ühiskonnas selleks hoovaks, mille abil suunata (avalikes huvides) ühiskonna protsesse. Nende üks ülesanne on vastavalt kohaliku omavalitsuse korralduse seadusele (§ 3, lg 7) avalike teenuste osutamine soodsaimatel tingimustel. Tegelikult tuleks mõistet "teenuste osutamine" käsitleda laiemalt. Kohaliku omavalitsuse organite ülesanne on tagada oma valla või linna elanikele teenuste osutamine sõltumata sellest, kas nad osutavad neid oma hallatava asutuse, oma munitsipaalomandis või osalusega äriühingute või mittetulundusühingute abil või ostavad teenust eraettevõttelt või mõne teise kohaliku omavalitsuse hallatavalt asutuselt või selle omandis või osalusega äriühingult või mittetulundusühingult. Omaette ja väga põhimõtteline küsimus on, kas soodsaimatel tingimustel tuleb teenuseid osutada oma valla või linna elanikele või ka laiemalt. Probleem oli aktuaalne mõned aastad tagasi seonduvalt Tallinna ühistranspordiga, mille finantseerimisel osalemist ei pidanud vajalikuks pealinna ümbruse vallad ja linnad, keda harjumuspäraselt teenindas üksnes pealinna eelarvest (osaliselt) doteeritud ühistransport. Oleme arvamusel, et igal vallal ja linnal on iseseisev eelarve, mistõttu peab igaüks järgima oma elanikele soodsaimatel tingi-

mustel avalike teenuste osutamise põhimõtet. Ja teatavasti vaidluste tulemusel moodustati Harjumaa Ühistranspordikeskus, kui koostöö institutsionaalne vorm.

Põhimõttelise tähtsusega on ka küsimus, mida me nimetame kohaliku omavalitsuse üksuste koostööks. Kas ikka teise valla või linna koolis õppimine on koostöö? Pigem on see raamatupidamise operatsioon, mille käigus toimub tasaarveldamine. Meie arvates saab kohaliku omavalitsuse üksuste koostööst rääkida alles seal ja siis, kui iseorganiseeruvaid protsesse teenuste tarbimises püütakse avaliku halduse institutsioonide poolt õiguslikult, organisatsiooniliselt jne suunata, koordineerida vms.

Avaliku halduse oluline ülesanne on vastavate regulatsioonidega luua õigus- ja majandusruum, mis vastab ühiskonna (antud etapi) vajadustele ja võimalustele ning võimaldab tõsta elanike heaolu. Õigusruumi loomine võib nõuda teatud juhtudel vastavate seaduste vastuvõtmist, kuid sageli piisab oma kohaliku omavalitsusorgani regulatsioonidest. Nii õigus- kui majandusruumi (sh vastavate juhtimisstruktuuride) loomisel on otstarbekas tutvuda pealinna regiooni koostöö osas ka teiste riikide (eelkõige Helsingi) kogemustega.

Valglinnastunud (pea)linnaregiooni juhtimismudeli konstrueerimine esitab avaliku halduse ja kohaliku omavalitsuse spetsialistidele tõsise väljakutse. Pealinnaregiooni haldusorganisatsioonilise korralduse osas võib eristada kolm erinevat mudelit: unitaarse linna mudel, kahetasandilise linna mudel ja hajamudel. Tallinna linnaregioon esindab hajamudelit: pealinnaregioon jaguneb paljude iseseisvate ja staatuselt võrdsete kohaliku omavalitsuse üksuste vahel ning puudub nö kõrgemalseisev regionaalse kohaliku omavalitsuse tasand, koostööliigiks on aga vabatahtlik ja iseorganiseerumisel põhinev koostöö. Tuleb rõhutada, et Eesti õigussüsteem teistsugust pealinnaregiooni koostöö varianti hetkel ei võimalda. Küsimus on aga selles, kas valglinnastunud piirkonna arendamine peakski olema üksnes ühiskonna iseorganiseerumise ja turumajanduse (kinnisvara hinnad, auto- ja/ühistranspordi sõidu kulud jms) meelevallas? Vabatahtliku koostöö mudel töötab üldjuhul väljakujunenud demokraatia ja arenenud halduskultuuriga Lääne- ja Põhja Euroopas. Arengujärgus süsteemid vajavad ilmselt hoopis reglementeeritumat toimimiskeskkonda, samal ajal kui väljakujunenud süsteemid toimivad paljuski väljakujunenud tava ja halduskultuuri põhjal.

Arvestades Tallinna domineerivat rolli pealinna regioonis, ei sobi selle regiooni halduskorralduslikuks mudeliks kahetasandilise kohaliku omavalitsuse mudel. Rääkimata sellest, et mõttetu on Eesti ühetasandilise kohaliku omavalitsuse süsteemi raames kahetasandilise süsteemi kehtestamine riigi ühes osas. Eeldavalt põhjustaks see palju õiguslikke probleeme. Seega oleks arvestavaks alternatiiviks nn kohustusliku koostöö mudeli välja töötamine ja rakendamine analoogiliselt Helsingi koostöövormina kehtestatud Helsingi Linnaregioonile. Seadusega tuleks sätestada teatud valdkondades (ühistransport, jäätmemajandus, planeeringud jms) kohaliku omavalitsuse üksuste koostöö pealinnaregioonis.

THE ROLE OF SCHOOL IN BUDGETS OF LOCAL MUNICIPALITIES[1]

Olev Raju
University of Tartu

The essence of the term local government and its functions in a concrete state are determined by the constitutions of a state. There's a different amount of the local government's levels in Europe: one (in Finland), two (Sweden, Denmark) and even three (Italy, Great Britain). There are 223 local governments in Estonia with its 1.3 million people. The number of the citizens is between 68 in Ruhnu parish up to almost 400.000 in Tallinn. It's obvious that there isn't any reason for a two-level (or moreover, three-level) local government system in small Estonia. The question lies, how are the functions divided between the central power and the local governments and how these small local governments can mange with their tasks.

The economical importance of the local governments is relatively moderate in Estonia, it forms about 8–9% of the DNP. The same index was 23% in Finland, 25% in Sweden and even 33% in Denmark in 1995. As GDP per person in Estonia is 4–5 times lower than in these states it's obvious that the role of the local governments in Estonia is much more moderate.

In substance the local governments of Estonia aren't responsible for the health care, employment, security and emergency aid. The role of the local governments is limited in spite of their expansion during the last years in educational and welfare services. Therefore it's logical that the role of the local governments in GDP and among the total amount of the employees in Estonia is smaller than in Finland or Denmark; but it's essential that the finance doesn't assure fulfilment of these functions, which are limited in comparison with these states.

The financing of the local municipalities is carried on according to the income *per capita* in Estonia since 1996. That means that every municipality is tried to be ensured with an equal or at least approximately equal sum per inhabitant. Some part of the personal income tax incoming from its territory, all the land tax, and green taxes are allotted to every local municipality. Also, the local municipalities have got an opportunity to establish local taxes on its territory and to contract loans under lawfully allowable limits. If the so-called "own income" (personal income tax, land tax, local taxes, and green taxes of the natural resources) are insufficient, then there is a possibility to get money from the state support fund.

According to Parish and Town Budget Law of Estonia the sources of budgets' revenues are 1) taxes; 2) sale of products and services, among them dues; 3) sale of material and immaterial properties; 4) revenues from properties; 5) supports, among them foreign support; 6) other revenues, among them fines. The revenues of local

[1] Artikli "Kooli roll kohalike omavalitsuste eelarvetes" täistekst on paigutatud kogumiku CD-le.

municipalities are determined by Law of Taxes, Law of Local Taxes, and Parish and Town Budget Law.

The most important source of local municipalities budgets are taxes (47%). Most of it was formed by personal income tax, which was about 43.3% of the revenues in 2006. Personal income tax is a divided tax, which means that it comes partly in for the state and partly for the local municipality of the person (payer) according to the data basis of the population registry. According to the current financial system of local municipalities of Estonia the local municipalities first of all get a part of the income taxes from the people living on their territory, which is 11.9% from the gross income since 1. January 2007. The personal income tax (7.83 billion kroons) formed 92.4% of all taxes received by local municipalities. But at the same time the personal income tax formed only 43.9% of all the money used by the local municipalities through the budgets in 2006. The role of personal income tax in the budgets of local municipalities doesn't decrease, more likely it increases (it was 42% in 2004). The other taxes on the figure are tax on land and resource payments, which are national taxes and local taxes. The local municipality can impose 8 taxes according to the Law of local taxes; altogether they formed less than 1% from the revenues of local municipalities' budgets in 2006. Therefore, these taxes are quite insignificant in formation of the revenue basis of local municipalities' budgets. The main reason could be a small usage of the taxes. The local taxes aren't of available importance with the exception of advertising revenues and parking revenues.

Financing system of the local governments, which basis on the personal income tax, contains unavoidably several dissentions in Estonian conditions. As it was mentioned above, the amount of the functions of the local governments in Estonia is smaller than it is considered to be right in Europe; and that's in spite of their certain extension during the last years. The extension of the functions of the local governments unavoidably enlarges their expenses. It has been tried to compensate by leaving a larger part of the income tax to the local governments. The possibilities to continue the process are limited.

First of all, the difference between the smallest and the greatest salary is continuously growing, so the difference inside the income tax per person differentiates among the local government units. The difference was up to 9203 kroons (the largest in Viimsi 9321 and the smallest Piirissaare – 128) in 2005. In 1999 it was 4.3 times. The difference would be even more if a greater part of the personal income would be left to the local county governments. As it is shown by the analysis of several authors the largest amount of the rise goes to Tallinn and some other richer local governments.

State is paying quite significant sums for local municipalities to smooth great differences in so-called revenues earned by them from the equalization fund. Equalization Fund 1 (1.168 billion kroons in 2006) is a part of state budget, from which the subsidies are paid to local municipalities, whose revenue basis is smaller. Equalization Fund 2 divides the money of local municipalities for concrete charges. It's tried to cover the charges of these local municipalities, wherein the charges per person

were higher, with the help of this fund (3.068 billion kroons in 2006). Most of the money for the charges of schools comes from this fund (wages of teachers, investment charges etc). As this money doesn't really come from the budget of the local municipality and the local municipality plays only the role of a cashier, who just pays money; so, it isn't right to take this money as charges of local municipality. But the local municipalities get income tax from these wages. This is directly the revenue of a local municipality; money, which they can use by themselves according to laws.

Schools are influencing the incomes of local municipalities directly. Personal income tax from the earnings 11.8% in 2006 and 11.9% in 2007 came in the budgets of local municipalities. As the wages of schools come from state budget and not from the budget of local municipalities, so the incoming money is a direct supplement for the budget of local municipalities as all the persons connected with school usually live on the territory of local municipality. Local municipalities spent 4148 million kroons in 2004 and 5146 million kroons in 2007 for schools. The wages were about 80% of the sum. Herewith, the local municipalities got an additional income tax $4148 \times 0{,}8 \times 0{,}114 = 384$ million kroons in 2004 and $5148 \times 0{,}8 \times 0{,}119 = 490$ million kroons in 2007 due to schools. Also, the local municipalities got some additional income from income taxes of sport schools, nurseries etc. It was at least 186 millions kroons in 2007.

In addition to direct incomes schools increased the incomes of local municipalities indirectly. Schools paid for heating, water supply, feeding, buses for excursions etc services. Incomes of that kind formed 978 million kroons in 2007. As the enterprises servicing the schools had to pay their employees some additional income tax came from there. If we consider the income tax of these enterprises to be about the level of Estonian average income tax, then it can be estimated that local municipalities got 55 million kroons as an additional income tax.

The indirect incomes are more difficult to explain. There is additional work for shopkeepers, transport, bank clerks etc. Indirect calculations demonstrate that the income tax for local municipalities couldn't be less than 50 million kroons in 2007.

Schools give direct services for people as renting rooms, training etc. The local municipalities got for services of that kind 698 million kroons in 2007. The greatest amount of the sum came from nurseries but the participation of schools is remarkable, too. The amount of the sum cant be demonstrated.

The local municipalities, wherein the sum of incomes (personal income tax + land tax + local taxes + taxes for natural resources) is less than the average, get some additional money from state budget. Schools (the number of children in schools) have got an essential role from the evening funds. The age-specific structure of local municipalities is considered while estimating the budget for these funds. The children of school-age (7–18 years old) are given 2.4 × more money than for adults. The more the proportion of the children in the territory of a local municipality is, the

more money a local municipality gets. The general amount of the coefficient was more than 500 million kroons in 2007.

All the incomes of local municipalities due to schools made up 490 + 186 = 676 million kroons. Also, indirect incomes at least 100 million kroons of income tax from the enterprises, which serve schools, can be add. Therefore it will be almost 800 million kroons. It would be without the income taxes from state budget (the sum is unsteady but not unimportant as its billions of kroons).

The charges of local municipalities, which were not covered by state budget formed 585 million kroons in 2007, which is essentially less than the incomes assured for local municipalities. Thus, schools are not a load for the local municipalities, *vice versa* – they bring more benefit than the charges for them.

Current system of financing local municipalities on the basis of personal income taxes can be viable for 2–3 years due to several reasons, which aren't observed in this paper. It has to be taken into consideration while compiling the new system of financing local municipalities that an additional source of money, as it is indirect receipts from state budget to the salary fund of schools, stops its activity. That's why additional receipts in the amount of revenues they don't get are necessary to be planned for local municipalities in the new system.

ARENGUD EESTI MAJANDUSES[1]

Matti Raudjärv
Tartu Ülikool

Sissejuhatus

Muutused ja arengud toimuvad igas riigis. Eesti, nii nagu paljude teiste riikide arengud kahekümnenda sajandi viimasel kümnendil ning kahekümne esimese sajandi esimesel kümnendil on olnud üpris muljet avaldavad. Seda eriti nendes riikides, kes taastasid oma iseseisvuse ja saavutasid sõltumatuse. Seega on täna aktuaalne – kuhu on arenguga jõutud ja millised on päevakorral olevad probleemid ning lahendamist vajavad ülesanded.

Artikli eesmärgiks on tuua välja praegune olukord Eesti majanduses (aastaks 2008) ning selgitada neid probleeme, mis on päevakohased ja perspektiivsed edasise arengu tagamiseks.

Autor käsitleb artiklis järgmiseid valdkondi ja probleeme Eesti Vabariigis:

- üldise majandusliku olukorra esitamine;
- maksumäärade, tariifide ja hindade muutumine 2008. aastal;
- tööjõu ja palgaküsimuste käsitlemine;
- mõnede Eesti ühiskonnas olulisemat vastukaja leidnud küsimuste välja toomine;
- mõnede väliskeskkonnast tulenevate probleemide käsitlemine.

Artiklis toob autor esile eeskätt negatiivsed tendentsid, lahendamist vajavad probleemid, arengu puudujäägid, osutab vigadele ning ühiskonda puudutavatele ohtudele. Loomulikult ei ole võimalik siinjuures kõigel peatuda.

Üldine majanduslik olukord

Tänaseks võib üldistavalt väita – Eesti rahvamajanduses on Euroopa Liidu liikmeks olles toimunud jätkuvalt küllalt kiire majanduslik ja sotsiaalne areng. Ilmselt ei saa positiivseid arenguid ainult selle arvele kanda, et Eesti on Euroopa Liidu liige, sest positiivsed ja kiired arengud on toimunud kogu taasiseseisvumise perioodil alates 1991–1992. aastast alates.

Täna võib isegi nii väita – Eesti sotsiaal-majanduslik areng on viimastel aastatel hoogne olnud, 2007. aastal on see pidurdunud ning 2008. aastaks (ja ka edaspidiseks) ennustatakse juba oluliselt aeglasemaid arenguid ning reas valdkondades nii 2007. aastal alanud jätkuvaid pidurdusi ja ebameeldivusi (näiteks kinnisvaraturul hindade taseme seiskumine ja langus; ehitustööde mahtude aeglustumine; paljude tarbe-

[1] Den vollständigen Text des Artikels "Entwicklungen in der estnischen wirtschaft" findet der Leser auf der beigefügten CD.

kaupade ja eriti toiduainete hindade tõus jms) kui ka uusi täiendavaid tagasilööke (näiteks energia hindade kasv, rea kaupade puhul aktsiisimäära tõus jne).

2008. aasta ei ole Eestis mitte hoogsa majandusliku arenguga, vaid pigem pidurduva majanduskasvuga aasta. Lisaks on arvata jätkuvalt (kohati isegi hoogustuvat) paljude toodete, kaupade ja teenuste hindade tõusu. Samas, seni ei ole Eesti koht paljude indikaatorite alusel maailma riikide seas üldiselt mitte halb olnud. Reitingud on kahtlematult huvitavad ja neid on hea teada, kuid üldine positiivne foon ei tee olematuks paljusid ühiskonna probleemseid valdkondi ja aspekte.

Olulisemad muutused Eesti majanduses 2008. aastal: maksumäärad, tariifid ja hinnad

Eesti Vabariigi majanduspoliitiliste otsuste seas olid 2008. aastaks mitmed märkimisväärsed muudatused suurenemise-kasvu suunas kavandatud (mis omakorda mõjutavad paljude kaupade-toodete ja teenuste hindu). Seda nii riiklike institutsioonide kui kohalike omavalitsuste poolt:

1. aktsiisimaksumäärade suurendamine (mootorikütustele, gaasile, elektrienergiale, alkoholile, õllele ja tubakatoodetele);
2. mitmete piletihindade tõus ühistranspordivahendites (praamiliiklus saartele, ühistransport maakondades ja linnades);
3. olmega seotud teenuste hindade tõus (prügivedu, vee- ja kanalistasiooniteenused);
4. sõidukite parkimistariifide suurendamine;
5. maamaksumäärade suurendamine.

Viidates kütuse hindade tõusule, on kavandatud ka lennupiletite hinnatõus. Hinnamuutusi kasvu suunas on 2008. aastal kavandatud ilmselt kõigis majanduse ja eluvaldkondades ning regioonides. Siinjuures tuleb rõhutada, et Tallinnas on nende teenuste hulk (mille puhul on kavandatud hindade ja tariifide tõus) laiem kui teistes Eesti linnades ja maakondades-valdades. Kuna kõigi elanike puhul loodetav palgatõus ei korva hindade-tariifide tõusu, siis nendel juhtudel on tegemist elukvaliteedi langusega. Neid inimesi ei ole Eestis vähe.

Tööjõu ja palga problemaatika Eesti Vabariigis

Kuigi Eesti majandus on arenenud suhteliselt kiiresti, on ühiskonnas hulgaliselt lahendamist vajavaid probleeme. Artiklis peatume vaid mõnedel olulisematel tööjõu ja palga küsimustel. Taustprobleemidest võib tähelepanu järgmistele juhtida:

- rahvastiku arv Eestis väheneb;
- Eesti elanikkond vananeb (nii nagu kogu Euroopas);
- tööjõu vaba liikumine Euroopa Liidus – kellele kasulik?;
- surve palgatõusule on suur (palk tõuseb Eestis paraku kiiremini kui tööviljakus);
- töö kvaliteet on Eestis sageli madal.

Eestis on valitsenud tasakaalustamata palgapoliitika, kusjuures tööviljakuse kasvu ja keskmise palgakasvu vahekorrale ei ole piisavalt tähelepanu pööratud. Võib isegi

ütelda – **tööviljakuse kasvule pööratakse Eestis lubamatult vähe tähelepanu**. Näiteks Eesti Statistikaamet ei arvuta tööviljakuse näitajaid (vähemalt ametlikest statistikaväljaannetest seda näitajat ei leia).

Kuigi tootmistegevust peetakse traditsiooniliselt majandusliku arengu üheks olulisemaks eelduseks, puudub Eestis arvestatav tootmis- ja tööstuspoliitika, samuti puudub tõsiselt võetav innovatsioonipoliitka. Nõrk on tootearendus (populaarne aga allhanketööde tegemine), vähe võetakse kasutusele uut tehnikat ja tehnoloogiat. Kesine on kallimate ja teadusmahukamate toodete (kaupade) valmistamine ja teenuste pakkumine ning nende ekspordivõimekus. Ettevõtted elavad sageli veel nn Eesti odava tööjõu lummuses. Tegelikkuses on odava tööjõu aeg aga läbi.

Eestis on viimastel aastatel sageli tööandjate poolt tõstatatud küsimus tööjõu mittepiisavusest, eriti just kvalifitseeritud tööjõu puudusest. Kindlasti on Eestis vaja häid spetsialiste. Soodustades nende sissetoomist teistest riikidest (nii soovivad tööandjad), tekitame olukorra kus välistööjõu osa hakkab järjekindlalt suurenema (seda näitavad teiste riikide kogemused). Ajapikku hakkab suurenema välismaalaste surve Eesti ühiskonnale, mis toob varem või hiljem kaasa sotsiaalseid konflikte, mis ei ole Eesti ega samuti Euroopa Liidu huvides. Tuleb otsida teisi võimalusi ning kasutada maksimaalselt kohalikku tööjõudu, sealhulgas tuleb oluliselt tõhusamalt panustada tööjõu koolitamisele ja tööjõu kvalifikatsiooni tõstmisele (sh ümberõpe, täiendõpe) ehk teisiti – üldriiklikule elukestvale õppimisele.

Mõnedest majanduspoliitilistest diskussiooniprobleemidest Eestis
Näited erimeelsustest

Järgnevalt peatub autor vaid põgusalt mõnedel diskuteeritavatel valdkondadel, mis toimuvad erakondade tasandil, kuid jõuavad varem või hiljem nii Eesti Vabariigi Riigikogu (Parlamedi) kui ka kohalike omavalitsuste (nii linnade kui valdade) tasandile. Kuigi Eestis räägitakse aeg-ajalt kodanike ühiskonnast, näitab ühiskonnaelu ja majanduspraktika, et täna on Eestis tegemist ikkagi eeskätt ametnike ühiskonnaga. Sageli on märgata, et erakonnad ja nende esindajad Riigikogus ja kohalike omavalituste volikogudes ei arvesta valijate huve otsuste tegemisel. Mõned näited ja valdkonnad selles osas 2007. aasta lõpus ja 2008. aasta algul.

1. 2008. aastal tuleb Eestis vastavalt Põhiseadusele valida **uus õiguskantsler**, kelle kandidaadi esitab Riigikogule President. Enne valimisi Riigikogus esitlesid kaks suuremat erakonda aga hoopis oma kandidaati.

2. 2008. aastal tuleb vastavalt Põhisedusele ka **Eesti Panga Nõukogule uus esimees** valida. Nüüd on kavas seaduse muudatus, et nimetatud ametikohal ei pea olema majandusharidusega, vaid piisab ükskõik millisest akadeemilisest kõrgharidusest.

3. Alates 2008. aasta algusest on toimunud uue **Töölepinguseaduse eelnõu** esitamine sellise võimuerakonna poolt, kes oma tegevuses on varjamatult toetanud suurettevõtjaid ja kõrgema sissetulekuga elanikkonda. Eelnõus oli kavandatud ettevõtjatele-tööandjatele senisest oluliselt suuremate õiguste andmine-seadustamine

töövõtjate ees ning vastutuse asetamine oma riskide ning juhtimis- ja otsustusvigade eest töövõtjatele. Eelnõu oli selgelt tööandjaid eelistav ning tasakaalust väljas.

4. Käimas on diskussioon **käibemaksu tõstmisest kultuuriasutustele**. Kui seni on käibemaks teatri- ja kontserdipiletitele olnud 5%, siis nüüd soovib võimupartei (sama, kes ebaõnnestunud töölepinguseaduse eelnõu välja töötas) käibemaksu suurendamist 18%-ni. Piletihinna suurenemisel muutub kultuuriürituste külastamine madalate sissetulekutega inimestel, pensionäridel ning suurematel peredel (kus lapsi rohkem) harvemaks või jääb üldse ära.

5. **Alkoholipoliitika** on Eestis Vabariigis pea olematu. Alkoholitarbimine on aga riigis suhteliselt suur. Juba aastaid ei suudeta siin mingeid olulisi korrektsioone ega piiranguid ette võtta või alternatiive pakkuda.

6. **Kasiinosid** loetakse Eestis lõbustus- ja kultuurse ajaveetmise asutusteks. Kasiinoettevõtjad väidavad, et kehtestatud hasartmängumaks läheb kultuuri, spordi, hariduse ja sotsiaalküsimuste lahendamise toetamiseks. Seda küll, aga kahju, mida saadakse kasiinodest (sõltlased ja kaotatud raha), on ilmselt oluliselt suurem kui maksudest saadav kasu.

Nii alkoholipoliitika kui kasiinode tegevus võib viia küllalt suure tõenäosusega aeglaselt kuid järjekindlalt eesti rahva väljasuremise ning Eesti omariikluse hävimise suunas. Siin on vaja motivatsiooni ja majanduspoliitilisi otsuseid muutusteks. Seadusandja on siin aga suhteliselt passiivne, sageli puudub poliitiline tahe.

Regionaalne ja lokaalne areng – vajalik ka Eestile

Euroopa Liidus on regionaalküsimused ühed olulisemad. Eestis aeg-ajalt küll räägitakse regionaalse arenguga tegelemise vajadusest, selle kõrval ka kohaliku omavalitsuse tasandi tugevdamisest (lokaalsest arengust), kuid praktilises majanduspoliitilises käitumises on muutused regionaal- ja lokaalarengu valkondades äärmiselt tagasihoidlikud (asjad ei edene). Eesti puhul on seni selgelt olnud tegemist tasakaalustamata regionaal- ja kohaliku omavalitsuse poliitikaga.

Alates eelmise sajandi üheksakümnendate aastate teisest poolest on räägitud ja tegeletud (aga lubamatult tagasihoidlikult) haldusterritoriaalse reformiga. Siinjuures tuleks aktuaalseks pidada:

- kohalike omavalitsuste liitumist (valdade ühinemine) suurema jätkusuutlikkuse tagamiseks;
- kohalike omavalitsuste liitumist linnade tugevdamise eesmärgil (linna ja teda ümbritseva(te) valdade liitumine);
- linnapoliitikat.

Linnade tugevdamine on Euroopa Liidu paljudes riikides toimiv ja aktuaalne. See peaks olema päevakorras ka Eestis, seda eeskätt maakonnakeskuste ja ka teiste linnade puhul kus linnast väljapoole on tekkinud ulatuslikult elamupiirkondi. Lin-

nade tugevdamine Eestis ei ole siiski omaette protsess ega eesmärk. Selle kõrval ja regionaalse tasakaalustatuse eesmärgil on Eestis oluline ka nn maaelu arendamine, mis tänaseks on kaugel vajalikust tasemest (siit ka sageli inimeste soov maapiirkondadest linnadesse ümberasumiseks, et leida paremat tööd ning oma elatustaset tõsta). Eesti maapiirkondadel on arenguloot ust kui arengut toetavad ka riiklikud ja omavalitsusinstitutsioonid.

Mõned välismajanduslikud ja -poliitilised arengud ning probleemid

Eesti on Euroopa Liidu liige alates 2004. aasta maist. Sellele eelnesid pikad ja põhjalikud liitumisläbirääkimised. Iga liitumisega kaasneb tavaliselt palju probleeme, nii positiivseid kui negatiivseid. See on paratamatu, sest ka Euroopa Liidus ei saa ükski riik alati vaid iseenda huvide ja vajaduste kohaselt käituda, vaid tuleb arvestada ka teiste riikidega ning nn ühishuvide ja vajadustega.

Mõnikord on väidetud, et Eesti liitumine Euroopa Liiduga oli justkui ühest liidust (st Nõukogude Liidust) teise liitu (so Euroopa Liitu) astumine. See ei ole kindlasti õige, sest Eesti, Läti ja Leedu eksisteerimine Nõukogude Liidu koosseisus ei olnud vabatahtlik, vaid vägivaldne, Moskva võimu poolt kavandatud okupatsioon. See pidurdas nimetatud riikide normaalset ja loomulikku arengut ning oli nende riikide rahvaste tahte vastane.

Suhted Venemaaga on juba ajalooliselt ikka olnud keerulised ja rasked. Rahvusvahelisel suhtlemisel on ikka probleemid ja konfliktid eeskätt vaid Venemaaga ja seda tavaliselt Venemaa poolt algatatuna! Venemaa on huvitav riik – kõik teised teevad talle liiga ja halba. Venemaal on probleeme oma naabritega peale lääne suuna ka lõunas ja idas. Edaspidi ilmselt ka põhjas (Põhja-Jäämere aluse maa-alaga seotud maavarade kasutusele võtmine tulevikus)! Jaapaniga on Teise Maailmasõja järgne rahuleping tänaseni veel sõlmimata!? Head suhted Venemaaga ei ole olulised mitte ainult Eestile vaid kogu Euroopa Liidu liikmeskonnale. Olulised on vastupidise ja positiivse suunitlusega suhted ka Venemaa jaoks.

Lõpetuseks

Lisaks käsitletud valdkondadele ja probleemidele on Eestil kui uuel Euroopa Liidu liikmesriigil hulgaliselt ka teisi kitsaskohti ning nende lahendused ja võimalikud raskused selguvad ajapikku. Seetõttu saavad põhjalikumad seisukohavõtud ilmneda alles aja möödumisel, sest neli aastat Euroopa Liidus on siiski lühike aeg arvestatavate põhjalike järelduste ja kokkuvõtete tegemiseks.

Käesolevaks ajaks on Eesti majandus teinud ühelt poolt läbi ulatuslikud positiivsed muudatused, teiselt poolt on tehtud ka olulisi vigu ning palju vajalikku on jäänud tegemata (neid käesolevas artiklis ei käsitletud). Paraku ilmestab seda aeg-ajalt demagoogia nii parlamendi, teiste riigi institutsioonide, samuti suuremate linnade kohalike omavalitsuste tasandil ning mõningad ahnuse ilmingud ärimeeste (eeskätt keskmistes ja suurettevõtetes) tegevuses.

DEVELOPMENTS IN ESTONIAN ECONOMY[1]

Matti Raudjärv
University of Tartu

Introduction

Changes and developments take place in every country. The developments in Estonia have been rather impressive, like in many other countries during the last decade of the 20th century and in the first decade of the 21st century. This particularly applies to countries which restored or achieved their independence. Hence the current topical issues – the progress of the development and the problems that are on the agenda and require solutions.

The aim of this paper is to characterise the current situation of the Estonian economy (by 2008) and to identify the problems which are topical and forward-looking to ensure further development.

The author discusses the following subject areas and problems of the Republic of Estonia:

- characterisation of the general economic situation;
- changes in tax rates and prices in 2008;
- treatment of issues related to labour and salaries;
- pointing out certain more important issues discussed in the Estonian society;
- treatment of a few problems caused by the external environment.

The author of the paper above all points out negative trends, problems which require solutions, shortcomings in development, the mistakes made and risks for the society. Naturally, not everything can be covered here.

General economic situation

We can generally state by now – the rather fast economic and social development of the Estonian national economy has continued during the EU membership period. Positive developments in Estonia probably cannot be attributed only to EU membership as positive and fast development has taken place during the entire period after regaining of independence, since 1991–1992.

Now we can even state – the socio-economic development boom of Estonia of the recent years has decelerated in 2007, and the forecasts for 2008 (and for further development) are already considerably slower, including continuation of deceleration and problems which started in 2007 in a number of fields (e.g. the stagnation and decline of the price level in the real estate market; slowing down of the volumes

[1] Den vollständigen Text des Artikels "Entwicklungen in der estnischen wirtschaft" findet der Leser auf der beigefügten CD.

of construction works; increase in the price level of many consumer goods, particularly food products, etc.) but also additional setbacks (e.g. the increasing energy prices, increase in excise duties of a number of goods, etc.).

2008 in not a year of economic development boom in Estonia but rather a year of deceleration of economic development. In addition, the continuing (sometimes even faster) increase in the prices of many products, goods and services is expected. Nevertheless, the ranking of Estonia among the countries of the world has not been bad at all, considering quite a few indicators. Ratings are no doubt interesting and provide useful information but the general positive background does not eliminate a lot of problematic areas and aspects of the society.

Main changes in the Estonian economy in 2008: tax rates and prices

Several considerable changes in the direction of increases were planned for 2008 among the decisions of the Estonian government concerning economic policy (which have an effect on the prices of many goods/products and services). This applies to both national government agencies and local governments:

1) increase in the rates of excise duties (of motor fuels, gas, electrical energy, alcohol, beer and tobacco products);
2) increase in several ticket rates in public transportation (ferry traffic to islands, public transportation within counties and cities);
3) increase in rates for municipal services (garbage removal, water supply and sewage services);
4) increase in vehicle parking rates;
5) increase in land tax rates.

Also an increase in flight ticket prices has been planned, due to the increase in fuel prices. Price increases have been planned in 2008 in probably all fields of economy and everyday life and regions. We have to emphasise, however, that the number of such services (for which price increases have been planned) is higher in Tallinn than in other Estonian cities or counties/rural municipalities. As the expected salary increase does not compensate for the increase in prices and rates for the whole population, the quality of life of such people declines. And the proportion of such people is not low in Estonia.

Problems related to labour and salaries in the Republic of Estonia

Although the Estonian economy has developed relatively fast, there are numerous problems which require solutions in the society. We would dwell on only a few most important issues of labour and salaries in this paper. We can point out first of all the following background problems:

- the population in Estonia is decreasing;
- the Estonian population is aging (similar to Europe in general);
- free movement of labour in the European Union – useful for whom?;

- there is a lot of pressure for increasing salaries (unfortunately, salaries increase faster than labour productivity in Estonia);
- the quality of labour is often low in Estonia.

Unbalanced salary policy has been prevalent in Estonia, and the ratio between the increase in labour productivity and the increase in average salaries has not received enough attention. We can even state – **increase in labour productivity receives unduly little attention in Estonia**. The Statistical Office of Estonia, for instance, does not even calculate indicators of labour productivity (at least these are not included in official publications of statistics).

Although production activities are traditionally regarded as one of the main pre-conditions for economic development, there is no genuine production policy or industrial policy in Estonia, also no real innovation policy. Product development is weak (subcontract work is popular), and little new equipment or technology is introduced. There is little manufacturing of more expensive or research-intensive products (goods) or provision of such services and their export capacity is low. Companies are often still enchanted by the so-called cheap Estonian labour. But the times of cheap labour are actually over.

In the recent years, Estonian employers have often raised the issue of inadequacy of labour, particularly the lack of qualified labour. There is certainly a need for good specialists in Estonia. By favouring their bringing in from other countries (what employers wish to do), we will create a situation where the proportion of external labour will steadily increase (according to the experience of other countries). The pressure of foreigners on the Estonian society will gradually increase and bring along social conflicts sooner or later which will be in the interests of neither Estonia nor the EU. New opportunities should be sought and local labour should be used as much as possible, relying more effectively on the training of labour and raising the qualification (incl. retraining, further training), i.e., in other words – lifelong learning on the national scale.

Certain problems of economic policy discussed in Estonia
Examples of differences in opinion

In the following section the author will only briefly dwell on certain subject areas discussed on the level of political parties that will sooner or later reach the level of the Riigikogu (Parliament) of the Republic of Estonia and local governments (both cities and rural municipalities). Although the society of citizens is now and then talked about in Estonia, the social life and actual economic situation show that Estonia is above all a society of officials. We can often notice that political parties and their representatives in Riigikogu and in local councils do not take the interests of their voters into account in the adoption of decisions. A few related examples and subject areas from the end of 2007 and beginning of 2008:

1. According to the constitution, a new **Chancellor of Justice** should be appointed by Riigikogu in Estonia in 2008 on the proposal of the President. Before the elections in Riigikogu, two larger political parties presented their own candidate, however.

2. According to the constitution, also **a new President of the Bank of Estonia** should be elected in 2008. Now it is planned to adopt an amendment of the law to leave out the requirement of economic education for the post, making it enough to have any academic higher education.

3. Since the beginning of 2008 the political party which has openly supported large enterprises and the part of the population with higher income in its activities has been presenting the new **draft Employment Contracts Act**. It was planned to give considerably more legal rights to entrepreneurs/employers in the draft Act in their relations with employees and to make employees responsible for the risks and for management and decision-making mistakes of employers. The draft Act was clearly more favourable for employers and disproportionate.

4. There are discussions about **raising the VAT rate for cultural institutions**. Until now the VAT applied to theatre and concert tickets has been 5% but now the political party in power (the same which developed the unfortunate Employment Contracts Act) intends to increase the rate to 18%. With the increase in the price of tickets the people with low income, retired people and larger families (with more children) can visit cultural events less frequently or not at all.

5. **Alcohol policy** is almost inexistent in the Republic of Estonia. Alcohol consumption is relatively common in the country, however. For years, no significant measures or restrictions have been applied and no alternatives offered.

6. **Casinos** are regarded as institutions for entertainment and cultural spare time activities in Estonia. Casino operators state that the gambling tax imposed is used to support culture, sports, education and solution of social issues. True enough but the damage caused by casinos (addicts and the money lost) is probably considerably more than the benefit gained from taxes.

Both the alcohol policy and the activities of casinos will quite probably lead to the slow but steady dying out of the Estonian people and destruction of the statehood of Estonia. Motivation and decisions on economic policy would be necessary to make any changes. The legislator is relatively passive in this respect and there is often a lack of political will.

Regional and local development – necessary also for Estonia

Regional development issues are among the most important issues in the EU. While the need to tackle regional development and in parallel also the need to strengthen the local government level (local development) is talked about in Estonia now and then, the actual changes in actions related to economic policy in the field of regional

and local development are extremely modest (have come to a standstill). The regional and local development policy in Estonia has clearly been unbalanced.

Administrative and territorial reform has been talked about since the second half of the 1990s but the actions have been unduly modest. The following issues should be considered topical in this respect:

- merging of rural municipalities to improve sustainability;
- merging of cities and towns with their surrounding rural municipalities to strengthen towns and cities;
- urban policy.

Strengthening of cities is functioning and topical in many EU Member States. It should be on the agenda also in Estonia, particularly concerning county centres and other towns and cities which have extensive new residential areas outside their borders. However, strengthening of towns and cities is not a separate process or goal in Estonia. Parallel rural development to achieve regional balance is also important in Estonia and far from the required level (which often makes people relocate from rural areas to cities to find better jobs and improve their living standards). Estonian rural areas have development perspectives if also national and local government agencies support the development.

A few developments and problems related to foreign economy and foreign policy

Estonia has been an EU Member State since May 2004. The accession was preceded by long and thorough negotiations. Every accession usually brings about a lot of problems, both positive and negative. This is inevitable because even in the EU no member state can always follow its own interests and needs but has to take into account also other countries and the so-called common interests and needs.

It has sometimes been stated that accession of Estonia to the EU was like stepping from one union (i.e. the Soviet Union) to another (i.e. the European Union). That is certainly not true as Estonia, Latvia and Lithuania were not voluntary members of the Soviet Union but it was violent occupation planned by the powers from Moscow. It decelerated the normal and natural development of these countries and was contrary to the wishes of the people in these countries.

Relations with Russia have always been complicated and difficult already historically. Problems and conflicts in international communication have always been above all related with Russia only and usually initiated by Russia! Russia is an interesting country – everybody else is hurting it and treating it badly. Besides problems with neighbours in the west, Russia has problems also with neighbours in the south and in the east. In the future probably also in the north (taking into use the natural resources of the land under Arctic Ocean)! No peace treaty has been signed with Japan since World War II!? Good relations with Russia would be important not

only for Estonia but also for the whole EU. The opposite, positive trends in relations would be important also for Russia.

For conclusion

In addition to the subject areas and problems covered, Estonia as a new EU Member State has also numerous other shortcomings, and their solutions and possible difficulties will be found gradually. Therefore more thorough positions may be formed only in the course of time as four years of EU membership is a short period after all to draw in-depth conclusions.

By now the Estonian economy has undergone extensive positive changes but has also made important mistakes and a lot of necessary things have not been done yet (these were not treated in this paper). This is unfortunately tinted with demagogy on the levels of the parliament, other state institutions and also municipal governments of larger cities, and with certain manifestations of greed in the activities of businessmen (above all large and medium-sized enterprises).

EESTI MAJANDUSARENGU STSENAARIUMI KOOSTAMISE PROBLEEMID[1]

Janno Reiljan
Tartu Ülikool

Käesolev Eesti majandusarengu stsenaariumide käsitluse eesmärgiks oli analüüsida Eesti majanduse arengu väljavaateid keskpikas perspektiivis. Loomuliku ajahorisondina tulenes 2007. aasta lõpul Eesti jaoks aasta 2013, mis on EL praeguse eelarveperioodi lõpptähtaeg. EL struktuurifondidel ja muudel toetustel on oluline osa Eesti arengu suunamisel ühiskonna sidususe ja tasakaalustatuse suurendamise teele. Ka Venemaaga on suhted järgmisteks aastateks suhteliselt selged – halvenemiseks ei ole enam sisuliselt ruumi ja paranemiseks puudub mõlemal pool piiri lähiaastatel poliitiline kapital. Siseriiklikult esitab "Riigi eelarvestrateegia 2008–2011" juhtivate poliitjõudude tegevuskavade rahandusliku baasi, milles enne 2012. aastat suurema sisulise nihke toimumine on vähetõenäoline.

Ettevõtlussektori tegutsemissuunad on valitud ajahorisondi raames samuti suures osas selged: kohaneda EL-ga liitumise protsessis kujunenud tegevuskeskkonnaga, kasutada ära uued võimalused seoses EL turu avanemisega ja EL toetusmeetmete rakendamisega, leida EL-liikmelisuse toel uued teed majandussuhete arendamiseks EL-st väljapoole jäävate riikidega. Kuigi kõrgest inflatsioonist ja kiirest palgakasvust tulenev surve eksportivate ettevõtete konkurentsivõimele muutub üha märgatavamaks, ei ole ilma avalikust sektorist tulenevate tugevate ja sihipäraste impulssideta mingi radikaalne muutus ettevõtete käitumismustris tõenäoline. Oluliseks käitumismustri korrigeerimiseks sundiv sügav ja üldine majanduskriis on 2007. aasta lõpu seisuga küll võimalik arengustsenaarium, kuid selle konkreetse tekkimise mehhanismid ja kulgemise võimalikud teed ei ole selgelt prognoositavad.

Käesoleva artikli eesmärgiks on Eesti majanduse keskpikkade arengustsenaariumide väljaarendamise sõlmprobleemide identifitseerimine ja majandusarengu baasstsenaariumi koostamise probleemide analüüs. Vastavalt eesmärgile on püstitatud lahendamist vajavad uurimisülesanded:

- analüüsida arengustsenaariumide meetodi olemust ja kasutamisvõimalusi;
- analüüsida arengustsenaariumi meetodi kasutamise kogemusi Eestis;
- tuua välja Eesti majanduse arengu sõlmprobleemid Eestis;
- pakkuda välja spekulatiivsed arengudimensioonid Eesti avalikus sektoris.

Arengustsenaariumide koostamisel tuleb kõigepealt määratleda selle olemus ja ülesanded. Selles osas tundub valitsevat stabiilsus juba paar aastakümmet. Toetutakse Michael Porteri 1985. aasta määratlusele, mille kohaselt on stsenaarium sisemiselt kooskõlaline vaade sellele, milliseks tulevik võib kujuneda. Stsenaarium ei ole prognoos, vaid üks võimalikest tulevikuseisunditest. Erinevate stsenaariumide

[1] Den vollständigen Text des Artikels "Die Probleme der Szenarioerstellung für die Wirtschaftsentwicklung Estlands" findet der Leser auf der beigefügten CD.

koostamine võimaldab paralleelselt analüüsida erinevaid tulevikuseisundeid ja nendeni jõudmise teid, ilma vajaduseta nende tõenäosust täpsemalt prognoosida.

Stsenaariumide koostamisele võib läheneda ratsionaalsest (kvantitatiivsest), evolutsiooniline ja protsessuaalsest aspektist. Ratsionaalsest aspektist on stsenaariumide koostamine suunatud kvantitatiivselt hinnatuna parima (optimaalse) arengustrateegia väljatöötamisele. Stsenaariumide koostamise evolutsiooniline paradigma rõhutab määramatust tulevikuseisundite tunnetamisel. Protsessuaalse lähenemisviisi kohaselt on pikaajalise ratsionaalse (optimaalse) strateegia omamisest tähtsam tõhusalt toimiva juhtimisprotsessi olemasolu. Tegelikkuses on ülaltoodud kolme paradigma eristamine mõneti meelevaldne – juhtimisedu eelduseks on nende lähenemisviiside sünteesimise oskus. Kaldumine kvantitatiivses või "pehmes" (verbaalse kirjelduse) suunas sõltub stsenaariumi koostamiseks olemasolevatest vahenditest.

Stsenaariumi-meetodi rakendamisel majanduse juhtimises tuleneb peamine kasu järgmistest asjaoludest: stsenaariumid võimaldavad tuleviku ettekujutamise abil paremini mõista olevikku, suurendavad arenguvisioonide ulatust ja aitavad varem märgata muutusi; tõhus tulevikuanalüüs vähendab "kriisijuhtimise" vajadust ja suurendab stsenaariume koostanud juhtkonna võimekust, eriti muutuste juhtimisel; stsenaariumid on tõhusaks vahendiks nii olemasolevate strateegiate ja plaanide kui ka uute valikute hindamisel; stsenaariumide koostamises osalemine suurendab juhtkonna ühistunnetust ja võimet tulla toime määramatuse ning riskiga, suurendades riskantsete otsuste põhjendatust ohtude ja võimaluste identifitseerimise teel.

Ülaltoodust lähtudes võib välja tuua kaks stsenaariumide tüüpi:

1. Arengustsenaariumid on pikema perspektiiviga tegevuse juhendi (strateegia) väljatöötamise alus stsenaariume koostavale (koostamises osalevale) subjektile.
2. Arengustsenaariumid kujutavad endast nende koostaja analüüsi mingi teise subjekti võimalike arengute kohta.

Eesti majandusarengu perspektiivide analüüsimisel tuleb orienteeruda 2. tüüpi stsenaariumile, sest valitsusasutused alternatiivsete arenguvariantide väljatoomisest huvitatud ei ole.

Viimase aastakümne tendentsina tuuakse välja stsenaariumide koostamise väljumise (strateegilise) planeerimise koosseisust, kuid samas üha tihedam seostumine strateegiate väljatöötamise ja planeerimisega. Stsenaariumid teenivad juhtkonda "üldise pildi" loomise ja koostöö õppiimise vahendina. Stsenaariumide koostamise tähtsus kasvab eelkõige väliskeskkonnas toimuvate suurte muutuste tingimustes õige tegevussuuna ühiseks leidmiseks ja mõistmiseks.

1997. aastal koostatud arengustsenaariumid "Eesti 2010" olid ülaltoodud klassifikatsiooni kohaselt teist tüüpi "pehmed" (verbaalselt kirjeldatud) majanduse arenguvisioonid. Analüüsitavaks Eesti majandusliku positsiooni olulise paranemise võimalikuks allikaks (arengudimensiooniks) valiti suhete areng Venemaaga selliselt, et Eesti realiseeriks oma Venemaa olude tundmise EL ja Venemaa majandussuhetes juhtiva vahendaja rolli tõusmisega. Ühelt poolt peeti silmas Eesti võimalusi

transiidikoridorina, kuid teisalt veelgi enam suurtele lääne firmadele sillapeana Venemaa turule minekuks.

Käesolevaks ajaks on selge, et see võimalus ei ole reaalne. Eesti kui transiidisilla tulevikule andis Venemaa oma sadamate väljaarendamise kavaga juba aastaid tagasi selge hinnangu. Tallinna sadam oli Venemaale soodus transiidivärav ainult niikaua, kuni see oli tema valduses. Ükski suurriik ei soovi jätta oma välismajandussuhteid sõltuvusse vahendajatest. Ka Eesti valitsused ei teinud sisepoliitikas pidevalt mängulaual oleva "Vene kaardi" tõttu midagi otsustavat Venemaaga sõbralike suhete sisseseadmiseks. Ka edaspidi ei ole loota, et EL ja muu maailma suurfirmad valivad Eesti lähtekohaks Venemaa turu teenindamisel või sinna investeerimisel.

Õpetlik on arengustsenaariumides "Eesti 2010" teise dimensiooni (IKT arendamine ja rakendamine) käsitlemine. Selles osas võis ja pidi Eesti riik (kõigi subjektide kogumina) olema aktiivses rollis. Ka siin lootused ei täitunud. Kõigepealt on üliväike ja ilma jätkusuutliku haridus- ning teadusbaasita Eesti IKT rakenduste osas paratamatult kopeerija. Seda tehnoloogiat töötavad välja ja ka rakendavad esimesena suuremad ning tugevama haridus-teaduspotentsiaaliga riigid. Liigne optimism tulenes Eesti kui väikeriigi potentsiaali ülehindamisest.

Paraku ei vastanud aga "Eesti 2010" edustsenaariumis aluseks võetud ootustele ka Eesti majandusagentide tegevus. Eesti valitsustel on alates 1999. aastast olnud ainult üks selge majanduslik eesmärk: valitsussektori kulude osatähtsuse vähendamine SKP-s maksukoormuse alandamise ja tasakaalus eelarve koostoimel. Valitsussektori kulude suhe SKP-ga on langenud seitsme aastaga *ca* 40%-lt 33%-ni SKP-s. Eestis toimus valitsussektori kokkutõmbumine ja avalikele eelarvetele toetuvate valdkondade alarahastamine. Hariduskulude osatähtsus SKP-s on kümne aastaga alanenud *ca* 15% (ligi 6%-lt SKP-st 5%-ni SKP-st). Teadus- ja arendustegevuse kulude osatähtsus SKP-s on Eestis suurenenud aastatel 1988–2006 sisuliselt kaks korda (0,58%-lt 1,14%-ni). Samal ajal on EL riikide keskmine tase püsinud suhteliselt stabiilne – *ca* 1,85–1,89% SKP-st. Kuigi EL-i iseloomustab teadus- ja arendustegevuse väärtustamises sisuliselt stagnatsioon ja Eesti on selle valdkonna rahastamist oluliselt parandanud, jõudis Eesti alles 2006. aastal üle 50% EL keskmisest tasemest. Liidrirolli innovatiivsete lahenduste väljatöötamise ja rakendamise osas ei ole selliselt baasilt võimalik saavutada. Veelgi tõsisem on aga teine valitsuse passiivsuse põhjus – sisuliste majandusarengu toetamise ideede pea täielik puudumine. Avaliku sektori organiseerimise ja toetuseta aga ei saanud ka ettevõtlussektor IKT valdkonnas lootusi täita.

Baastsenaarium ("*business as usual*", "*surprise-free*") iseloomustab arenguvarianti, mis kajastab teadaolevaid seisundeid ja tendentse nii juhitavas organisatsioonis kui ka selle väliskeskkonnas. Sõltumata koostatavate stsenaariumide arvust on tulevikuanalüüside lähtepunktiks teadaolevaid arenguid kajastava baasstsenaariumi parameetrite väljaselgitamine. Baasstsenaariumi aluseks on eeldus, et subjekt või subjektide kogum tegutseb üldjuhul edasi samamoodi või samas suunas nagu senini, viies oma tegutsemises sisse ainult kindlalt ressursibaasiga tagatud muutused.

Samuti eeldatakse baasstsenaariumi koostamisel, et organisatsiooni tegutsemise väliskeskkonnas ootamatut nihet halvenemise suunas ei toimu.

Arengustsenaariumide "Eesti 2010" koostajad leidsid, et Eesti riik areneb selleks ajaks välja kujunenud avaliku sektori, ettevõtlussektori ja kodumajapidamiste tegutsemisliine jätkates Lõuna-Soome suunas. Majanduslikult on Eesti ettevõtted praegu Soome ettevõtete allhankijad ning Eesti ise Soomele vähenõudliku tööjõu reservuaariks, mis viitab sellele, et Eesti arengus on toimunud olulised muutused võrreldes arengustsenaariumide "Eesti 2010" baasstsenaariumiga. Seega on Eestile vaja koostada uus majandusarengu baasstsenaarium.

Eesti majandusarengu keskpika baasstsenaariumi lähteandmed leiab valitsuse poolt kinnitatud dokumendist "Riigi eelarvestrateegia 2008–2011", mis hõlmab ka "Eesti riikliku struktuurivahendite strateegia 2007–2013" raames kavandatud EL vahendite kasutamist. Neli eelarvestrateegias hõlmatavat aastat kattuvad pea täielikult valitsusliidu võimuloleku perioodiga. Kõigi teiste arengukavade (Eesti maaelu arengukava 2007–2013, Ettevõtluspoliitika 2007–2013, Teadmistepõhine Eesti II, Eesti kõrgharidusstrateegia aastateks 2006–2015 jt) teostamine toimub sedavõrd, kuivõrd neid eelarvest rahastatakse.

Eesti majanduse ekstensiivse arengu piirid määrab eelkõige olukord tähtsaima ressursi – tööjõu – turul. Eestis on teatud sektorites tööpuuduse asemel võtmemureks kujunenud tööjõupuudus. Samas oleks tööealise elanikkonna seast võimalik Eestis leida täiendavat tööjõudu 50 000–80 000 inimest. Lisaks sellele töötab olemasolevate hinnangute kohaselt välisriikides vähemalt 20 000 eestimaalast, kes palgatasemete ühtlustumisel ning töötingimuste paranemisel oleksid valmis Eesti tööturule tagasi pöörduma. Tegelikult oodatakse 2011. aastaks tööga hõlvatud inimeste arvu suurenemist 2006. aastaga võrreldes 14 000 inimese võrra. Tööjõu osas on Eesti sisuliselt saavutanud ekstensiivarengu piiri.

Eesti peamised arenguprobleemid on seotud ressursside kasutamise efektiivsusega. Eesti tööjõu tootlikkuse tase moodustab EL-25 keskmisest vaid *ca* 60% ja Eesti on tootlikkuse poolest EL pingereas viimaste seas. Senises majandusarengu faasis on ettevõtetel olnud võimalik tulu teenida ilma oluliselt teadmistesse ja oskustesse investeerimata. Madala tootlikkuse põhjuseks on lisaks mainitule ka vananenud sisseseade, vähene uuendus- ja arendustegevus, nõrk juhtimine jne.

Avaliku sektori arenguperspektiivide puhul rõhutab Eesti valitsus esmajoones eelarve tasakaalu aspekti. Riigieelarve tulusid laekus 2006. aastal 101,4% eelarvest, kulusid tehti vaid 93,6% kavandatust. Oluline osa majandusaastaks kavandatust jäi ellu viimata, mis lõi mulje suurest riigieelarve ülejäägist. Keskvalitsuse finantsreservid ületasid 2006. aasta lõpu seisuga keskvalitsuse võla enam kui viiekordselt ning ulatusid 19,3 miljardi kroonini ehk 9,4% SKPst.

Kokkuvõttes on valitsuse hinnang järgmine: Eesti senine majandusareng on olnud kiire ning ka lähituleviku väljavaated on soodsad. Samas on viimastel aastatel

oluliselt suurenenud majanduse tasakaalustamatus ja majanduskasvu järsu aeglustumise oht. Olulisi muutusi Eesti valitsussektori poliitikas ette näha ei ole. Valitsus jätkab 2007. aasta riigieelarvega alustatut: riigieelarve koostatakse juba planeerimise järgus kogu keskpikaks perioodiks selliselt, et valitsussektori eelarve oleks ülejäägis ehk kõiki tulusid ei rakendata. Lisaks säästetakse võimalikud prognoositust paremini laekuvaid tulud. Eesti valitsus jätkab senist eelarvepoliitikat väidetavalt veelgi äärmuslikumas vormis. Andmed eelarvestrateegias näitavad, et riigieelarve tulude suhe SKP-ga kavatsetakse langetada 2008. aasta 33,9%-lt 2011. aastaks 31,1%-ni. Avaliku sektori mõjukus ühiskondlike protsesside kujundamisel väheneb eelolevatel aastatel seega veel ligikaudu kümnendiku võrra. Selline riigieelarve tulude taseme langus saadakse hoolimata EL toetuste tõusust 2011. aasta riigieelarves üle 15 miljardi krooni.

Eesti valitsussektori eelarves keskpikas perspektiivis piisavaid vahendeid ei teki, et esile kutsuda olulisi nihkeid majanduse konkurentsivõimes innovatsioonile haridusliku ja teadusliku baasi loomisega ning ettevõtlussektorit tehnoloogilise ja tootealase innovatsiooni toetamisega Haridus- ja teaduspoliitikale suunatavate eelarvevahendite suhe SKP-ga jääb senisele tasemele.

Seega jätkub Eestis valitsuse eelarvepoliitikast tuleneva baasstsenaariumi kohaselt avaliku sektori kokkutõmbamine ja mõjukuse vähendamine. Ühiskonnas tähendab see enamiku avaliku sektori panusest sõltuvate probleemide teravnemist. Majanduse valdkonnas jätkub peamiselt avaliku sektori passiivne poliitika, va EL suurte summadega toetatavad valdkonnad (keskkonnakaitse, maaelu ja regionaalpoliitika, transpordiinfrastruktuur). Eesti majandusarengu baasstsenaariumi võib seega nimetada "seirestsenaariumiks". Soome arengutasemele see stsenaarium Eesti majandust (ühiskonnast tervikuna rääkimata) aga kindlasti ei vii. Pigem tuleb prognoosida Eesti majanduse konkurentsivõime jätkuvat kaotamist koos kõigi sellest tulenevate ühiskondlike tagajärgedega.

Kas on oodata olulisi (st arengusuunda muutvaid) nihkeid praegustes Eesti avaliku sektori toimimises? "Halvima stsenaariumi meetodi" kohaselt peaks ühiskondlike protsesside puhul välja töötama "kriisistsenaariumid". Väliskeskkonnas on raske ette näha Eesti positsiooni teiste riikide suhtes oluliselt muutvaid nihkeid. Ka ei ole Eesti valitsusel võimalusi mingeid olulisi positiivseid nihkeid väliskeskkonnas oma tegevusega esile kutsuda – EL liikmena kujundavad meie majanduslikku väliskeskkonda peamiselt EL institutsioonid.

Eesti avaliku sektori, ettevõtluse ja kodumajapidamiste arenguliinide hüpoteetilise muutumise tagajärgi Eesti majandusarengu keskpikas perspektiivis loomulikult võib analüüsida. Seejuures tuleks lähtuda järgmistest asjaoludest. Esiteks, iseenesest ettevõtluses ja kodumajapidamiste tegevusliinides hüppelisi (st arengu baasstsenaariumi muutvaid) nihkeid ei teki: vaja on kas sügavat kriisi või avaliku sektori mõjukat sekkumist. Teiseks, baasstsenaariumis eeldatud arenguliine saaks oluliselt muuta ainult valitsussektori tegevusliini radikaalse muutumise toimel. Selleks ei ole praegu küll poliitilisi eeldusi – senist poliitikat vedanud jõud on tugevam kui kunagi varem.

Samas on muutusteks olemas majanduslikud eeldused – riigi reservid ja väga hea krediidivõime.

Seega võiks analüüsida näiteks hüpoteetilist arengustsenaariumi: milliseid positiivseid nihkeid ja milliste ohtude tekkimist Eesti majanduses võib oodata, kui Eesti valitsus ja juhtivad ettevõtlusringkonnad muudavad radikaalselt oma suhtumist avaliku sektori rolli riigi majandusarengu toetamisel. Näiteks võiks viie aasta jooksul Eesti avaliku sektori haridus-, teadus- ja arenduskulude osatähtsust SKP-s tõsta (sisuliste komplekssete reformipakettide läbiviimiseks) poolteisekordseks ja suunata innovatsiooniprotsesside sihipäraseks toetamiseks ettevõtluses kümne aasta jooksul igal aastal vahendeid suurusjärgus 2% SKPst. Oodatavate nihete kõrval Eesti majanduse konkurentsivõimes vajab uurimist, kas avalikus sektoris on välja töötatud komplekssed, reaalsed ja tõhusad haridus-, teadus- ja innovatsioonipoliitilised tegevusprogrammid, mis konkurentsivõime tõstmiseks vajaliku impulsi annaks. Lihtsalt niisama täiendava ressursi eraldamine vananenud struktuuridele ja tegevustele ei anna üheski valdkonnas loodetavat positiivset tulemust. Samas ei ole tulemuslikud ka arengukavad, mis finantsmehhanismide asemel toetuvad üleskutsetele ja loosungitele.

EESTI KOHALIKE OMAVALITSUSTE REGIONAALNE RAHANDUSLIK JÄTKUSUUTLIKKUS[1]

Janno Reiljan, Peter Friedrich
Tartu Ülikool

Sissejuhatus

Viimase paarikümne jooksul on sotsiaalmajanduslikes protsesside analüüsis üheks keskseks märksõnaks kujunenud jätkusuutlikkus. Jätkusuutlikkus tähistab olukorda, milles soovitud nähtusele on tagatud sisemine tugevnemine ja positsioonide paranemine konkurentide suhtes (jätkusuutlik areng) või vähemalt pikemaajaline kestmine (stabiilsus). Uues paradigmas väljendub soov tasakaalustada omavahel stabiilsus (kindlustunnet sisendav püsimine) ja areng (uue poole pürgiv muutumine).

Loomulikult omistatakse sellisele üldistatult ja avaralt käsitletavale märksõnale nagu seda on jätkusuutlikkus, aga ühtlasi ka selle märksõnaga seotud paradigmale erinevates valdkondades erinev konkreetne sisu. Erinevad autorid on esitanud enam kui 100 jätkusuutlikkuse määratlust. See on mõistetav, sest ei ole olemas ega saagi olla "positiivse arengu" ühest ja "õiget", kõiki subjekte igal ajal ning igas olukorras rahuldavat määratlust. Jätkusuutlikkuse määratluste mitmekesisus ja koguni vastuolulisus tuleneb otseselt arenguprotsessi vastuolulisusest. Mingi konkreetse valdkonna arengu jätkusuutlikkuse analüüsimiseks, hindamiseks ning juhtimiseks ei ole veel olemas üldtunnustatud eeldusi, metodoloogiat ja näitajaid. Need tuleb igal konkreetsel juhul välja töötada, arvestades teistes valdkondades jätkusuutlikkuse käsitlemisel saadud teoreetilisi ja praktilisi kogemusi.

Riigi tähtsaks struktuurielemendiks on selle territoriaalsed osad – (mikro)regioonid. Riigi regionaalne struktuur on hierarhiline. Administratiivselt piiritletud koostoimealadeks on Eestis 2005. aasta oktoobrist 227 valda-linna esmatasandil, 15 maakonda vahetasandil ja 4 piirkonda kõrgeima tasandina.

Selgepiirilise regionaalse subjektina eristub ainult valla või linna kohalik omavalitsus, kus tegutseb täitevaparaat regiooni asustava rahva valitud volikogude otsuste alusel ja nende käsutuses oleva eelarve piires, suunates arengut omavalitsusüksuse territoriumil. Maakondadel ei ole ei oma juhtivorganeid ega eelarvelisi vahendeid maakonna arendamiseks, sest maavalitsused täidavad koha peal keskvalitsuse esindamise funktsiooni. Piirkonnad eristuvad Eestis regioonidena ainult seetõttu, et nende ajalooliselt kujunenud tõmbekeskusse on koondatud ka mõned kogu piirkonda teenindavad tähtsad riigiasutused (näiteks politseiprefektuur, registriteenistus). Ülaltoodust lähtuvalt tuleb regionaalarengu jätkusuutlikkuse probleeme Eestis käsitleda peamiselt kohalike omavalitsusüksuste lõikes, kus konkreetsed institutsioonid tegelevad arengu analüüsi, kavandamise ja kavandatu elluviimisega.

[1] Fulltext article "Regional Fiscal sustainability of Estonia's Municipalities" can be found on the CD attached.

Regionaalse arengu jätkusuutlikkus on paljutahuline nähtus, mida võib käsitleda erinevate dimensioonide lõikes. Käesolevas artiklis käsitletakse kohalike omavalitsuste majandusliku arengu jätkusuutlikkuse üht aspekti – rahanduslikku jätkusuutlikkust. Regionaalne aspekt tuuakse välja rühmitades kohalikud omavalitsused maakondade lõikes.

Ülaltoodust tulenevalt käsitletakse artiklis järgmisi probleeme:

- Kuidas määratleda kohalike omavalitsuste rahanduslik jätkusuutlikus?
- Milline on üldine olukord Eesti kohalike omavalitsuste rahandusliku jätkusuutlikkuse aspektist hinnatuna?
- Millised võimalused annab rahandusliku jätkusuutlikkuse olemuse avamiseks komponentanalüüsi meetodi rakendamine?
- Millist mõju avaldavad rahandusliku jätkusuutlikkuse komponendid avalike teenuste pakkumisele (eelarvelistele väljaminekutele) Eesti kohalikes omavalitsustes?

Rahandusliku jätkusuutlikkuse määratlemise küsimust käsitletakse artikli esimeses osas. Teises osas analüüsitakse maakondade erinevusi kohalike omavalitsuste rahanduslikku jätkusuutlikkust iseloomustavate näitajate ja seda mõjutavate tegurite alusel. Kolmandas osas tuuakse kohalike omavalitsuste rahandusliku jätkusuutlikkuse komponentanalüüsi tulemused ja neljandas osas viiakse läbi kohalike omavalitsuste poolt avalike teenuste pakkumist iseloomustavate eelarveliste kulunäitajate regressioonanalüüs rahandusliku jätkusuutlikkuse komponentide alusel.

Rahandusliku jätkusuutlikkuse olemus

Arengu jätkusuutlikkust iseloomustavate näitajate probleemile lahendust otsides seisame silmitsi paradoksiga, et eesmärgiks on mõõta nähtust, mida ei suudeta täpselt määratleda. Sellega seonduvad probleemid on samasugused nagu kõigi paljutahuliste keeruka sisestruktuuriga nähtuste puhul. Soov oleks leida üks jätkusuutlikkuse kvalitatiivsest määratlusest tulenev koondnäitaja, mille mõõtmine annaks selle nähtuse arengutasemele ja dünaamikale ühese kvantitatiivse hinnangu. Paraku ei ole jätkusuutlikkusel ühest kvalitatiivset määratlust ja seega ei ole võimalik seda nähtust ka iseloomustada ühe näitaja abil, mida saaks otseselt mõõta või statistilistest algandmetest välja arvutada. Veelgi enam, ka jätkusuutlikkuse erinevad dimensioonid ise on paljutahulised nähtused, mille terviklikuks iseloomustamiseks on vaja näitajate süsteemi.

Rahandusliku jätkusuutlikkuse defineerimiseks on erinevaid lähenemisviise:

1) Sissetulekute minimaalne (normatiivne) maht, mis on kohalikule omavaltsusele vajalik talle institutsionaalselt või seadustega pandud kohustuste täitmiseks. Seda meetodit kasutatakse Eestis näiteks riiklike haridussummade jaotamisel kohalike omavalitsuste vahel (lähtudes etteantud vahendite mahust kasutatakse normatiive ainult jagamisproportsioonide väljaarvutamiseks, mitte vahendite vajaduse mahu määramiseks).

2) Rahavoogude minimumtase, mille juures on kohalik omavalitsus võimeline rahastama täiendavaid väljaminekuid laenu abil (selles osas on EV rahandusministeerium kehtestanud kohalikele omavalitsustele eelarvemahust tuleneva lubatava laenumahu ülempiiri).
3) Õiguslik raamistik, mis hoiab ära rahanduslikku jätkusuutlikkust ohustavate otsuste langetamise kohalikes omavalitsustes.
4) Normatiivid ja eelarvereeglid sihtotstarbelite vahendite eraldamiseks kohalikele omavalitsustele (Eestis kohalikule omavalitsusele eraldatavad sotsiaalabi summad mahu määramiseks).
5) Põhimõte, mille kohaselt kohalike keskvalitsuse ja kohalike omavalitsuste eelarvetulude mahud kasvavad paralleelselt st samas tempos (seda põhimõtet rakendati Eestis mõned aastad kohalike omavalitsuste tasandusfondi mahu kujundamisel).
6) Sissetulekute maht, mis võimaldab kogukonnal regionaalses konkurentsis vastu pidada.
7) Linnade ja valdade võime katta pikaajaliselt ja stabiilselt avalike teenuste pakkumisega seotud väljaminekud eelarvetuludega.

Eestis ei ole käesoleval ajal veel baasi esimese kuue lähenemisviisi kompleksseks kasutamiseks kohalike omavalitsuste rahandusliku jätkusuutlikkuse hindamiseks. Seetõttu rakendatakse käesolevas uurimuses seitsmendat rahandusliku jätkusuutlikkuse määratlust, mille kohaselt analüüsitakse detailselt linnade ja valdade eelarvetulude ja -kulude taset, struktuuri ning dünaamikat.

Eesti kohalike omavalitsuste rahandusliku jätkusuutlikkuse elemendid ja tegurid

Kohalike omavalitsuste finantsilise jätkusuutlikkuse kujunemisel on keskseks elemendiks seadusega määratud autonoomsed maksutulud, mis ideaalsel juhul kataks linna- või vallavalitsuse ülesannete täitmiseks vajalikud kulud. Autonoomsete tulude kujunemine seaduste alusel tagab harilikult suurema stabiilsuse, mis võimaldab avaliku sektori arengu pikemaajalist planeerimist. Eestis laekuvad omavalitsuste autonoomsed tulud peamiselt füüsilise isiku tulumaksust. Seetõttu sõltub avalike teenuste pakkumiseks vajalike omatulude laekumise tase (elaniku kohta) ja dünaamika regioonides eeskätt maksumaksjate osatähtsusest elanikkonnas ja maksumaksjate sissetuleku suurusest.

Lisaks maksumaksjate osatähtsusele elanikkonnas sõltub kohaliku omavalitsusüksuse maksulaekumise tase maksumaksjate teenitud tulu tasemest, seadustega antud maksuvabastuste ulatusest ja kohalikule omavalitsusele määratud maksuosa suurusest. Mitmesugused tulumaksuvabastused (maksuvaba tulu aastasumma, eluaseme- ja õppelaenu intresside ning pensionimaksete tulumaksuvabastus) ulatuvad madalama tulutasemega maakondades kolmandikuni ja pealinna regioonis veerandini brutotulust.

Lisaks maksumaksjalt laekuvatele tuludele võib kohalik omavalitsus arenguprobleemide lahendamiseks kasutada ka laenuraha. Erinevalt keskvalitsusest on kohalikud

omavalitsused seda võimalust ka kasutanud, kuid maakondade lõikes esinevad suured erinevused. Laenudega on end enam koormanud Harjumaa omavalitsused (eelkõige Tallinn) ja uue metoodika alusel hinnatuna ka Saaremaa omavalitsused. Laenuraha kasutamisest tulenevate kulude taset iseloomustab intressimaksete osatähtsus kohalike omavalitsuste kogukuludes. Laenude osatähtsus Eesti omavalitsuste eelarves näitab, et keskmiselt umbes kaks kolmandikku investeeringutest rahastatakse laenuvahenditega.

Kohalike omavalitsuste omatulud on üldiselt kasvanud keskmisest aeglasemalt ja sellele vastavalt on riigieelarvest saadavad toetused kasvanud keskmisest oluliselt kiiremini. Omatuludest jäi alla keskmise just maksutulude kasvutempo, millest valdava osa moodustab füüsilise isiku tulumaks. Omavalitsuste autonoomia tagamiseks on tarvis kindlustada nende eelarve maksutuludega. Kohalike omavalitsuse tuludes on käesoleval ajal kogu Eesti ulatuses maksude ja riigieelarvest saadavate toetuste osatähtsused ligikaudu võrdsed.

Kohalike omavalitsuste finantsmajanduslikku tegevust kajastavad kümned tulude ja kulude suurust, struktuuri ja dünaamikat iseloomustavad näitajad. Iga üksiknäitaja kannab endas väärtuslikku informatsiooni. Nende variatsiooni võrdlevanalüüs isegi maakonnatasandile üldistatuna kujuneb väga mahukaks, mitmesaja kohaliku omavalitsuse tasandil oleks süsteemse võrdlevanalüüsi läbiviimine aga ulatuse tõttu sisuliselt võimatu. Eelnev võib olla ka põhjuseks, miks suurest informatsioonihulgast hoolimata ei ole senini läbi viidud kohalike omavalitsuste rahandusliku jätkusuutlikkuse kompleksanalüüsi.

Eesti kohalike omavalitsuste tulunäitajate komponentanalüüs

Kohalike omavalitsuste tulusid, nende struktuuri ja dünaamikat iseloomustava 32 näitaja kogumis viidi läbi komponentanalüüs. Analüüsitavate statistiliste vaatluste kogumi mahuks kujunes 257, neist 241 kohalikku omavalitsusüksust, 15 maakonda ja Eesti tervikuna. Komponentanalüüsi tulemusena eraldati 10 sünteetilist omavahel mittekorreleeruvat komponentnäitajat, mis kajastasid 82% algnäitajates sisalduvast informatsioonist (variatsioonist kogumi objektide lõikes). Seega vähenes analüüsitavate näitajate arv komponentanalüüsi tulemusena ligikaudu 70% võrra (32lt näitajalt 10-le komponentnäitajale), kusjuures kaduma läks ainult 18% algnäitajate variatsioonis sisaldunud informatsioonist vaatlusobjektide tulude taseme, struktuuri ja dünaamika kohta.

Sünteetilised komponendid väljendasid kompleksselt järgmisi kohalike omavalitsuste tulunäitajate kogumi dimensioone:
*K*1 – Maksumaksja tulutase;
*K*2 – Kohaliku omavalitsuse võlakoormus;
*K*3 – Maksumaksjate osatähtsus elanikkonnas;
*K*4 – Maksusoodustuste kasutamise aktiivsus;
*K*5 – Maksumaksja tulu kasvutempo;
*K*6 – Maksumaksjate aktiivsus uute tuluallikate otsimisel;

$K7$ – Laenuraha kasutamise tase;
$K8$ – Laenuraha kasutamise kasvutempo;
$K9$ – Kohaliku omavalitsuse varustatus põhivaraga;
$K10$ – Kohaliku omavalitsuse maksevõime.

Kohalike omavalitsuste tulukomponentide mõju väljaminekutele

Artiklis esitatakse nende kulunäitajate regressioonvõrrandid, mille puhul mudelisse lülitatud tulusüsteemi komponendid kirjeldavad enam kui 15% näitaja koguvariatsioonist – selliseid kulunäitajaid leiti kokku 15. Mudelites esitatakse ainult statistiliselt oluliseks ($\alpha \leq 0{,}05$) hinnatud mõjuga tegurid. Tavaliselt oli väljavalitud kulunäitajate mudelis kolm-neli statistiliselt olulise mõjuga tulusüsteemi komponenti, kuid mõne kulunäitaja variatsioon kujunes väga komplitseeritult – isegi kuni seitsme tulusüsteemi komponendi statistiliselt olulise mõju tulemusena. Iga kulunäitaja juures toodud mitmese regressiooni kordaja R^2 väärtus näitab, millist osa kulunäitaja variatsioonist kirjeldasid kokku kõik mudelisse lülitatud kümme tegurkomponenti.

Analüüsitud regressioonivõrrandid olid järgmised:
$Y1$ – Kulud elaniku kohta 1997.–2002. a., krooni, $R^2 = 0{,}36$
$Y1 = 6262 + 400K5 + 1312K9 – 676K10$

$Y2$ – Kogukulu elaniku kohta 2003. a., krooni, $R^2 = 0{,}62$
$Y2 = 9152 + 268K1 + 321K2 + 2623K3 + 300K5 + 1391K9 – 637K10$

$Y3$ – KOV kulud elaniku kohta 2004. a., krooni, $R^2 = 0{,}35$
$Y3 = 9487 + 462K2 – 255K8 + 1448K9 + 142K10$

$Y4$ – Kogukulude kasv 1997.–2002. a., korda, $R^2 = 0{,}25$
$Y4 = 1{,}90 + 0{,}15K1 + 0{,}10K2 + 0{,}08K4 – 0{,}06K5 – 0{,}09K7 + 0{,}11K8 + 0{,}13K9$

$Y5$ – Investeeringute osatähtsus kogukuludes 2003.–2004. a., %, $R^2 = 0{,}31$
$Y5 = 14{,}6 + 1{,}0K1 + 1{,}0K2 + 1{,}4K4 + 4{,}2K9$

$Y6$ – Investeeringute osatähtsus eelarves 1997.–2002. a., %, $R^2 = 0{,}19$
$Y6 = 7{,}0 – 0{,}9K6 + 1{,}1K8 + 2{,}7K9$

$Y7$ – Investeeringud elaniku kohta 1997.–2002. a., krooni, $R^2 = 0{,}27$
$Y7 = 498 – 60K6 + 63K8 + 323K9$

$Y8$ – Intressimaksete osatähtsus kogukuludes 2003.–2004. a., %, $R^2 = 0{,}24$
$Y8 = 0{,}88 + 0{,}09K1 + 0{,}28K2 + 0{,}16K7 + 0{,}11K9$

$Y9$ – Intressimaksete muutus 2003./2000. a., %, $R^2 = 0{,}85$
$Y9 = 469 – 132K7 + 2599K8$

$Y10$ – Hariduskulu elaniku kohta 2003. a., krooni, $R^2 = 0{,}46$
$Y10 = 4604 + 188K1 + 183K3 + 365K9 – 341K10$

$Y11$ – Hariduskulu kasv 1997.–2002. a., korda, $R^2 = 0{,}15$
$Y11 = 2{,}63 + 0{,}24K4 – 0{,}17K5 + 0{,}42K8 + 0{,}29K9 – 0{,}25K10$

$Y12$ – Üldvalitsemiskulu elaniku kohta 2003. a., krooni, $R^2 = 0{,}31$
$Y12 = 1093 + 234K3 + 74K6 – 102K7 + 237K9 – 130K10$

$Y13$ – Majanduskulu elaniku kohta 2003. a., krooni, $R^2 = 0{,}36$
$Y13 = 788 + 334K3 – 111K7 + 338K9$

$Y14$ – Elamu-kommunaalkulu elaniku kohta 2003. a., krooni, $R^2 = 0{,}21$
$Y14 = 493 + 95K1 + 128K2 + 222K3 – 70K4 + 69K5 + 74K6 + 95K10$

$Y15$ – Kulud elaniku kohta vabale ajale, kultuurile ja religioonile 2003. a., krooni, $R^2 = 0{,}32$
$Y15 = 1059 + 84K1 +294K3 + 128K5 + 70K7 + 222K9 – 103K10$

Väljatoodud kulunäitajate regressioonivõrranditest ilmnes, et tulusüsteemi komponentidel on kulunäitajatele suhteliselt tagasihoidlik mõju. See tähendab, et edasistes uuringutes tuleb analüüsi täiustada eelkõige riigieelarveliste toetuste ja eraldiste näitajate lisamisega tulunäitajate süsteemi. Samas tõid esitatud kujul regressioonimudelid välja paljutahulise ja erineva intensiivsusega seostesüsteemi, mis võimaldab kvantitatiivselt analüüsida omavalitsuste kulude taseme ning dünaamika muutusi põhjustavate tegurite mõjuulatust ja -intensiivsust. Ometi on need mudelid liiga ebastabiilse struktuuriga, et olla aluseks kohalike omavalitsusüksuste arengureservide kvantitatiivsel hindamisel. Seda näitavad juba kogukulude kohta käivate mudelite ($Y1$–$Y3$) erinevused. Mudelite ebastabiilsuse põhjuste väljaselgitamine ja stabiilse mudelite süsteemi väljaarendamine on juba järgmiste uuringute ülesandeks.

DIE DELPHI-METHODE UND IHRE ANWENDUNGSMÖGLICHKEITEN IN ESTLAND BEIM PROGNOSTIZIEREN DES HOCHSCHULBILDUNGSBEDARFS[1]

Toomas Saal
Tallinna Tehnikaülikool/Mainori Kõrgkool

Der Autor hat sich im vorliegenden Artikel mit dem Wesen der Delphi-Methodik und der Möglichkeit der Anwendbarkeit ihrer Prinzipien im Prognostizieren des Hochschulbildungsbedarfs und -nachfrage befasst. Das Ziel der Anwendungen der Delphi-Methode ist, zuverlässig und im Verlaufe des kreativen Prozesses die Ideen zu erzeugen und für eine Entscheidung die nötige Information zu sammeln und zu kreieren. Es kann sich um die Einschätzung auf das Vorhandene oder die Zusammenstellung von Prognosen für die Zukunft handeln. Für die Erhaltung und Kreation der Information werden die Fragebogen gebraucht, die in zwei Teilen vorgelegt werden je nach dem Ausmaβ und der Kompliziertheit des Problems. Nach jeder Befragungsrunde werden die Zusammenfassungen und Verallgemeinerungen gemacht, das Feedback mit der Begründung über die letzte Befragung gegeben und die Resultate der letzten Runde auf Grund der bestimmten Kriterien bewertet. Die Fragen und das Feedback sind meistens anonüm. Diejenige, die die Befragungen beantworten und am Prozeβ teilnehmen, haben die Möglichkeit in jeder folgenden Befragungsrunde ihre vorläufigen Standpunkte im Licht der neuen Information und Feedbacks zu ändern. Der Prozeβ endet sich, wenn nach der vorgesehenen Fragenrunde die Konsequenzen gezogen werden oder wenn der Konsens erreicht wird.

Der Bildungsbedarf charakterisiert wie viel, mit welchem Bildungsniveau und welche Fachrichtungen, Ämter und Berufsbranchen brauchen Leute vom Standpunkt der Entwicklung der Gesellschaft und der Existenz. Der Bedarf ist von ihrem Inhalt gesehen objektiv. Er geht von den vor die Gesellschaft gestellten Zielen hervor. Die Befriedigung des Bedarfs gewährleistet die Entwicklung, den kontinuierlichen und leistungsfähigen Fortschritt der Gesellschaft, die Steigerung des Lebensstandards aller Gesellschaftsmitglieder. Der Bedarf an der Bildung ist der in die Zukunft gezielte Bedarf. **Die Bildungsnachfrage** drückt aus, wie viel, mit welchem Bildungsniveau und welche Fachrichtungen, Ämter und Berufsbranchen brauchen Leute vom Standpunkt der Befriedigung von Bedürfnissen und Wünschen der Betriebe und Individuen. Die Nachfrage ist von ihrem Inhalt gesehen subjektiv. Das hängt ab von der Marktlage, politischen Situation, Mode, Attituden der Menschen, ihrer wirtschaftlichen Möglichkeiten, Gerüchten, usw. Die Befriedigung der Nachfrage gewährleistet die Zufriedenheit der Individuen, den kurzfristigen wirtschaftlichen Gewinn der Unternehmer. Die Bildungsnachfrage ist von ihrem Inhalt gesehen in der Gegenwart existierende Nachfrage. Das Ziel des Staates ist im Hinblick auf die zukünftigen Bedürfnisse der Gesellschaft heutzutage solche Bedingungen zu schaffen, die es ermöglichen würden, eine potentielle Nachfrage über die Bildung dem Bildungsbedarf anzupassen und die Gesellschaft mit den sachkundigen, moti-

[1] Artikli "Delfi meetod ja selle rakendamise võimalustest kõrgharidusvajaduse prognoosimisel Eestis" täistekst on paigutatud kogumiku CD-le.

vierten und gebildeten Menschen zu sichern. Dies ist am zweckmäßigsten und idealsten vom Standpunkt der Gesellschaft gesehen. Auch von der Position eines Individuums gesehen, unter Berücksichtigung seiner möglichen Beschäftigung auf dem Arbeitsmarkt und der Konkurrenzfähigkeit auf dem Arbeitskraftsmarkt. Ein solches Ziel zu erreichen – dem dient ja das Prognostizieren des Bildungabedarfs und – nachfrage.

Die Orientierung zur wissensbasierten Gesellschaft in Estland stellt die Aufgabe schon morgen mit der Vorbereitung der Spezialisten in den Bereichen anzufangen, von denen es heute noch keine Auffassung gibt. Das ist die Frage der kontinuierlichen und leistungsfähigen Entwicklung Estlands. Sie sind die Spezialisten, die fähig sind zu arbeiten und zurechtzukommen in einer sich schnell umwandelnden Umwelt, virtuellen Welt, hauptsächlich in den Bedingungen der inmateriellen Produktion.

Im Artikel sind in der Auffassung des Autors die Begriffe des Hochschulbildungsbedarfs und – nachfrage bestimmt, die einen Geschäftszweig betreffende Behandlung, behördenbezogene, regionale und öffentliche Behandlung präsentiert:

- **Einen Geschäftszweig betreffende Behandlung** ermöglicht einen besseren Überblick über die Wirtschaft in ihrer Gesamtheit zu erhalten, über die Bedürfnisse der Spezialisten, die neuen Entwicklungstendenzen, die Bedürfnisse der Zukunft.
- **Behördenbezogene Behandlung** ermöglicht es, einen besseren Überblick über den staatlichen Standpunkt zu erhalten, über den Bedarf an den Investitionen der öffentlichen Hand und die Möglichkeiten die Ressourcen optimaler anzulegen. Das betrifft sowohl die staatliche Schulungsauftrag als auch staatliche Aufträge in der Forschungs-und Entwicklungstätigkeit.
- **Regionale Behandlung** fügt sozial-kulturelle Maße hinzu, ermöglicht es, einen besseren Überblick über die regionalen Eigenarten zu erhalten und hilft auf der Ebene der lokalen Selbstverwaltungen bessere Lösungen für die Entwicklung der Zukunft von einer Region zu finden.
- **Öffentliche oder politische Behandlung** ermöglicht es, einen besseren Überblick zu erhalten über die Anstrebungen der an der Macht oder bei der Macht stehenden Menschen die Estnische Gesellschaft besser zu gestalten, die Zukunftsvisionen in Einklang zu bringen und auszugleichen.

In Zusammensetzung des Bestandes von Arbeitsgruppen der Experten (EG) entsprechend der obengebrachter Behandlung geht man von dem Prinzip aus, dass die Wissenschaft ihre Macht grundsätzlich nur dann erfolgreich verwirklichen kann, wenn dabei folgende Prinzipien berücksichtigt werden:

- **Transparenz der Tätigkeit** erhält ihren Anfang aus der Transparenz der Zusammensetzung von den wissenschaftlichen ratgebenden Versammlungen. In solche Kommissionen werden die Mitglieder nicht von denen gerufen, die den Rat bekommen, sondern die *scientific community*-Institutionen.
- **Auf der Sachkenntnis basierende Handlungsrecht** ist eine Forderung, nach der *scientific community* würde Sachkenntnis und Kompetenz beglaubigt kontrollieren.

- **Im Falle der neutralen Entscheidung** ist notwendig, dass die Stellen in den ratgebenden Versammlungen von den Teilnehmern gefüllt werden, die sich an der wissenschaftlichen Tätigkeit beteiligen. Nicht, dass sie von den politischen Kräften oder staatlichen Behörden bestimmt werden.

Die EG wird bei den unterschiedlichen Behandlungen von den Spezialisten unterschiedlicher Bereichen so gebildet, dass alle Gebiete der gesellschaftlichen Lebens bedeckt wären. Es ist wichtig, dass alle Arbeitgeber miteingezogen werden seien, unabhängig von der Eigentumsform: Staatsbehörde, Gesellschaften, natürliche Personen-Unternehmer, Nonprofit- Vereine, Stiftungen und Zweckkapital.

Die Formgebung von Methodik und Resultat ist in allen Fällen gleich. Die Resultate sind richtungsanweisend zum Herausfinden und Formulierung der zweckmäßigsten Lösung. Die Zweckmäßigkeit geht aus dem Verhältnis von Nachfrage und Angebot hervor, vom Ziel und den Möglichkeiten dieses Ziel zu erreichen oder kurz gefasst, vom Ziel und Bedarf. Die Formgebung von Resultaten soll frei sein von den parteipolitischen Erwägungen.

Die EG-s sind dauerhaft. Die Bestände werden in der Regel selten verändert, vor allem in dem Falle, wenn der Expert eine Vollmacht oder Kompetenz verlieren wird, eine Behörde, einen Bereich, eine Anstalt, Organisation, einen Betrieb zu vertreten. Die Expertengruppe besteht aus 20–30 Menschen. Die Anforderungen an einen Experten beinhalten Wissen, Können, Erfahrungen, Arbeitspraxis, Errungenschaften, Erfolg auf seinem Gebiet. Prognosen werden für 3 und 5 Jahre gemacht hervorgehend aus dem Bildungsmodell 3+2. Auf der Basis der dreijährigen Prognose ist es in den Hochschulen möglich für das nächste Schuljahr neue Lehrpläne vorzubereiten (die Studenten machen den Hochschulabschluss im dritten Schuljahr). Auch ist es möglich Lehrpläne zu korrigieren für die Spezialisierungen im letzten Jahr sowohl in den Bakkalaureus (Bachelor)-Studien als auch im Fachhochschulstudium. Die 5-jährige Prognose ermöglicht es, die Lehrpläne im Masterstudium und Praxisstellen besser vorzubereiten. Die 10- jährigen Prognosen zeigen die Entwicklungstendenz, ermöglichen es, sich auf dem richtigen Wege zu halten, vermeiden unzweckmäßige unbegründete Abweichungen. 10 Jahre ist auch eine ausreichende Zeit, um die ersten Resultate über die Unwiderlegbarkeit der Prognosen von EG in der realen Praxis zusammenzufassen. Solche Zusammenfassung bedeutet eine Bewertung über die Anwendbarkeit derjenigen Studierten auf dem Arbeitsmarkt, die nach den aufgrund der Prognosen zusammengestellten Lehrplänen studiert haben und die entsprechenden Wissen und Können angeeignet haben und über die Konkurrenzfähigkeit auf dem Arbeitskraftmarkt. Solche Gutachten können nur Individuen selbst sein und die Arbeitgeber. Das seinerseits setzt einen 10–15-jährigen ständigen Kontakt mit den Absolventen der Hochschule und den größeren Arbeitgebern voraus, die Schaffung von entsprechenden Datenbanken und ihren ständigen Gebrauch.

Die Hauptfrage **der Bewertung** besteht in den vergleichbaren Zeigern, aber auch in der notwendigen und ausreichenden Genauigkeit der Bewertungen. Es wird die Veränderung von Zeigern bewertet, d.h. die Dynamik, die es ermöglicht, die Zukunft zu prognostizieren. Bei der Zusammenstellung der Prognosen ist unvermeidlich die

jetzige real existierende Lage ständig zu beurteilen. Die zeitliche und inhaltliche Ununterbrochenheit ermöglichen die zukunftsorientierten Entwicklungsszenarien wesentlich zuverlässiger zu prognostizieren und würden sie ständig mit dem realen Leben korrigieren. Bei solcher Beurteilung sollte man die vorhandenen Umstände aus zwei Aspekten vergleichen:

1. **aus auf der Realität basierten** d.h. es ist zu vergleichen:
   - mit der Vergangenheit, um eigene Entwicklung oder Rückentwicklung zu sehen;
   - mit dem geltenden oder in Kraft tretenden Standard;
   - mit den Entwicklungen der uns historisch-kulturell ähnlichen und geographisch naheliegenden Gesellschaften, um einen eigenen Platz unter anderen zu sehen und Ziele zu setzen, die man als Vorbild setzen kann und was zu erreichen ist (z. B. Baltische Staaten und nordische Länder);
   - mit den Bedürfnissen von Verbrauchern;
2. **aus auf dem Ideal basierten** d.h. es ist zu vergleichen:
   - mit den Zukunftsbedürfnissen, um zu sehen, was noch zu machen wäre, wie weit man ist (z.B. wissensbasierte Estnische Gesellschaft);
   - mit dem Stereotyp der Kultur;
   - mit dem Ideal.

Die Vergleichsperioden sind 5- und 10- jährige Zyklen, die in der Statistik verbreitete und begründete Perioden sind. Als augenblickliche Lage soll das letzte statistisch zu behandelnde Volljahr genommen werden. Es werden 5-, 10- und 20-jährige Trends sowohl aus der Vergangenheit als auch in die Zukunft gezielte Trends behandelt. Mit diesen Trends wird ja die augenblickliche Lage verglichen und beurteilt. Diese Einschätzungen und Trends sind als Vergleichsangaben und Orientierungszeichen für die zukunftsorientierte Einschätzungen. Das vorläufige Projekt der Zusammenfassung wird von der Arbeitsgruppe der Wissenschaftler zusammengestellt. Es wird aus allen Vertretern der Expertgruppen der unterschiedlichen Behandlungen eine Finalexpertengruppe zusammengesetzt, deren Arbeitsresultat mit dem vorläufigen Projekt der Arbeitsgruppe von Wissenschaftlern verglichen wird. Abweichungen werden gemeinsam erörtet, um Einigkeit zu erlangen.

Der Autor ist zum Schluss gekommen, dass das Prognostizieren von Hochschulbildungsbedarf und-nachfrage in Estland wichtig ist vom Standpunkt der zielgerichteten Entwicklung unserer Gesellschaft, wenn nicht einmal eine unvermeidliche Tätigkeit. Die angebrachteste Weise die entsprechenden Prognosen zusammenzustellen, aber auch um Schlüsse zu ziehen und Vorschläge zu machen, ist die Delphi-Methode als Basis zu benutzen.

Das zielgerichtete und kontinuierliche Prognostizieren des Bildungbedarfs und –nachfrage ermöglicht es, die nötigen Spezialisten rechtzeitig vorzubereiten, Ressourcen zu planen, die besten Ausbilder und Vermittler der Erfahrungen aus der ganzen Welt zu finden. Zu diesem Zweck ist sinnvoll eine Arbeitsgruppe der unabhängigen Experten von den Sachkennern der Hochschulen Estlands und später auch der

einschlägigen Hochschulen und der Behörden in der EU zu bilden, die ständig die genannten Prognosen zusammenstellen und Resultate analysieren würden. Als eine organisatorische Arbeitsform könnte, aber nicht nur, ein zweckgebundener gemeinnütziger Verein (in Estland MTÜ) sein. Solche Prognosen sind vom Standpunkt der staatlichen und gesellschaftlichen Entwicklung betrachtet von wesentlicher Bedeutung und sollten als Basis beim Planen von Bedarf und Nachfrage an den Spezialisten mit der Hochschulbildung dienen.

Die im vorliegenden Artikel präsentierten Standpunkte liegen zu Grunde für die Ausarbeitung der Methodik von Hochschulbildungsbedarf und – nachfrage in Estland.

ENTREPRENEURIAL ACTIVITY AND ITS DEVELOPMENT POSSIBILITIES[1, 2]

Aino Siimon, Merike Kaseorg
University of Tartu

Entrepreneurship development is a guarantee for an economic and social development of a country. However, it is so only if entrepreneurship development goes along with increased enterprising spirit and entrepreneur skills, which leads to a big number of start-ups, their sustainability and eventually increases also entrepreneurial activity. The present article focuses on the following key issues of entrepreneurial activity: formation of entrepreneurial activity, its assessment and development.

Formation of entrepreneurial activity is related to three basic terms: entrepreneur, enterprising spirit, and entrepreneurship. Following the topic it is firstly essential to explore the various meanings of the term entrepreneurship. Entrepreneurship can generally be explained as:

- people with enterprising spirit active in both: private and business life;
- entrepreneurship of a country, region, etc; small- and big sized companies entrepreneurial activity across business sectors.

Formation entrepreneurial activity is in the authors' view influenced mostly by two groups of factors: **individual** and **environment related** factors. Individual related factors are:

a) personality traits (self-realisation, willingness to take risks, self-discipline, sense of duty and responsibility, stability, moderateness, etc);
b) personal suitability (appropriate age, good health, mental alertness, stress tolerance, energy, attitudes, identity, motivation);
c) knowledge/experience (management, analysis, decision-making, communication and administrative skills).

Authors of the article have found that enterprising spirit and entrepreneurial activity is best expressed in the definitions below. Entrepreneur is the one, who:

- is willing to and is capable of changing new ideas or inventions into successful innovations (Schumpeter 1950);
- starts a company and/or develops it through innovative activities (Fry 1993);
- generates changes; finds necessary resources for taking advantage of opportunities; adds value; is a good network creator; manages risks; has decided to confront problems (Davies *et al*. 2002);
- sets up a new economic unit for offering new or already available products or services on a new or on a present market (Pramann, Salu 2005);

---

[1] Artikli "Ettevõtlusaktiivsus ja selle arendamise võimalused Eestis" täistekst on paigutatud kogumiku CD-le.
[2] Artikkel on valminud ETF grandi 7018 raames.

- sees new opportunities and takes advantages of situations; controls his/her business; sets clients first (Butler 2006).

Becoming an entrepreneur can be assessed on the ground of the two factor matrix: 1) knowledge and skills and 2) motivation. Depending on the occurrence (+) or non-occurrence (–) of the factor the following types of entrepreneurs emerge:

- potential entrepreneurs: knowledge and skills (+) and motivation (+);
- in case of motivation: knowledge and skills (+) and motivation (–);
- through training: knowledge and skills (–) and motivation (+).

Knowledge can be learned but skills/experiences are acquired and the latter can happen in the conditions that support self-development and entrepreneurship education.

In 2004 the Estonian Institute of Economic Research (EKI) carried out a survey among potential entrepreneurs aiming to find out their motives for stating a company. The results of the survey showed motives like: be my own boss (86%), challenge oneself (82%), put an idea or innovation into practice (76%), turning hobby into business (75%) and be first to apply technological ideas (36%). (EKI 2004) The listed motives are all positive motives characteristic to a typical entrepreneur.

At the same time we should distinguish two important factors that also influence people becoming entrepreneurs (Edukas väikeettevõtlus ääremaal … 2006):

- necessity to start business, also called forced entrepreneurship – lack of work or no opportunities, working for someone does not pay for living – typical to unqualified or low qualified workforce and countries with relatively low living standard;
- opportunities driven start, called also creative entrepreneurship – typical to unqualified or low qualified workforce and countries with high living standard;

Their ratio differs by countries, periods and in authors opinion it would need more profound analysis. Creative entrepreneurship is as a general rule dominative in developed countries however it is noted that in times of economic recession the share of forced entrepreneurship in increasing. Authors believe that compared to other countries the latter indicators in Estonia are somewhat bigger.

Entrepreneurship activity can be assessed in various ways – directly and indirectly. Particular indicators of entrepreneurship activity are:

1) entrepreneurship activity index;
2) entrepreneurship as a career choice;
3) number of enterprises per 1000 people;
4) percentage of economically active businesses.

Entrepreneurship activity index is the most often used indicator for comparing countries. It reflects start-ups activity and entrepreneurship developments. Since 1999 London Business School and Babson College in USA have conducted interna-

tional comparative surveys known as *Global Entrepreneurship Monitor*. The *Early-Stage Entrepreneurial Activity index* is found by adding the number of start-ups and entrepreneurs who have businesses less than 42 months old.

Entrepreneurship as a career choice can be also seen as a separate indicator that indirectly characterizes entrepreneurial activity, willingness to be active entrepreneur. The indicator is researched in Europe by the *Eurobarameter*, which reports that self-employment was preferred by 47% in Lithuania, 41% in Latvia, 34% in Hungary, 30% in Estonia, 20% in Sweden and 15% in Finland. In the five year future direct employment was preferred in Finland by 68%, in Sweden 61%, Latvia 53%, Estonia 48% and Lithuania 38%. (Flash 2004) The results show that the number of people with enterprising spirit in Estonia is relatively smaller. Receiving entrepreneurship knowledge and experience during studies at school makes people more confident to take up entrepreneurship activities. A worrying trend in Estonia and also in Europe is that entrepreneurship interest among the young people is decreasing and the young are looking for stability in civil service. (Unt 2005) This clearly shows the need for development of entrepreneurial activity in Estonia.

Number of enterprises per 1000 people is an indicator that reflects entrepreneurial activities regionally. According to the Statistics Estonia 01.01.2005 the average number of enterprises in Estonia per 1000 people was 48. The highest figure, 65 (+17 compared to the average) was in Harju county and the lowest 21 (–27 compared to the average). General deviation is unacceptably big (+/–44 enterprises per 1000 people).

Entrepreneurship activity is also characterized by the percentage of economically active businesses. In the beginning of the 1999s the relevant indicator in Estonia was 60%, this was the 8th position among 11 Central and Eastern European countries. (Siimon, Lumiste, Lumiste 2000). As for the number of active enterprises per 1000 people and 100 employees, Estonia was at the back of the list, the first Baltic country before Albania and Romania. Unfortunately there are no newer data, than the statistic showing that in 2006 there were 12.2 enterprises per employees in Tallinn and 7.5 in Tartu (Estonian average 7.6). (Jaanson 27.09.2007)

The need for development of entrepreneurial activity is confirmed in theory and in the assessment of the Estonian entrepreneurial activity that compares Estonia to other countries.
Entrepreneurial activity can be developed in two ways:

- develop favorable conditions that motivate and support entrepreneurial growth; forming supportive systems and methods for potential start-ups;
- develop entrepreneurship education.

During the past years these two ways have been approached separately however today the best results can be achieved from their symbiosis. The present article focuses greatly on the issues of entrepreneurship education. It is continually a topical issue as it is related to:

1) the viewpoint that entrepreneurship skills can be learned and mostly the circumstances determine who sets up an enterprise;
2) the need for learning and acquiring entrepreneurship education.

Several studies have explored the importance of entrepreneurial skills while setting up a company and staying in business (Bird 2002; Onstenk 2003). Educational institutions stress the need to offer opportunities to increase entrepreneurial skills development. (Bird 2002). Some authors (Pickle, Abrahamson 1991; Casson 1994; Timmons 1997; Richards 1999) have listed particular skills that are necessary for doing business as an entrepreneur: calculating, communication, delegating, conceptual thinking, practical and technical knowledge, etc.

Entrepreneurial skills education has been in the centre of interest for entrepreneurship classics, who have greatly contributed to the entrepreneurship education conception. The latter are mostly applied on the levels of vocational secondary education and professional higher education. However learning this kind of education should start much earlier because knowledge acquired about the main principals of entrepreneurship in young age are good ground for development of enterprising spirit. The same important are the schools curricula and study materials. The transfer of knowledge depends much on teacher's skills, knowledge about entrepreneurship and his/her will to make the course interesting and attractive.

Entrepreneurship education is developed also at universities. Tallinn University of Technology has declared itself being entrepreneurial university and University of Tartu entrepreneurial scientific university. The relevant literature refers to the importance of the three subject symbiosis – creator, enterpriser and investor. In these terms both universities have specific prerequisites in the form of a creator (scientist) and enterpriser. Tallinn University Centre of Technology and Innovation is a link between enterprising university and business sector.

In the authors view University of Tartu (UT) can point out two very important changes in 2001–2006. Tartu University Institute of Technology was founded in 2002 and in 2003 Centre for Entrepreneurship was opened by the Faculty of Economics. The mission of the Institute of Technology is to create a basis for high-tech economy in Estonia through R&D activities; to increase the competitiveness of Estonian companies by facilitating and actively participating in the innovation process.

Tartu University Centre for Entrepreneurship supports the development of entrepreneurship and commercialization of the University's technological and scientific achievements, linking thereby scholars and entrepreneurs (Tartu linna ettevõtluse arengukava 2007–2013).

Tartu University Faculty of Economics has started a project Entrepreneurship Home for young people, which main objective to create interest in entrepreneurship through entrepreneurship training and practice. Training consists of two main parts:

qualifications of entrepreneur and project management skills and entrepreneurship and business skills.

Facilitation of entrepreneurial activity has been under discussion in all European Union member countries. Discussions objective is to find political actions that would initiate and support starting of new businesses and creation of new jobs. (Venesaar *et al*. 2006). Estonian Entrepreneurship Policy for 2007–2013 is a document, which has set objectives like: strong entrepreneurship culture, enterprising and entrepreneurship-friendly legislation, SME's access to capital, growth and successful international activities. Achievement of the goals requires increase of entrepreneurship awareness and competence. Entrepreneurial education is also supported by the documents like: Green Paper on Entrepreneurship 2003; Enterprising Estonia 2002.

There is no national wealth without entrepreneurs; therefore development of entrepreneurial activity is one of the priorities of all governments. In accordance with their mission Enterprise Estonia should pay even much more attention to the support of SME's and to the entrepreneurship education of children at schools. These are the most important activities that follow the trends in the present day Estonia and European Union.

EESTI PANGAD ON VÄGA KASUMLIKUD[1, 2]

Mart Sõrg
Tartu Ülikool

Sissejuhatus

Pangasüsteemide reformimisel üleminekul turumajandusele mitmed siirdemaad, sealhulgas ka Eesti eelistasid kommertspankasid. Kommertspankade aktsionäride ja tegevjuhtkondade peaeesmärk on aga ettevõtte väärtuse suurendamine, mis eeldab nii finantsteenuste ja sissetulekute mahu kasvatamist ning äritegevuse kõrget kasumlikkust.

Käesolevas artiklis analüüsitakse Eesti pangandussektori kõrge tulukuse põhjusi. Meie hüpotees on, et kõigil siirdeperioodi etappidel võivad pangad olla väga efektiivsed tänu suurte riskide võtmisele, oma turuosa suurendamisele, uute toodete kiirele juurutamisele ja siirdemajanduste võimaluste oskuslikule ärakasutamisele. Aga tänu makrokeskkonna muutlikkusele ja riskijuhtimise erinevale tasemele on tootlus ja kasumlikkus erinevates pankades erinev ja väga kõikuv. Traditsiooniliste pangateenuste tulukus on aga stabiilsem kui uute ja mittefinantsteenuste oma.

Eesti pankade kasumlikkus

Vaatamata suurele hulgale empiirilisele kirjandusele, mis käsitleb pankade efektiivsust kõikidel kontinentidel (vt. Molyneux *et al.* 1996; Berger, Humphrey 1997; Dietsch, Lozano-Vivas 2000), on vähe uuringuid, mis mõõdavad pankade efektiivsust siirdemaades. Ära võiks märkida siirdemaade panganduse alal järgmisi töid, mis käsitlevad kas kõiki või valdavat osa neist (Grigorian, Manole 2002; Tomova *et al.* 2003; Uiboupin 2005), Balti riike (Hansson, Tombak 1996), Ungarit (Hasan, Marton 2003), Poolat (Havrylchyk 2003) ja Ukrainat (Mertens, Urga 2001).

Tabelist 1 näeme, et Eesti pankade efektiivsus kasvab tänu kulusäästlikule majandamisele. Perioodil 2000–2006 on pankade kulud kasvanud 2 korda, aga tulud 2,4 korda. See on võimaldanud saavutada ka kasumi kuuekordse kasvu.

Pankade kuluefektiivsele majandamisele osundavad eeskätt muude kulude absoluutsumma vähenemine 186 miljoni krooni võrra, aga see, et nii intressitulud ja saadud teenustasud kasvasid summaliselt kiiremini kui vastavad kulud. Teenustasude ja intressikulude vähenemist on soodustanud hõre konkurents Eesti pangandusturul. Ajakirjanduses on mitmel korral kommenteeritud, et Eesti pankades on teenustasud kõrgemad kui emapankadel Rootsis. Samuti näitas tarbijate uuringufirma 2007. a. sügisel läbi viidud uuring Balti riikides, et eestlased on kõige rahulolematumad kõrgete teenustasude ja pankade liigsete kasumiambitsioonide tõttu. (Eestlased

[1] Fulltext article "Estonian banks are highly profitable" can be found on the CD attached.
[2] Artikkel on valminud ETF grandi 6630 raames.

käivad usinalt netipangas 2008) Samas tõi nimetatud uuring välja, et eestlased on usinamad netipanga kasutajad kui lätlased ja leedulased.

Tabel 1. Eesti pankade kasumiaruande näitajad

Näitaja	2000 EEK mln	2006 EEK mln	Kasv 00/06	
			EEK mln	%
Tulud kokku	5810	13946	8136	240
sh. intressitulu	3744	9340	5596	249
teenustasud	965	2555	1590	265
muu tulu	1101	2051	950	186
Kulud kokku	5197	10288	5091	198
sh. intressikulu	1812	4845	3033	267
teenustasud	256	661	405	258
administratiivkulud	1374	3195	1821	233
muud kulud	1755	1587	–168	90
Maksude-eelne kasum	613	3609	2996	589

Allikas: Eesti Pank 2008.

Eesti pankade kõrge tulukuse põhjused

Uuringud on tõestanud, et kontsentratsiooni taseme tõus Euroopa pangandussektoris on konkurentsile negatiivselt mõjunud. (Bikker, Groenveld 2000) Loomulikult võimaldab väiksem konkurents pankadele soodsamat hinnapoliitikat ajada. Athanasoglou jt. (2006) uuring näitas, et suurem kontsentratsioon aitab varade tootlust (ROA) tõsta, kuid see tendents pole selgelt märgatav omakapitali tootluse (ROE) puhul. Seletus on lihtne, pangaaktsionärid tunnevad end konkurentsihõredas keskkonnas ja ei näe vajadust kasumeid turvaliselt dividendidena välja võtta. See muidugi suurendab pangandussektori turvapuhvreid halvemate aegade üleelamiseks.

Kuivõrd Eesti pangandus on väga kontsentreeritud (vt. joonis 1), siis on loomulikult pankade kõrge tulukuse põhjuseks kõrge kontsentratsioonitase, mis võimaldab suurematel pankadel turule soovitud hinnataset peale suruda.

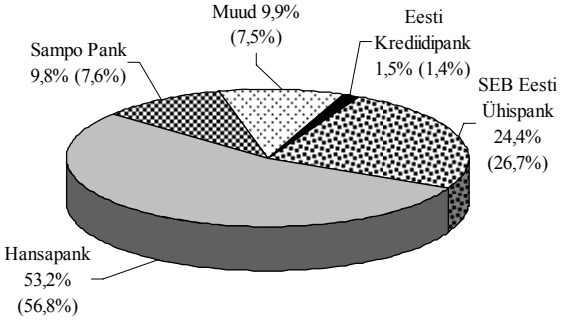

Joonis 1. Eesti pankade turuosad varade järgi 2006. aasta lõpuks. (Eesti Pank, autori kalkulatsioonid)

Teiseks pankade kõrge tulukuse põhjuseks on odavad laenuressursid. Nendeks on nii hoiustajate deposiidid kui ka emapankadelt saadud laenud. Eestile on iseloomulik eriti kõrge jooksvate (kasutus-)hoiuste osatähtsus kogu hoiustest. See on viimastel aastatel püsivalt olnud üle 60% hoiuste üldsummast. Üheks põhjuseks on hoiustajate negatiivsed kogemused eelmiste panganduskriiside ajast, mis on nad teinud ettevaatlikuks. Teiseks asjaoluks on aga see, et valdavale osale eestimaalastest makstakse palk ja muud tulud pangakontodele. Kuivõrd üle poole kontoomanikest pole võimelised säästma, siis on loomulik, et raha säilitatakse kasutushoiusel. Seda järeldust kinnitab ka keskmine eraisiku konto jääk, mis oli 2006. aasta lõpul vaid 15,3 tuh. krooni.

Odava laenuressursi üheks lätteks on ka emapankade laenud, mis on andnud lisavõimalusi laenuportfellide kasvatamiseks, mis viis isegi kinnisvaramulli tekkimiseni 2006. aastal. Tabelist 2 näeb, et käesoleval aastatuhandel on pankade laenuportfell kasvanud 5,2 kordseks, aga emapankadelt laenatud ressursid ligi 10 kordseks. Muidugi on nende ressursside mõju suurem tänu finantsvõimendusele, mis tekib kordsete hoiuste kaudu.

Tabel 2. Eesti pankade laenude ja ressursside kasv

Aasta	Laenuportfell, EEK mlrd	Laenud välispankadelt, EEK mlrd	Osatähtsus, %
2000	34,3	3,5	10,2
2001	40,7	4,1	10,1
2002	50,0	6,1	12,2
2003	69,2	6,3	9,1
2004	92,6	9,9	10,7
2005	125,5	31,0	24,7
2006	177,7	34,6	19,5
Kasv 2000–2006 (%)	518,0	989,0	191,0

Allikas: Eesti Pank 2007.

Tabelist 2 nägime, et pankade tulukuse ja kasumite kasvu kolmandaks allikaks ongi laenuportfelli kiire kasv. Eriti kiiresti kasvas see viimastel aastatel tänu investorite ja inimeste kindlustunde kasvule seoses Eesti liitumisega Euroopa Liiduga 2004. aastal. Austria keskpangas tehtud uuringust (Backe *et al.* 2007) selgub, et Läti ja Eesti erasektori laenukoormus oli 2006. aasta lõpuks Euroopa Liiduga liitunud siirderiikidest kõrgeimad, olles üle 80% SKPst.

Neljandaks põhjuseks Eesti pankade kõrgel tulukusel on suur elektroonilise panganduse osa. Uuringud Euroopa panganduses (Forrester Research 2003) ja Soomes Nordea Pangas (Dynamo 2001) näitasid, et elektrooniline otseühendusteenus (*online banking*) on üle 10 korra odavam pangakontoris tehingu sooritamisest. Meie varasem uuring näitas ka, et suhtelised kulud Hansapangas olid kontoris teenindamisest otsepanganduse puhul 12,5 korda väiksemad, *offline* tarnekanali puhul 30 korda, otsekorraldustega 50 korda ja pangaautomaadis 25 korda väiksemad. (Liuhto *et al.* 2007). Siit tuleneb ka pankade suur huvi elektroonilise panganduse laiendamise vastu, sest see suurendab nende kasumlikkust.

Üheks võimaluseks pankade kasumi ja kasumlikkuse kasvatamiseks on finantsteenuseid osutavate allüksuste asutamine. Tabelist 3 näeme, et 2006. aastal oli pangagrupi kasum Hansapangal ligi kolm korda suurem soolopangast. Ühispank teenis soolopangandusest 2/3 kogukasumist ja 1/3 allasutuste kaudu.

Tabel 3. Eesti pankade maksueelne kasum 2006. aastal

	Soolopank, EEK mln	Pangagrupp, EEK mln	Soolopanga osa, %
Eesti Krediidipank	75,7	80,3	94,3
SEB Eesti Ühispank	913,0	1389,6	65,7
Hansapank	2012,4	5527,3	36,4
Sampo Pank	337,0	333,0	101,2
Tallinna Äripanga AS	35,2	57,8	60,9
BIG	155,5	178,4	87,2
SBM	3,5	3,5	100,0

Allikas: Eesti pank 2007.

Samal ajal olid pangagruppide efektiivsusnäitajad oluliselt paremad soolopankade omast. Näiteks oli 2006. aastal ROA pankadel keskmiselt 1,7%, aga pangagruppidel 2,0%, ROE oli pankadel 19,8%, aga gruppidel isegi 25,6%. (Eesti Pank 2007)

Järeldused

Artiklis uurisime Eesti pankade tulukuse arengut ja kasumi allikaid. Selgus, et Eesti pangandus on reeglina tootlikum kui arenenud turumajandusega maades. Samas on efektiivsus kõikuvam ja välistatud pole ka kahjumiga töötamine. Seetõttu on lühikese (*ca* 20 aastat) perioodi jooksul läbitud kaks panganduskriisi perioodi, mis selekteerisid välja kõige elujõulisemad pangad.

Analüüs Eesti pankade kõrge tulukuse ja suurte kasumite allikate kohta näitas, et sellel on mitmeid olulisi põhjusi, mis on omased kogu pangandussektorile. Eesti pankadel on aidanud kulusid kokku hoida elektrooniliste pangateenuste laialdane juurutamine, mis on vähendanud kontori kui kõige kallima tarnekanali osatähtsust. Pankade headele tulukusnäitajatele aitab kaasa ka panganduse kõrge kontsentratsioon, kus liiderpanga turuosa varade järgi on üle 50%. See võimaldab küsida kõrgemaid teenustasusid, mille üle aga kliendid rahulolematust avaldavad. Odavad laenuressursid nii jooksvate deposiitide suure osakaalu kui ka emapankadelt saadud lisaressursside näol on võimaldanud pankadel laenuportfelle kiiresti kasvatada. Liiderpangad teenivad suure osa kasumist ka tütarettevõtete (kindlustus, liising jne.) kaudu. Konvergentsi protsessid Euroopa Liidus ja ka Eesti majanduse jahtumine eeldatavasti veidi alandavad Eesti panganduse efektiivsusnäitajaid eelolevatel aastatel.

ERAISIKUTE LAENUKOHUSTUSED[1]

Danel Tuusis
Tartu Ülikool

Sissejuhatus

Alates 1999/2000 aastast on Eestis võetud laenude kohustused kasvanud rekordkiirusel (vt. joonis 1). Samal ajal on toimunud kiire majanduskasv koos kiire palgakasvuga; samuti on arenenud pangandussektor ning arenenud erinevad liisingtooted. Just kiirest majandusarengust ja palgakasvust ning madalatest intressimääradest on otsitud kiirele laenukoormuse kasvule selgitust.

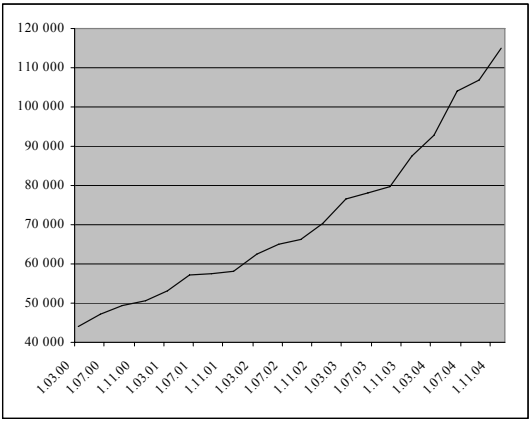

Joonis 1. Eesti välislaenude dünaamika aastatel 2000–2004 (milj EEK).

Siiski ei ole Eesti oma kiire laenuturu kasvuga kaugeltki unikaalne. Samasugune trend on täheldatav nii teistes Kesk- ja Ida-Euroopa riikides kui ka arenenud majandusega riikides. Eraisikute laenukoormused on kasvanud tasemetele, mis seavad kahtluse alla nende teenindamise võimalikkuse pikajalises perspektiivis; laenukoormuse dünaamikst tingitud mõjud edasisele majandusarengule kui ka laenukoormuse mõju inimeste psühholoogiale ja tervisele.

Käesolevas artiklis on uuritud kahte erinevat lähenemist laenuturgude kirjeldamiseks. Alljärgnevalt on antud ülevaade nii klassikalisest lähenemisest kui ka ebatraditsioonilisematest laenuturu mudelitest (ingl. *models of financial mismanagement*).

[1] Fulltext article "Personal financial debt" can be found on the CD attached.

Klassikalised laenuturu mudelid

Enamlevinud laenuturu kirjeldamiseks kasutatavad mudelid sisaldavad diskonteeritud intressimäärasid (vahetult laenuturgude kirjeldamisel) või diskonteeritud rahamakseid (kinnisvaralaenude kirjeldamisel). Seega väidavad mõlemad mudelid nii indiviidi käitumise tasandil kui ka agregeeritult, et intressimääradel on otsustav mõju isiku käitumisel laenuturgudel.

Intressimäärade mõju laenuotsustele nii indiviidi tasandil kui ka agregeeritult on leidnud laialdast kinnitust kinnisvaralaenude uurimisel. Intressimäärade mõju laenuotsustele on uuritud ka eraisikute tarbimislaenude puhul (näiteks krediitkaardid), kus on püütud hinnata krediitkaartide intressielastsust. Ilmneb, et intressielastsus paljudes kasutajagruppides on reeglipäratult madal; samuti on ilmnenud intressianomaaliaid (näiteks intressielastsuse assümeetria intresside tõusul ja langusel).

Ebatraditsionaalsed laenuturu mudelid

Nende mudelite tekkimist varajastel 90-ndatel saab seletada uute lähenemistega laenuturu subjektide käitumisele, kus on sünteesitud suurtest hulkadest isiku käitumist iseloomustavatest parameetritest uued seosed. Selliste meetoditega saadud tulemused laenuturgude kohta seavad intressimäärade mõjust olulisemaks erinevad demograafilised, psühholoogilised ja situatsioonist tulenevad mõjutused.

Laialdaselt uuritud valdkonnaks eraisikute krediidikäitumises on krediitkaardid. On leitud, et krediitkaardi intressi ja krediidisumma vahel puuduvad põhjuslikud seosed. Üheks selgituseks on toodud krediitkaardi omanike suutmatust või liigset optimismi oma rahalise võimekuse hindamisel.

Samuti on leitud intressimäärade mõju puudumist laenuotsuste tegemisel erinevaid tarbijagruppe uurides. Erinevad inimeste hoiakud on ilmnenud nii tarbijate segmenteerimisel erinevate laenutoodete lõikes kui ka lihtsalt erinevate sotsiaalsete gruppide hinnanguid ja alenukäitumist uurides.

Mõningad uuringud on tehtud ka ühiskonna kohta tervikuna kirjeldamaks nn võimalikke riskigruppide identifitseerimist ja nende hoiakuid. Uuringutest ilmneb, et ligi 30% ühiskonnast võivad olla inimesed, kellel on raskusi oma rahaasjade korraldamisega. Sellesse gruppi langevad sageli inimesed, kelle sotsiaalne turvalisus on niigi madal (s.h. noored, paljulapselised pered, muurahvuselised).

Kokkuvõte

Kiire eraiskute laenude kasv Eestis ei pruugi olla pelgalt kiire majanduskasvuga kaasneva kiire palgakasvu ja madalate intressimäärade peegeldus. Väide, et krediidiintressi kaudu tasakaalustub laenuturg, ei pruugi praktikas (enam) realiseeruda Ka teiste riikide eraisikute laenude kiire kasvu uurimine pigem kinnitab intressimäärade vähest mõju laenuotsustele.

Käesolevas artiklis on kirjeldatud klassikaliste laenukäitumiste mudelite kõrval enam populaarsust koguvaid ebatraditsioonilisi laenuturu mudeleid. Nende mudelite ühine eripära on asjaolu, et intressimääradel puudub mõju laenuotsustele. Mudelid põhinevad eelkõige isiku/laenuvõtja käitumise vahetule uurimisele.

Lõpetuseks on oluline mainida, et erinevate riikide rahanduspoliitikud on kasvavalt väljendanud muret kiireneva eraisikute laenamise kohta. Erinevates riikides on rakendatud erinevaid abinõusid nii krediiditingimuste rangema määratlemise kaudu kui ka riskigruppidele teostatud reklaamikampaaniate kaudu.

EESTI ETTEVÕTETE KÄITUMISMUSTRID VÄÄRTUSAHELA PERSPEKTIIVIST: MÕNED STRATEEGIA PROBLEEMID[1, 2]

Maaja Vadi, Kulno Türk
Tartu Ülikool

Eesti majandus on sel sajandil kiiresti kasvanud, kuid viimasel aastal on toimunud järsk aeglustumine, mis viitab ohtudele majanduse arengu jätkusuutlikkuses. Ammendumas on senised kasvuallikad ning viimane aeg on otsida uusi teid ja võimalusi arengu jätkamiseks. Eesti majanduskasvu oluliseks allikaks on selle konkurentsivõime ja müügiedu maailmaturul, mis sõltub üha enam majanduse võimest struktuurselt kohaneda maailmaturu muutustega.

Käesolevas artiklis püüame vastata järgmistele küsimustele: Millised on Eesti ettevõtete käitumismustrid ja missuguseid muudatusi võib neis prognoosida? Missugust rolli etendab ettevõtete arengus ja konkurentsi tõstmises väärtusahel ning mil määral on Eesti ettevõtjad valmis ja võimelised seda laiendama? Mida tuleks ette võtta, et tagada ettevõtete arenguks soodsad tingimused? Käesoleva artikli eesmärgiks on hinnata, missugusena Eesti ettevõtted (ettevõtete juhid) mõistavad oma positsiooni väärtusahelas ning mil määral nad on nõus ja suutelised väärtusahelat laiendama.

Selleks uurisime esmalt väärtusahela kui ettevõtte strateegilise juhtimise ühe olulisema komponendi teoreetilisi käsitlusi, selgitades välja selle rolli ja suundumused arenenud organisatsioonides. Uurisime ettevõtete käitumismustreid, intervjueerides selleks 14 ettevõtte tippjuhti ning kogudes 25 eksperthinnangut erineva ettevõtte kohta, tuginedes varasemalt läbi viidud intervjuudele ja uuringutele. Saadud tulemuste põhjal üldistasime Eesti ettevõtete arengustrateegiaid ning pakkusime välja soovitusi ettevõtete strateegia ja poliitika muutmiseks. Analüüsisime, millised on ettevõtete käitumismustrid strateegiate valikul ning mil määral nad on valmis muutusteks, mis võiksid tõsta ettevõtete konkurentsivõimet uuenevas majanduskeskkonnas.

Globaliseeruvas keskkonnas on ettevõtete üks olulisemaid strateegilisi valikuid, kuidas oma konkurentsivõimet säilitada ja tõsta. Muudatusi tuleb teha ettevõtte lisandväärtuse tagamise ja suurendamise nimel paljudes valdkondades, sealhulgas tegevuse fookuses, suhtumises tehnoloogiasse ja turgu (tarbijasse), väärtusahela pikendamises jm. Kui ettevõte soovib tegevust tõhustada, on vaja otsustada, kuivõrd soovitakse ja suudetakse kulusid vähendada, tulusid suurendada ning juhtimisvõtetega oma tegevust muuta, sh muuta fokuseeritust ja laiendada väärtusahelat.

Väärtusahela käsitlus baseerub sellel, et hinnatakse ettevõtte osalusmäära toote/teenuse valmimisprotsessis algpunktist (sh alates toorainest ja toormaterjalist) kuni lõpptarbijani välja. Väärtusahela kontseptsioon aitab ettevõttel teadlikult ja perspek-

---

[1] Fulltext article "The value chain pespective on the Estonian eneterprises' behavior patterns: some hints to the strategic issues" can be found on the CD attached.
[2] Artikkel on valminud ETF grandi 7018 raames.

tiivselt fikseerida oma positsioon ja võimalused äristrateegia realiseerimisel kogu väärtusahela piires konkreetse toote/teenuse osutamisel. Koht väärtusahelas tõuseb siis, kui jõutakse lõpptarbijale lähemale ehk lisatakse tarbija jaoks uut väärtust või osaletakse senisest enam sisendite (tooraine, materjalide ja tehnoloogia) loomisel. Selle eelduseks on parem turu ja tarbijate tundmine ning teadmine sellest, mida viimased aktsepteerivad väärtusena. Väärtusahela laiendamine võimaldab luua head eeldused suurema lisandväärtuse loomiseks ja sellest osa saamiseks.

Ettevõtete käitumismustrite süstematiseerimise aluseks võetakse kaks fookust: esiteks, kuivõrd aktiivne ollakse oma tegevusvaldkonnas, ja teiseks, mil määral soovitakse ja suudetakse väärtusahelat laiendada. Uuringu käigus jaotatakse ettevõtted tinglikult kolme rühma (käitumismustrisse), lähtuvalt tegevuse aktiivsusest ja positsioonist väärtusahelas (vt. joonis 1):

I tüüpi ettevõtted ei soovi ja ei suuda märkimisväärselt muuta sisendit (sh tehnoloogiat) ja kohta väärtusahelas ning rakendavad probleemide ilmnemisel lihtsaid või passiivseid käitumisviise (odava tööjõu eelise säilitamiseks tööjõu palkamine välismaalt, tootmise ümberpaigutamine odavama tööjõuga piirkondadesse jne.).

II tüüpi ettevõtted soovivad ja suudavad muutuda antud tegevusala raames ning loovad täiendavaid ressursse, mis kindlustavad ettevõttele konkurentsieelise. Tähelepanu pööratakse kulude ja tulude juhtimisele ning ettevõtte juhtimissüsteemi täiustamisele.

III tüüpi ettevõtted soovivad ja suudavad laiendada väärtusahelat ning muuta põhitegevuse fookust, mis eeldab ettevõttelt senise tegevusharu väljumistõkete ja uude harusse sisenemise barjääride ületamist.

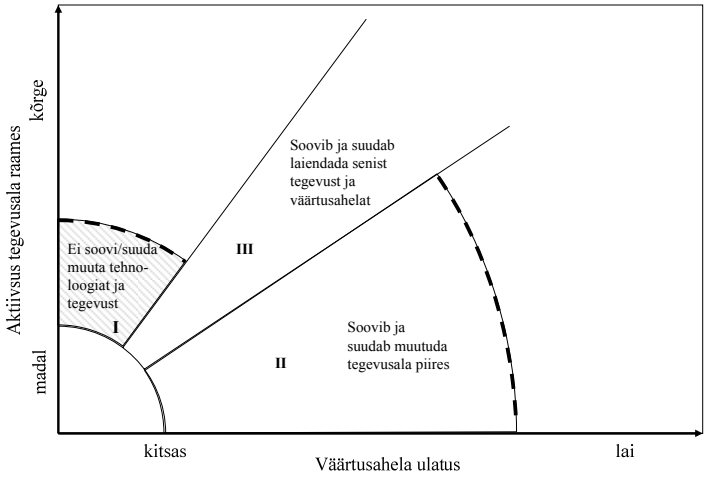

Joonis 1. Lisandväärtuse loomisel madala, keskmise ja kõrge tootlikkusega majandusharude ettevõtete käitumismustrid (I, II, III tüüp).

Uuringute tulemuste alusel jagasime ettevõtete potentsiaalsed strateegiad kolme gruppi vastavalt sellele, missugust starteegiat rakendab ettevõte ning kuivõrd ta on valmis seda muutma. Esimest tüüpi ettevõtted ei soovi muuta tehnoloogiat ja kohta väärtusahelas ning jagunevad kaheks: need, mis kasutavad vananenud tehnoloogiat ja mille lisandväärtus on väike, ning need, mis kasutavad kaasaegseid tehnoloogiaid ja mille lisandväärtus on käesoleval hetkel piisavalt suur. Teist tüüpi ettevõtted on valmis tegema oma strateegias olulisi muutusi tulude suurendamise, kulude vähendamise või juhtimise arendamise teel, jäädes samas oma tegevusharu ja väärtusahele raamesse. Kolmandat tüüpi ettevõtted on valmis suunduma enda jaoks uuele tegevusalale ja pikendama väärtusahelat. Enamus ettevõtteid kasutab korraga mitut strateegiat, mis pole üksteist välistavad.

I tüüpi ettevõtted püüavad suhteliselt väikeste muudatuste ja lihtsate võtetega toime tulla ning on lisandväärtuse loomise poolest madala tootlikkusega. Vaadeldavas grupis on ettevõtete tegevusmustrite mitmekesisus kõige suurem. Nende hulgas on ettevõtteid, mis otsivad aktiivselt lahendusi (uuritud ettevõtetest *Ilves-Ekstra*, *Toom Tekstiil Nonwovens*, *Fein-Elast Estonia OÜ*), ja ka mitu ettevõtet, kus suuremat tähelepanu pööratakse kõrvaltegevusele (sh kinnisvara realiseerimisele).

Näiteks üks mööblitootja ekspordib mööblit Saksamaale, Inglismaale, Soome jm peamiselt vahendajate ja edasimüüjate kaudu. Müügistrateegia on passiivne ning ettevõttele saadetakse vahendaja (kliendi) tellimused ja joonised. Kuigi loomeprotsess toimub Eestis, võib niisugust tootmist käsitleda ka allhankena. Selles tööstusharus on väga suured probleemid, mis on tingitud eelkõige maailmaturu nõudluse vähenemisest. Tööstusharus on vaja ilmselt radikaalselt vähendada töötajate arvu ning samaaegselt tõsta müügivõimet, mis eeldab suuri muudatusi mööblitööstuse väärtusahelas, liikumist tarbijale lähemale ning valmistoodangu osakaalu suurendamist toodangus.

Lisandväärtuse loomisel madala tootlikkusega ettevõtete hulka kuuluvad suured **tekstiilitootmisettevõtted**, mis pole suutnud oma senist strateegiat sobitada uue majandusolukorraga, mil EL on avanud oma tekstiilituru Aasia tootjatele ning Eesti tööjõud on samal ajal läinud palju kallimaks. Tootmisvõimsus lubab toota rohkem, aga tellimuste maht kahaneb. Uuritud **jalatsitööstusettevõttes** selgus, et senini pole veel turundusega aktiivselt tegeletud. Eestis naha-, jalatsi-, tekstiili- ja õmblustööstusettevõtete lisandväärtuse tase ei kasva, kuid kasvab kiiresti tööjõukulude osakaal. Tegemist on riigi jaoks paljude ettevõtete ja töötajatega. Kindlasti on neis ettevõtetes turunduse arendamine vajalik, kuid sellega oleks tulnud alustada tunduvalt varem. Jalatsitööstusettevõtetes tahetakse säilitada odava tööjõuga seotud eeliseid ning planeeritakse töötajate palkamist teistest maadest. Tööjõukulu ja tööjõu kvaliteediga seotud probleeme peeti selles rühmas tõsisteks. Neil ettevõtetel on raske konkureerida Hiinas toodetud kaupadega. Pääseteena nähakse isegi majanduslangust, mis võimaldaks tööjõudu kergemini leida.

II tüüpi ettevõtted keskenduvad kulude kokkuhoiule, tulude suurendamise ja juhtimise tõhustamisele ning on lisandväärtuse loomiselt keskmise tootlikkusega. Ka kulude kokkuhoiul on oluline roll, kuid mitmel juhul osutub see lisandväärtuse

kasvatamise barjääriks. Erandiks osutusid *Estiko Plastar* ja *RPM*, kus ilmnes tulude suurendamisele suunatud mõtteviis ja kus tootearendust püütakse viia kvalitatiivselt uuele tasemele. Ka piimandussektori tootjad ja töötlejad otsivad aktiivselt võimalusi oma koha parandamiseks väärtusahelas ning on säilitanud kriitilise vaatepunkti. Paljud ettevõtted ei suuda üksinda kaubandusesindusi avada ning seda oleks vaja teha koos partnerite ja konkurentidega. Kuni poole võrra oma toodangu odavamalt müümine vahendajatele on liialt suur erakluse hind ja ettevõtted võiksid teha enam koostööd. Selle rühma ettevõtted toovad välja mitmeid ressurssidega varustatuse probleeme (tooraine, tööjõud) ja piiranguid (EL kvoodid). Paljud ettevõtted kurdavad tooraine puuduse üle. Näiteks Eesti puit on muutunud defitsiitseks ja kalliks, kohati isegi kallimaks kui Inglismaal, Soomes ja Rootsis.

Kvalifitseeritud spetsialistide (näiteks disainerid, trüki- ja kiletööstuse asjatundjad) ja tööliste puudumine on tõsine probleem. Uuritud ehitusettevõtetes on tehtud samme võõrtööjõu rakendamiseks. Ehitussektor on just see, kus lähiminevikus loodi kõige enam uusi töökohti, mis mõjutas kõige enam tööjõuturgu. Samas on nii läbiviidud intervjuudes kui ka statistilistes aruannetes selgeid märke, et selles kiirelt kasvanud sektoris on märgata aeglustumist, mis vähendab vajadust ehitajate järele.

Turundusmeetmetest on oluliseks probleemiks kujunenud firma kaubamärk. Eesti ettevõtete prestiiži ja usaldusväärsuse tõstmine nii tootjana kui partnerina on võtmeküsimuseks enamuse toodete müügil. Oma brändi kujundamisega on edukalt toime tulnud näiteks *Baltika* ning suutnud selle abil minna klientidele lähemale.

III tüüpi ettevõtted soovivad ja suudavad muuta oma tegevusvaldkonda ja laiendada oma väärtusahelat, keskenduvad eelkõige tulude suurendamisele ning on lisandväärtuse loomise poolest kõrge tootlikkusega. Osa vaadeldava grupi ettevõtteid laiendavad väärtusahelat, sh näiteks *Balti Laevaremonditehas*, ja *Baltika*, mis vähem lisandväärtust loovast majandusharust (õmblustööstus) on jõuliselt liikunud jaekaubandusse. Positiivse näitena saab nimetada ka *Regiot*, kus traditsioonilised lähtekompetentsid ja -tehnoloogiad on integreeritud uute tehnoloogiatega.

Ka traditsioonilistes tööstusharudes on võimalik pidevalt muutuda. Näiteks *Kunda Nordic Tsement* laieneb pidevalt ja võtab kasutusele uusi tehnoloogiaid. Kõrge tootlikkusega majandusharude ettevõtted ei sea esiplaanile madalat hinnataset, vaid kõrgemat kvaliteeti või toote ühitamist teenusega, mis viib ettevõtet tarbijale lähemale ja võimaldab laiendada väärtusahelat. Mõistetakse, et lisandväärtust pole võimalik kasvatada personali väärika kompenseerimise ning vajaliku arendamiseta (*Haapsalu Uksetehas*es, *Viking Window*-sis jm.). Ka *Tartu Maja* tegevus on suunatud teadlikumate töötajate kujundamisele.

Samas on murettekitav, et mõned nende majandusharude juhid käsitlevad organisatsiooni staatilisena. Alati ei osata hinnata või pole üldse mõeldud sellele, millises arengufaasis (kasvu-, stabiilsus- või langusfaasis) on ettevõte või tema erinevad tegevusvaldkonnad. Vähekriitiliselt suhtutakse ka juhtimise arendamisse, mis võib tuleneda senisest edutundest. Võib öelda, et kõrge lisandväärtusega majandusharude

ettevõtetes tehakse küll pingutusi uute võimaluste leidmiseks, kuid ei teadvustata piisavalt juhtimise arendamise vajadust ning võimalusi.

Kui paluti välja tuua, mis takistab tööjõu tootluse viimist arenenud riikide tasemele, siis vaid ühes intervjuus märgiti töökultuuriga seonduvat. On ilmne, et tööeetika suunamisega on võimalik tootlikkust tõsta, mis eeldab omakorda juhtide arendamist ja nende pädevuse tõstmist. Tööjõu tootlikust aitab tõsta kõrgetasemeline juhtimine, sh näiteks motivatsiooni- ja tulemustasustamise süsteemide rakendamine. Ettevõtetel on veel piisavalt reserve tootmise tõhustamiseks ning töötajate arvu vähendamiseks, jättes palgafondi samale tasemele, mis võimaldab tõsta töötajate keskmist palka.

Oluliseks probleemiks on ebapiisav koostöö ühelt poolt ettevõtete endi vahel ning teiselt poolt koostöö riigiga. Ettevõtted väljendavad oma ootusi riigi suhtes erinevalt. Osa ettevõtteid on kasutanud EAS-i toetusi ning selle varal edendanud mõne valdkonna tegevust.

Käitumismustrite iseloomustamiseks rõhutame üldistatult järgnevat:

- Liialt vähe on ettevõtteid, mis aktiivselt otsivad võimalusi lisandväärtuse suurendamiseks ning **väärtusahela laiendamiseks** või parema positsiooni saavutamiseks selles.
- Organisatsiooni keskkonna potentsiaalsetest arengutest ollakse erineval määral teadlikud. Mõnes ettevõttes hinnatakse globaalseid ja lokaalseid suundumusi, kuid valdavalt ei selgu, milliseks hinnatakse **keskkonna muutlikkuse määra**.
- **Kõrge tootlikkusega** majandusharude ettevõtetes mõeldakse peamiselt sellele, kuidas **tulusid suurendada**.
- **Madalama tootlikkusega** majandusharude esindajad otsivad lisandväärtuse suurendamise võimalusi aga eelkõige **kulude vähendamise** abinõudest.
- **Juhtimise ja organisatsiooni probleeme** teadvustatakse vähe. Juhtimist ja organisatsiooni käsitletakse staatilisena ning ei mõelda piisavalt organisatsiooni muutumisvõimelisusele kui konkurentsivõimet toetavale tegurile.
- **Koostöö** ja kollektiivse teadmuse loomine ning ressursside ühiskasutus on ebapiisavad.

Senise globaalse majanduse kõrval tuleb enam tähelepanu pöörata ka **harupõhisele majandusele**. See aitab välja selekteerida tugevad ja konkurentsivõimelised majandusharud ja valdkonnad, millele riik peaks keskendama oma tähelepanu ning toetused

DISPARITIES AND CLUSTERBUILDING – CHALLENGES FOR THE REFORM OF REGIONAL POLICY[1]

Harald Zschiedrich
Fachhochschule für Technik und Wirtschaft Berlin

The issue of uneven regional development has been actively discussed for the last ten years. A new push of discussion emerged in connection with the EU-membership of the Central and Eastern European Countries (CEEC's). So in some countries, for example Hungary ("Szechenyi Programm" or in Lithuania "The Regulation of Regional Development") special programmes were declared to accelerate regional development and to reduce disprarities between regions within the CEEC's. Experience has shown, that a lot of CEE-Regions is suffering from structural weakness which does limit the international competitiveness and the ability to attract Foreign Direct Investment (FDI).

The article will demonstrate that there are no signs that FDI inflows to CEEC's contributed to reducing the income-, productivity, technology- and development gaps between the different regions within the new EU-member states in CEE. This article examines the new challenges to the EU-Regional policy considering the increasing regional disparities after EU-Eastern enlargement and in the result of FDI-inflows to the Central and Eastern Europe Economies. CEE has its own distinct histories of regional politics, which continue to influence the present. The market economy, globalization of production, FDI-inflows and free trade can lead to increasing regional and economic disparities within the CEEC's. All these challenges and requirements create a complex set of pressures to which the transition countries in CEE must respond. Investigations have shown, that a number of regions, despite adequate endowment of infrastructure and human capital, have deficient innovative capacity and difficulty in economic growth.

Furthermore this paper deals with the role of Foreign Direct Investment and Clusterbuilding as major factors in regional development in CEE. FDI can potentially play a key role in reducing regional disparities. But practical results have shown that in many cases FDI didn't really constribute to decrease the disparities within CEE-economies. This results from the fact, that FDI until now tends to go disproportionately to the stronger rather than the weaker regions of the CEEC's. Within national economies, FDI is generally concentrated in and around large cities, especially national capitals and cross-border regions to the Western EU-countries. All in all the paper will demonstrate that more cohesion is needed in an enlarged European Union. Today modern Clustering is an important feature of regional policy in many Western countries. Thus national politics in CEE should learn still more from the results and experience of Industrial Cluster in developed countries (Japan, United States, Switzerland, Germany – esp. from Bavaria).

[1] Den vollständigen Text des Artikels "Regionale disparitäten und clusterbildungen – herausforderungen für eine reform der regionalpolitik" findet der Leser auf der beigefügten CD.

The benefits from suppliers and customers continually interacting is most evident in the electronic industry, where many important companies (Sony, Sanyo) are clustered around Osaka and Kyoto in central Japan.

Close cooperation within the regional networks (Clusters) is one of the reason that Japanese companies maintain a relatively high number of employees in Japan. The firms in Japan employ a steady of workers at home, even as they have expanded its overseas workforce, most of them in Asia (many customers insist on crucial part of value added chain is being made in Japan to ensure a high quality).

High value production depends not only from a good qualified workforce but also from a strong local network of specialist subcontractors to provide parts and services.

On this way new products can be rapidly improved (high level of innovation). Small economies in CEE with enterprises of more local and regional importance should seek first to establish a strategic link to a "core" enterprise (Skoda → Volkswagen) in order to be able to gradually develop an integrated hub.

Clusters as locational advantages play an increasing role in determinating the location of international production systems; and hence FDI patterns. Understanding the patterns of FDI and the driving forces of production location in different industries and within international production systems and international value-added chains, is important for formulating effective strategies and policies with respect to FDI-inflows into CEE.

Economic activities had always a tendency to cluster. Firms have been attracted to sites where other firms are already located to take advantage of existing external economies-markets, factors of production, specialized skills, intangible assets, suppliers, bank institutions, research institutes and, especially high developed innovative capabilities. (For example; Silicon Valley in California, "Saxony" Valley for semiconductors in Dresden, Wireless Valley in Stockholm, Biotechnology Cluster in the region Heidelberg, Automotive Clusters in Graz, Bratislava, Mlada Boleslav, Wolfsburg, Stuttgart.)

Using Clusters to attract FDI into CEE-countries, requires a new approach, going beyond the first and second generations of investment promotion policies. The current (third) generation of FDI-promotion policies takes the enabling framework for FDI and a productive approach towards attracting FDI as a starting point. This new promoting approach includes that a CEE-country can nurture specific clusters that build on the country's competitive advantages. The key to success of the new FDI promotion strategy is that they actually address one of the basic economic FDI determinants while understanding the changing location strategies of Transnational Corporations (TNCs).

Clusters are not only important for the location of the TNC – headquarters. Experience in Western countries has shown that they are also play a crucial role for the dynamic and successful development of SMEs. It has been spurred by evidence

on the dynamism of SMEs located in industrials districts as well as in many developing countries, the growth of high technology clusters in developed countries and the case of clustering as a tool of industrial strategy and new industrial policy. It is therefore to be expected that the location of TNCs in home and host economies reflects agglomeration forces.

There is a close interdependence between the existence of strong cluster regions and the motivation to relocate production capacities abroad. We should take in consideration that a well organised "clustering" – for example in japanese economy – is one of the reasons for manufacturing resilience in Japan and a much less number of relocation of production to the neighbour countries (China, Vietnam) in comparison with german firms relocating production to CEE countries.

The main conclusion for the EU-regional policy in the period of 2007–2013 is that the national gouvernment policies in the new EU-member states should still more support the development of growth poles and clusters in different regions. This does mean, that policies to attract FDI should closely linked with regional development and regional policy. Last but not least, FDI can potentially have a significant impact on the productivity and increase of international competitiveness – not only in the concerned Cluster regions but also in the lagging regions. Multinational and transnational firms, particularly when investing in less developed regions, tend to bring with them up to date techniques of production and management methods. Although the benefits associated with FDI tend to be greatest in the less favoured regions, the comparative advantages to multinationals of investing in such regions are not always sufficient to attract them to locate there. Much depends in this regard on the primary reason for the investment so far as the multinational is concerned, whether to supply the local or regional market however extensively defined (whether confined to a small area, a tone extreme, on the whole of the EU, at the other) or whether to take advantage of specific factors of production which are on offer – such as low labour costs, particular skills or certain natural resources.

Practical experience has shown that more cohesion is needed in an enlarged European Union. The enlargement of the EU to 27 member states will present an unprecedented challenge for international competitiveness and cohesion of the EU.

Although we can note a number of FDI inflows in to the CEE-economies there is geographical shift in the problem of regional disparities towards to the eastern parts of EU. At the same time the EU faces great challenges arising from global markets, global production networks, development of knowledge-based economies and trade liberalization. These facts make it necessary to concentrate more resources on the so called clusterbuilding. European integration is here understood as enhancing cooperation between regions. With other words: More integration within the EU can reduce the regional disparities.

Cooperation between countries and regions is an essential element of EU cohesion policy. The activities involving such cooperation are very diverse reflecting differ-

ences in levels of development and institutional and administrative contexts. They are also more complicated to implement than other Structural Fund programmes.

Supporting convergence an intensifying regional cooperation are among the key objectives of European regional policy for the period of 2007–2013. The structural and cohesion funds should more contribute to improve the transport infrastructure as a very important precondition for a higher competitiveness. Pursuing this objective we should take in consideration the strong positive relationship between level of infrastructure and economic growth in the new EU-member states. All in all the European Regional Development Fund should provide support for: modernizing and diversifying the economic structure of Member States and regions, with particular attention to innovation and enterprise, notably by creating closer links between research institute and industry.

The EU-Commission has proposed a new cohesion policy for the period 2007–2013. There is a challenge for the EU-structural policies to solve the "target conflict" between the two economic aims of EU-Regional policy: promoting "Clustering" as a catalysator for economic growth within the CEE-economies and Reducing regional disparities and more convergence.

All in all it can be summarized that there are until now no signs that FDI contributed to reducing the regional disparities in the new EU-member states. Thus it is necessary to concentrate the enormous volume of European structural funds (308 Bln. Euros in the period 2007–2013) on the following aims:

- Convergence of the economically weakest regions.
- Increase of the regional competitiveness.
- Regional cooperation and integration in the enlarged EU (27).

PROFESSOR RAGNAR NURKSE (1907–1959) – DER UNGEKRÖNTE KÖNIG UNTER DEN ESTNISCHEN WIRTSCHAFTSWISSENSCHAFTLERN[1]

Natürlich gibt es keine präzisen Kriterien, nach denen man eine zuverlässige Rangliste der Wissenschaftler aufstellen kann. Jedoch ist Ragnar Nurkse zweifellos der hervorragendste Wirtschaftswissenschaftler estnischer Herkunft. Der ordentliche Professor *of International Economics* der *Columbia University*, Mitglied der amerikanischen *Academy of Arts & Sciences*, Autor solcher Klassiker wie *International Currency Experience: Lessons of the Inter-War Period* und *Problems of Capital Formation in Underdeveloped Countries* lässt anderen keine Chance, ihn zu übertreffen.[2] Doch war Nurkse aus vielerlei Gründen bis vor ein paar Jahren in Estland fast unbekannt, auch unter den Wirtschaftswissenschaftlern.

Ragnar Nurkse wurde am 5. Oktober 1907 in Estland auf dem Gut Käru (Kerro; im heutigen Landkreis Rapla) geboren. Genau 100 Jahre später, am 5. Oktober 2007, wurde in Käru ein Gedenkstein zu Ehren des weltberühmten Professors Ragnar Nurkse eingeweiht. Am selben Tag wurde eine Briefmarke zu seinen Ehren in Umlauf gebracht – die erste für einen Wissenschaftler estnischer Herkunft. Am 31. August und 1. September 2007 fand in Tallinn die internationale Konferenz "*Ragnar Nurkse (1907–2007): Classical Development Economics and its Relevance for Today*" statt, organisiert von der Technischen Universität Tallinn.

Nurkse studierte Volkswirtschaftslehre an verschiedenen Universitäten: ab 1926 in Tartu, zwischen 1928 und 1932 an der *University of Edinburgh*, die er 1932 mit dem *first class degree* absolvierte, und in Wien. Dort besuchte er auch das renommierte Mises' Privatseminar.

---

[1] Die Autoren behandeln das Leben und die wissenschaftliche Tätigkeit von Professor Ragnar Nurkse ausführlicher in ihrem Artikel *Life and Time of Ragnar Nurkse*. Dieser Artikel erscheint im Sammelband: Rainer Kattel, Jan A. Kregel, Erik S. Reinert (eds), *Ragnar Nurkse (1907–2007): Classical Development Economics and its Relevance for Today*. London: Anthem. Der Artikel enthält auch die Bibliografie von Ragnar Nurkse.

[2] Nurkse, R. 1944. *International Currency Experience: Lessons of the Inter-War Period.* League of Nations. Economic, Financial and Transit Department. Princeton, N.Y.: Princeton University Press, 249 S.; Nurkse, R. 1953. *Problems of Capital Formation in Underdeveloped Countries*. Oxford: Basil Blackwell, VIII + 163 S.

Die zweite Welle der Österreichischen Schule erlebte ihren Höhepunkt zu Beginn der 30er Jahre. Aus seiner Wiener Jahren stammt Nurkses enge Freundschaft mit dem zukünftigen Professor der *Harvard University* Gottfried von Haberler und seine Bekanntschaft mit anderen, später eminenten Professoren der weltberühmten englischen und amerikanischen Universitäten wie Friedrich August von Hayek (*London School of Economics* und *Chicago University*), Fritz Machlup (*John Hopkins University* und *Princeton University*), Oskar Morgenstern (*Princeton University*) und Paul Narcyz Rosenstein-Rodan (*Massachusetts Institute of Technology*). Aus der Wiener Periode stammen seine ersten wissenschaftlichen Schriften – der Artikel *Ursachen und Wirkungen der Kapitalbewegungen* und die Monographie *Internationale Kapitalbewegungen*, die Haberler später als "prä-keynesianisch" bezeichnet hat.[3] In diesen Schriften kann man den direkten Einfluss der "Österreicher" und des schwedischen Professors Bertil Ohlin, Nobelpreisträger des Jahres 1977, erkennen. In der bereits genannten Monographie stellt er sich eindeutig gegen die Lehre von John Maynard Keynes, wenn er z. B. schreibt: "Für die Epoche des internationalen Kapitalismus kann man die zwischenstaatliche Unbeweglichkeit des Kapitals nicht mehr mit gutem Recht annehmen. Im Gegenteil: hohe Autoritäten (wie z. B. *Keynes*) haben in unseren Zeitalter wiederholt Anlaß gefunden, sich über die *übermäßige* Wanderlust des Kapitals zu beschweren." (S. 7); "Überhaupt bedeutet die Keynessche Lehre in dieser Hinsicht eine bedenkliche Annäherung …" (S. 79); "*Keynes* scheint an dieser Stelle außer acht zu lassen, daß in die Indexziffern nicht nur die Preise, sondern auch die Mengen der Güter – als Gewichte – eingehen. Seine Feststellung würde nur für Durchschnitte, die die Rundprobe (circular test) bestehen, insonderheit also für ungewogene oder völlig gleichartig gewogene Preisdurchschnitte Geltung haben." (S. 151–152)

Ab 1934 arbeitete Nurkse im Sekretariat des Völkerbunds, zuerst in Genf und ab 1940 in Princeton (USA), wohin seine Abteilung (*Financial Section and Economic Intelligence Service*) wegen des Krieges verlegt wurde. Von Anfang an erlangte Nurkse sehr positive Reputation. Sein Abteilungsleiter Alexander Loveday schätzte das 27-jährige Talent sehr und beschrieb ihn mit folgenden Worten: "…Nurkse is, in my opinion, a real discovery and likely to prove of very real value to the League, once we are placed in a position to be able to give him a contract. He has what is, in fact, unexpectedly rare, exactly the quality of mind which is suited to our Intelligence work here, as well as an exceptional knowledge of languages and a first-class education. He has proved himself quite unusually useful to me as, on account of his ability and training and also his quickness, I can turn him from one subject to

[3] Nurkse, R. 1934. Ursachen und Wirkungen der Kapitalbewegungen. – *Zeitschrift für Nationalökonomie*, Bd. 5, Heft 1: 78–96; Ragnar Nurkse. 1935. *Internationale Kapitalbewegungen.* Wien: Verlag von Julius Springer, VIII + 248 S.; G. Haberler, R. M. Stern (eds), 1961. *Equilibrium and Growth in the World Economy. Economic Essays by Ragnar Nurkse.* Cambridge, Massachusetts: Harvard University Press, S. X.

another as pressure of work demands in a manner for which nobody else working in the Section is really fully adapted."[4]

Lovedays prophetische Worte erwiesen sich in den nächsten Jahren als gerechtfertigt.

Leider es ist nicht möglich, seine Texte für die verschiedenen Publikationen des Völkerbunds (*Monetary Review*, *The Review of World Trade* and *World Economic Survey*) zu identifizieren, da sie anonym erschienen sind. Hierbei sei erwähnt, dass zu Lovedays hervorragenden Mitarbeitern auch künftige Nobelpreisträger wie Jan Tinbergen, James E. Meade und Tjalling C. Koopmans gehörten.

Nurkses Völkerbund-Periode erhielt einen würdigen Abschluss. Im Jahre 1944 erschien *International Currency Experience: Lessons of the Inter-War Period* – sein erster Klassiker. Mehrere Autoren schätzen dieses Werk als beste Abhandlung über internationale Währungsbeziehungen der Zwischenkriegszeit. Dieses Buch hat ohne Zweifel eine ungeheure Rolle beim Aufbau des Bretton-Woods-Systems gespielt. Laut vieler Autoren (z. B. James M. Boughton[5], Anthony M. Endres[6], Harold James, Michael D. Bordo[7], Sergei Moiseyev[8]) war Nurkse neben John Maynard Keynes und Harry Dexter White einer der führenden Architekten oder einflussreichsten Befürworter des Bretton-Woods-Systems. Endres (*University of Auckland*) schreibt: "When Ragnar Nurkse's study for the League of Nations entitled *International Currency Experience* (1944) was distributed to delegates at the United Nations Monetary and Financial Conference at Bretton Woods in July 1944, his conclusions would have been scarcely surprising and indeed widely accepted. As the last major economic research contribution of the League, Nurkse's study contained all the fundamental tenets of the Bretton Woods agreement. … The formal Bretton Woods Agreement follows all the elements of Nurkse's study of *International Currency Experience*."[9] Auch Nurkse nahm an der Bretton-Woods-Konferenz als Stellvertreter des Delegationsleiters Loveday des *Economic, Financial, and Transit Department* des Völkerbunds teil.

Laut der Professoren Hans-Joachim Jarchow und Peter Rühmann war der "Ausgangspunkt der Diskussion ["flexible *versus* feste Wechselkurse"] eine Kritik

---

[4] Das Schreiben von Alexander Loveday dem ständigen Vertreter Estlands beim Völkerbund August Schmidt (Torma) vom 22. Juni 1935. *Estnisches Staatsarchiv: Bestand 957, Findbuch 8, Akte 1321.*

[5] Boughton, J. M. 2004. The IMF and the Force of History: Ten Events and Ten Ideas that Have Shaped the Institution. – *IMF Working Paper*, May, S. 4.

[6] Endres, A. M. 2005. *Great Architects of International Finance: The Bretton Woods Era.* London, New York: Routledge, S. 14–19.

[7] James, H., Bordo. M. D. 2001. *Haberler versus Nurkse: The Case for Floating Exchange Rates as an Alternative to Bretton Woods.* University of St. Gallen, Department of Economics. Discussion paper no. 2001–08, S. 7.

[8] Moiseyev, S. R. 2007. *Mezhdunarodnye valytno-kreditnye otnoshenya*. 2. Auflage. Moskau: Delo i Servis, S. 182–184.

[9] Endres, A. M. 2005. *Great Architects of International Finance: The Bretton Woods Era*, S. 14, 19.

flexibler Wechselkurse von Nurkse [im *International Currency Experience*], mit der sich die Befürworter flexibler Wechselkurse auseinandersetzten".[10]

Als "Zusammenfassung" der Völkerbund-Periode erschienen auch die Werke *Conditions of International Monetary Equilibrium* und *The Course and Control of Inflation: A Review of Monetary Experience in Europe after World War I.*[11] Im letztgenannten Buch, welches man auch als Klassiker betrachten kann, hat Nurkse den ersten Teil *Analysis of Inflation Problems and Policies* (S. 1–84) geschrieben. Der Autor des zweiten Teils *Survey of European Currency Stabilizations* (S. 85–132) ist A. Rosenborg, Leiter der Völkerbundmission in den USA. In diesem Werk zeigt Nurkse, dass die Inflation ein monetäres Phänomen ist: "a country's money supply must always be under the control of the State. Private demands for fresh money can always be rejected; not so the demands of the State itself … government deficits were the primary cause of inflation, any appraisal of policies for combating inflation must center around the possible methods of reducing such deficits."[12] Diese Feststellung ist gleichwertig mit dem Milton Friedmans berühmten Slogan "Inflation is always and everywhere a monetary phenomenon".

Im Jahre 1945 entschied Nurkse sich für eine akademische Laufbahn. 1945/46 arbeitete er als Gastlektor an der *Columbia University*. 1947 wurde er zum außerordentlichen und 1949 ordentlichen Professor der Universität berufen – dies alles ohne Doktorwürde. Seine Schriften und Erfahrungen waren für die *Columbia University* mehr wert als ein formaler Doktortitel. Das war eine seltene Ausnahme. Dort setzte er zunächst seine Forschungen über internationale Wirtschaftsfragen fort. Zu den denkwürdigsten Schriften aus dieser Zeit gehört z. B. der Artikel *International and Domestic Equilibrium*, den er zum Gedenken an Keynes schrieb.[13] Dieser Artikel ist später mehrmals gedruckt und als einziger ins Estnische übersetzt worden.[14]

Später widmete sich Nurkse vor allem der Problematik der Entwicklungsökonomie. Er zählt neben Arthur Lewis, Paul Narcyz Rosenstein-Rodan, Raul Prebish, Albert Hirschman und Harvey Leibenstein zu den wichtigsten Vertretern der klassischen Entwicklungsökonomie.[15] Im Jahre 1953 erschien sein zweiter bzw. dritter Klassiker

---

[10] Jarchow, H.-J., Rühmann, P. 1993. *Monetäre Außenwirtschaft. II. Internationale Währungspolitik.* 3. Auflage. Göttingen: Vandenhoeck & Ruprecht, S. 198.

[11] Nurkse, R. 1945. Conditions of International Monetary Equilibrium. – *Essays in International Finance*, No. 4. Princeton, N.J.: Princeton University, 24 S.; The Course and Control of Inflation: A Review of Monetary Experience in Europe after World War I. 1946. League of Nations. Economic, Financial and Transit Department. Princeton, V + 132 S.

[12] The Course and Control of Inflation, S. 9, 68.

[13] Nurkse, R. 1947. Domestic and International Equilibrium. In: Seymour E. Harris (ed). *The New Economics: Keynes' Influence on Theory and Public Policy*. New York: Alfred A. Knopf, S. 264–292.

[14] Nurkse, R. 2004. Sise- ja rahvusvaheline tasakaal. – *Akadeemia*, Nr. 5, S. 976–1007.

[15] Siehe, z. B., Adelman, I.. 1999. Fallacies in Development Theory and Their Implications for Policy. Department of Agricultural and Resource Economics and Policy. Division of

Problems of Capital Formation in Underdeveloped Countries, der mindestens ins Spanische, Portugiesische, Tschechische, Polnische, Italienische, Französische und Japanische übersetzt wurde.[16] Professor Kaushik Basu hat dieses Werk im *The New Palgrave. A Dictionary of Economics* als Nurkses wichtigstes bezeichnet: "Nurkse's other important (and, in my opinion, more important [als *International Currency Experience*]) book was *Problems of Capital Formation in Underdeveloped Countries*."[17]

Mit diesem Werk erlangte den Weltruhm sein Slogan "A country is poor because it is poor", mit dem er den Teufelskreis der Armut bezeichnete.[18] Er war maßgeblich für die Schaffung des Konzepts des ausgewogenen Wirtschaftswachstums (*balanced growth*) beteiligt gewesen.[19] Laut Professor Tibor Scitovsky (*Stanford University*) ist Nurkse "the foremost and most influential advocate of balanced growth".[20] In der Folge erschien Nurkses bemerkenswerter Aufsatz *Balanced and Unbalanced Growth*, der auf Vorlesungen basierte, welche er in Ankara und Istanbul im Jahre 1957 gehalten hatte.[21]

Das Studienjahr 1958/59 verbrachte Nurkse mit Unterstützung der *Ford Foundation* als Forschungprofessor in Europa, vor allem in Genf, wo er arbeitete in der Bibliothek der Vereinigten Nationen. Daneben hielt er Vorträge in Paris und Rom.

Agricultural and Natural Resources. University of California at Berkeley. – *Working Paper* No. 887, S. 4.

[16] Problemas de formación de capital en los países insuficientemente desarrollados. 1955. Mexico: Fondo de Cultura Económica; Problemas de Formação de Capital em Países Subdesenvolvidos. 1957. Rio de Janeiro: Editôra Civilização Brasileira; Problemy tworzenia kapitału w krajach gospodarczo słabo rozwiniętych. 1962. Warszawa: Państwowe wydawnictwo Naukowe; Problematika tvorby kapitálu v hospodářsky málo vyvinutých zemích. 1965. Vysoká škola ekonomická v Praze (auf der Rotationsmaschine vervielfältigtes Studienmaterial); La formazione del capitale nei paesi sottosviluppati. 1965. Torino: Einaudi; Les problèmes de la formation du capital dans les pays sous développés. 1968. Paris: Cujas. Keine Angaben für die Japanische Ausgabe.

[17] Basu, K. 1987. Nurkse, Ragnar. In: J. Eatwell, M. Milgate, P. Newman (eds), *The New Palgrave. A Dictionary of Economics.* Vol. 3. London, New York, Tokyo: Macmillan Press, Stockton Press and Maruzen Company, S. 687.

[18] Nurkse, R. 1953. *Problems of Capital Formation in Underdeveloped Countries*, S. 4.

[19] Siehe, z. B., Bass, H. A. 2007. Ragnar Nurkse (1907–1959). Balanced Growth und die Rolle der Kapitalbildung im Entwicklungsprozess. – *Entwicklungspolitik. Information Nord-Süd*, Nr. 2–3, S. 58–60.

[20] Scitovsky, T. 1987. Balanced growth. In: J. Eatwell, M. Milgate, P. Newman (eds), *The New Palgrave. A Dictionary of Economics.* Vol. 3. London, New York, Tokyo: Macmillan Press, Stockton Press and Maruzen Company, S. 178.

[21] The Conflict between 'Balanced Growth' and International Specialization und Some Reflections on the International Financing of Public Overhead Investments. 1957. Lectures on Economic Development. Istanbul University, Faculty of Economics. Istanbul; and Ankara University, Faculty of Political Sciences. Neuauflage (Balanced and Unbalanced Growth). In: G. Haberler, R. M. Stern (eds), 1961. *Equilibrium and Growth in the World Economy. Economic Essays by Ragnar Nurkse.* Cambridge, Massachusetts: Harvard University Press, S. 241–278.

Anfang April erhielt er eine Einladung nach Stockholm, um dort die *Wicksell Memorial Lectures* zu halten. In diesen Vorlesungen, die eine neue Konstellation seiner Forschungen markierten, behandelte Nurkse Probleme weltwirtschaftlicher Beziehungen. Die Texte zu diesen Vorlesungen wurden erst posthum veröffentlicht.[22] Laut Haberler sind die Stockholmer Vorlesungen "the most important contribution … to the two fields of economics, international trade and economic development, which he so much enriched in several books and a long series of articles. … They are a gem of the *genre* of economic literature, 'the combination of history and theory', in which he was a master."[23]

Kurz nach seiner Rückkehr nach Genf erlag Ragnar Nurkse am 6. Mai 1959 unerwartet während einer Wanderung zum Mont Pèlerin am Genfer See einem Herzversagen. Er wurde auf dem Friedhof St. Martin in Vevey beigesetzt.

Februar 2008

Kalev Kukk und Kalle Kukk

[22] Nurkse R. 1959. *Patterns of Trade and Development*. Wicksell Lectures 1959. Stockholm: Almquist & Wicksell, 62 S.
[23] Gottfried Haberler. 1960. „Nurkse on Patterns of Trade and Development." *The Review of Economics and Statistics*. Vol. 42, No. 1 (February), S. 97.

PROFESSOR RAGNAR NURKSE (1907–1959) – EESTI MAJANDUSTEADLASTE KROONIMATA KUNINGAS

Ragnar Nurkse on maailma majandusteaduses esimese suurusjärgu täht isegi pool sajandit pärast surma, kellele viitamisest ei pääse ei üle ega ümber ükski rahvusvahelisi rahandussuhteid või arenguökonoomikat käsitlev tõsisem uurimus. 5. oktoobril 1907 Käru mõisas tänasel Raplamaal sündinud Ragnar Nurkse on vaieldamatult ainus tõeliselt maailmamainega eesti päritolu majandusteadlane.

Õppinuna majandust Tartu, Edinburghi ja Viini ülikoolis ning töötanuna aastail 1934–1945 Rahvasteliidu sekretariaadis, tõusis ta 1947. aastal New Yorki Columbia Ülikooli erakorraliseks ja kaks aastat hiljem korraliseks professoriks. 1958. aastal valiti Nurkse *American Academy of Arts & Sciences* liikmeks.

Tema töödest kuuluvad maailma majandusteaduse klassikasse vähemalt *International Currency Experience: Lessons of the Inter-War Period* (1944), *The Course and Control of Inflation: A Review of Monetary Experience in Europe after World War I* (1946) ja *Problems of Capital Formation in Underdeveloped Countries* (1953). Ragnar Nurkse suri 6. mail 1959 ja on maetud Vevey St. Martini surnuaiale Šveitsis.

Käesoleva artikli põhjalik versioon *Life and Time of Ragnar Nurkse* (koos Ragnar Nurkse bibliograafiaga) ilmub kogumikus: Rainer Kattel, Jan A. Kregel, Erik S. Reinert (eds), *Ragnar Nurkse (1907–2007): Classical Development Economics and its Relevance for Today*. London: Anthem.

Veebruar 2008

Kalev Kukk ja Kalle Kukk

PROFESSOR RAGNAR NURKSE (1907–1959) – THE UNCROWNED KING AMONG ESTONIAN ECONOMISTS

Ragnar Nurkse is indisputably the most famous economist of Estonian origin. He was born on 5 October 1907 in the small village of Käru (in Rapla county nowadays). Nurkse studied economics in Tartu, Edinburgh and Vienna. He worked in 1934–1945 in the Secretariat of the League of Nations. In 1947 Nurkse was appointed an Associate Professor of International Economics, and 1949 he was promoted to full Professor at Columbia University. In 1958 he was elected Fellow of the American Academy of Arts & Sciences. Nurkse is author of such classics like *International Currency Experience: Lessons of the Inter-War Period* (1944), *The Course and Control of Inflation: A Review of Monetary Experience in Europe after World War I* (1946) and *Problems of Capital Formation in Underdeveloped Countries* (1953). Nurkse died on 6 May 1959 and is buried in Vevey in St. Martin cemetery in Switzerland.

The extended version of this article *Life and Time of Ragnar Nurkse* including his bibliography will be published in: R. Kattel, J. A. Kregel, E. S. Reinert (eds), *Ragnar Nurkse (1907–2007): Classical Development Economics and its Relevance for Today*. London: Anthem.

February 2008

Kalev Kukk and Kalle Kukk

DOTSENT JUHANI VÄLJATAGA (1932–1982) EREDA ISIKSUSENA EESTI MAJANDUSELUS

2007. aasta 5. novembril saanuks omaaegne legendaarne Eesti majandusteadlane dotsent Juhani Väljataga 75 aastaseks, kui mitte (vähemalt omaaegsetele kolleegidele hästi teadaolevalt) tõepoolest suure leegiga elatud elu poleks teda parimasse loomeikka jõudnud mehena veerandsajandi eest manalateele viinud. Suur osa tema kahetsusväärselt lühikeseks jäänud eluteest oli seotud Tallinna Tehnikaülikooli (TTÜ) majandusteaduskonnaga, siis veel Tallinna Polütehnilise Instituudiga (TPI).[1]

Juhani Väljataga sündis 5. novembril 1932. aastal Tallinnas (ema Marta töötas kooliõpetajana ning isa Paul oli riigiametnik). Ta lõpetas TPI majandusteaduskonna tööstusökonoomika erialal *cum laude* 1954. aastal, mille järel töötas kuni 1958. aastani samas tootmise organiseerimise ja planeerimise kateedri vanemõpetajana. Seejärel töötas ta kuni 1960. aastani Eesti NSV Rahvamajanduse Nõukogus töö- ja töötasuosakonnas ohutustehnika vaneminsenerina. Ajavahemikul 1960–1961 oli ta Maardu Keemiakombinaadi töö- ja palgaosakonna juhataja.

Aastatel 1961–1963 õppis Juhani Väljataga Eesti NSV TA Majanduse Instituudis aspirantuuris (tänases mõistes doktorantuuris) ning 1963. aastal kaitses ta majandusteaduste kandidaadi kraadi (paljudes riikides ja ka tänases Eestis ***Ph. D.*** – ld. *Philosophiae Doctor*; ingl. *Doctor of Philosophy*). Dissertatsioon käsitles remonditööliste palgakorralduse täiustamist. 1963–1965 töötas Juhani Väljataga Kohtla-Järve Põlevkivikeemia Kombinaadis peaökonomistina.

Olles loomult tugevalt loominguline isik, alustas ta taas 1965. aastal tööd TPI majandusteaduskonnas vanemõpetajana. 1967. aastal omistati talle dotsendi kutse (tänapäeval paljudes riikides kui *Associate Professor*), töötades 1967–1968 samas dotsendina ning 1968–1970 vanemteadurina. See oli aeg, kus hakati mõistma, et rasketööstuse (peaasjalikult sõjatööstuse) arendamise ning komsomoli löökehituste jms "nõukoguliku romantika" kõrval vajab inimene ka teenindust. Ideedest tõe-

[1] Käesoleva artikli kirjutamisel on osaliselt tuginetud dotsent Juhani Väljataga mälestusele pühendatud kirjutisele – In memoriam: Juhani Väljataga 75–25. – Mente et Manu (TTÜ ajaleht), 31. oktoober 2007, lk. 5, mis oli kirjutatud TTÜ endiste teenindusökonoomika kateedri kollegide nimel Sulev Mäeltsemehe ja Matti Raudjärve poolt ning mida mõneti täiendas Juhani Väljataga lesk Anne-Reet Väljataga.

poolest lausa pakatava, haruldaselt innovaatilise (seda tagantjärele öelduna, sest tol ajal oli see tundmatu sõna) mehena asutas Juhani Väljataga 1970. aastal ühe esimese teenindusökonoomika kateedri (ja üliõpilastele õppesuuna) tollases Nõukogude Liidus, mida ta juhatas kuni 1978. aastani. Seejärel viidi ta üle Eesti Informatsiooni Instituuti, kus töötas aastatel 1978–1980 direktori ning 1980–1982 asedirektorina. Viimasele ametikohale taandus ta enda initsiatiivil eeskätt selleks, et lõpetada oma pikaajalised ning ulatuslikud uurimistööd.

Võib väita, et just tööperiood teenindusökonoomika kateedris oli Juhani Väljataga kui majandusteadlase elus kõige viljakam. Mida ta kõike ei jõudnud! Lisaks täiesti uue, teenindusökonoomika ja organiseerimise eriala õppekava väljatöötamisele ja rakendamisele, organiseeris ta 1975. aastal ka uurimisgrupi, mida juhatas ning mille raames tegi ta rohkesti lepingulisi uurimistöid ministeeriumidele, pidas sageli ja meelsasti loenguid ettevõtetes, asutustes ja mujal. Võib kinnitada, et ta oli "oma mees" nii teadlaste kui praktikute (alates ministritest ja suurte tootmiskoondiste direktoritest) hulgas. Öeldut kinnitab fakt, et 1967. aastal sai ta aktiivse loengulise tegevuse eest ühingus "Teadus" teenelise kultuuritegelase aunimetuse. Juhani Väljataga esines sageli ka raadiosaadetes ja teleekraanil, võttis sõna ajakirjanduses. Ta oli ajakirjade "Tehnika ja Tootmine" ning "Noorus" kolleegiumi liige.

1969. aasta sügisel oli Juhani Väljatagal võimalus stažeerida Budapestis Ungari teadusasutustes. Ungari oli üks edumeelsemaid nn sotsialistlikke riike, kus alustati turumajandusele suunatud majandusreformidega juba 1968. aastal. Saadud ideid asus Juhani Väljataga arendama ja realiseerima Eesti rahvamajanduses ning oma doktoritöös (täna mitmetes riikides PhD-st järgmine, kõrgem teaduskraad *Dr habil.* – ld. *Doctor habilitare*).

Juhani Väljataga tolleaegses olustikus väljapaistvamad teadusuuringud olid seotud töötasustamise, majandusliku efektiivsuse, isemajandamise ja majandusliku stimuleerimisega ehk kokkuvõtvalt täiesti uudsete ning värskete, turumajanduslikke sugemeid omanud majanduspoliitiliste suundadega selleaegse käsumajanduse tingimustes. 1980. a. autasustas Eesti NSV Ministrite Nõukogu teda Arnold Veimeri nimelise preemiaga 1979. a. ilmunud monograafia "Tootmise efektiivsuse stimuleerimine tööstuses" (ilmus vastavalt oludele vene keeles) eest. Samal aastal anti talle originaalsete teadusmõtete arendamise eest ka NSV Liidu Rahvamajandussaavutuste Näituse hõbemedal.

Juhani Väljataga teaduslik tegevus oli suunatud majandamismehhanismi täiustamise, kitsamalt tootmise efektiivsuse stimuleerimise temaatikale. Alates 1965. aastal alanud majandusreformidest asus ta uurima selle võimalikku mõju rahvamajandusele ning üksikutele ettevõtetele. Oma 1968. aastal ilmunud publikatsiooni[2] sissejuhatuses kirjutab ta (lk. 3): "... ilmuvad terved uued tööstusharud, tootmisseosed ettevõtete vahel muutuvad keerukamaks. Vanad planeerimise meetodid, kus toodangut reguleeriti võimalikult ühest keskusest, ei ole uutes tingimustes kõlblikud, me ei

[2] Väljataga, J. 1968. *Mõtestame lahti majandusreformi*. Tallinn: Eesti Raamat, 111 lk.

suuda haarata kõike küllaldase täpsusega. Peale selle avaldab planeerimise meetoditele suurt mõju üksikute toodete defitsiitsus." (*M.R. – tõeline defitsiidi aeg ootas Nõukogude Liitu tegelikult alles ees /alates eelmise sajandi seitsmekümnendate aastate teisest poolest/, mistõttu majandusreformiga kavandatud suund detsentraliseerimisele asendati peatselt suhteliselt range tsentraliseeritud jaotamisega*).

Samas Juhani Väljataga jätkab: "Ettevõtete iseseisvuse suurendamine, ettevõtte ja riigi vahekordade iseloomu muutmine on vajalikud ka selleks, et tõsta ettevõtte kollektiivi ja iga töötaja huvi tootmise majandusliku efektiivsuse vastu. Iga ettevõtte kollektiiv peab olema huvitatud sellest, et pidavalt suurendada toodangu mahtu, tõsta selle kvaliteeti ja alandada tootmiskulusid. Eriti oluline on tõhustada tootmisfondide kasutamist."

Järgnevalt ta lisab (lk. 4): "... majandusreformi põhjused ei ole mitte ainult selles, et kohandada majandamise meetodeid uute tingimustega. Selle kõrval tuleb parandada ka varem tehtud vigu, mis olid tingitud ... põhjendamatutest otsustest majanduspoliitikas. Majandusteaduse areng viimastel aastakümnetel, matemaatiliste meetodite kasutuselevõtmine, objektiivse tegelikkuse põhjalik uurimine ning olulised muudatused ... riigi ja majanduse juhtimises on loonud eeldused selleks, et esinenud vigu parandada." (*M. R. – paraku jäid aga olulised muudatused riigi ja majanduse juhtimises juba algselt tagasihoidlikeks ning lõpus hääbusid üldse*).

Juhani Väljataga oli suuresti pühendunud töökollektiivide materiaalse stimuleerimise analüüsimisele ning tootmise-teeninduse efektiivsuse stimuleerimisele (tööstus- ja teenindusettevõtete näidetel). Selle kokkuvõttena oli tal valmimas kuid kahjuks jäi lõpetamata (tegelikult küll vaid vormistamata) mahukas uurimistöö.[3] Teadusuuringu empiiriline analüüs hõlmas suurt osa Eesti rahvamajandusest, tugenedes tolleaegsete tööstus- ja teenindusettevõtete andmetele baseeruvatele ulatuslikele ülditustele (ehitusmaterjalide tööstus, kergetööstus, kohalik tööstus[4], liha- ja piimatööstus, metsa- ja puidutööstus, toiduainetööstus ning lisaks elutarbelise teeninduse ettevõtted). Töökollektiivi stimuleerimissüsteemi arendamisel ja täiustamisel seadis ta järgmised eesmärgid:[5, 6]

1) toodangu suurendamine (rahalises ja naturaalses väljenduses);
2) toodangu struktuuri täiustamine
   - tarbijate vajaduste paremaks rahuldamiseks,
   - ühiskondlike töökulutuste vähendamiseks;

---

[3] Töö teoreetilised seisukohad, selle arendused ja esialgsed analütilised kokkuvõtted on esitatud monograafiates: Väljataga, J. 1974. *Kollektiivi materiaalse stimuleerimise analüüs*. Tallinn: Valgus, 136 lk.; Вяльятага, Ю. 1979. *Стимулирование эффективности производства в промышленности*. Таллинн: Валгус, 145 с.

[4] kohalik tööstus hõlmas paljusid neid ettevõtteid mis ei mahtunud tööstuse teiste siintoodud koondharude koosseisu ning kus ettevõtted valmistasid toodangut tarbimiseks eekätt Eestis.

[5] *Ibid*.: lk. 7–25; c. 6–37.

[6] Juhani Väljataga poolt väljatöötatud metoodika alusel oli võimalik ettevõtete majandustulemuste alusel analüüsida ning seejärel arvutada-kujundada ratsionaalseid materiaalse ergutamise fonde ministeeriumide ja ettevõtete jaoks.

3) toodangu kvaliteedi parandamine;
4) toodangu uuendamine vastavalt tarbijate nõudmisele;
5) tootmiskulude alandamine
   - asjastatud töö kulutuste vähendamine,
   - palgafondi säästmine;
6) tööviljakuse tõstmine (toodangu suurendamiseks ja tööjõu vabastamiseks);
7) tootmisfondide kasutamise efektiivsuse suurendamine
   - olemasolevate tootmisfondide parem kasutamiseks,
   - liigsete tootmisfondide üleandmiseks-müümiseks;
8) tootmisfondide ratsionaalne suurendamine;
9) tehnika ja tehnoloogia täiustamine;
10) kohustuste täitmine
    - riigi suhtes,
    - teiste ettevõtete suhtes;
11) nõudlikkus teiste ettevõtete suhtes;
12) ratsionaalne hinnakujundamine;
13) tootmisreservide kasutamine;
14) töökaitse, ohutustehnika ja töötingimuste parandamine;
15) elukeskkonna kaitse ja loodusressursside ratsionaalne kasutamine;
16) töötajate kvalifikatsiooni, haridus- ja kultuuritaseme tõstmine.

Nende eesmärkide loetelu juurde lisas Juhani Väljataga: "Kollektiivi materiaalse stimuleerimise ratsionaalne süsteem peab kõiki neid eesmärke suuremal või väiksemal määral silmas pidama, kusjures nende järjestus ei peegelda hoopiski eesmärkide tähtsust. Viimane oleneb suurel määral tööstusharu ja majanduspiirkonna spetsiifikast, olukorrast (vajadusest, võimalusest), konkreetse ettevõtte iserasustest."[7]

Eelnevast tulenevalt pidas Juhani Väljataga majandusliku stimuleerimise puhul väga oluliseks süsteemsust. Ettevõtetesse suhtumisel ja hindamisel rõhutas ta aga diferentseeritud lähenemist, mis arvestaks ka regionaalseid erinevusi ja iseärasusi. Läheneti ju endises Nõukogude Liidus majanduse korraldamisel kõigele ja kõikjal suhteliselt ühesuguse mõõdupuuga, oli siis tegemist põhjas või lõunas, idas või läänes asuva majanduspiirkonnaga, kus kohalikke, regionaalseid tingimusi eriti ei arvestatud. Oli ju Nõukogude Liidus tegemist nn käsumajandusliku majanduskorraga ning tsentraalse juhtimise ja plaanimisega.[8]

---

[7] *Ibid*.: 8.

[8] Käesoleva artikli autorilt selgituseks: Plaanimine on iseloomulik nii käsumajanduskorrale kui turumajanduskorrale. Paraku on Nõukogude Liidus valitsenud käsumajanduskorda sageli nimetatud plaanimajanduseks – see ei ole aga täpne (käsitledes siinhulgas näiteks ettevõtteid ja ettevõtlust). Nimelt on mõlema majanduskorra puhul erisusteks mitte ainult omandisuhted. Käsumajanduskorrale on iseloomulikuks tunnuseks eeskätt valdavas ülekaalus olev riigiomand ning **juhtimine ja plaanimine on tsenraliseeritud**; turumajanduskorrale on iseloomulikuks tunnuseks omandivormide mitmekesisus: eeskätt ja suurima osakaaluga eraomand, selle kõrval on aga oluline koht ka riigi- ja munitsipaalomandil ning **juhtimine ja plaanimine on detsentraliseeritud**. Kui käsumajanduse puhul oli plaanimisel direktiivne iseloom, siis turumajanduskorra puhul plaanimisel direktiivne iseloom puudab. Käsumajanduse tingimustes kehtestasid

Tuleb märkida, et eeltoodud eesmärkide loetelus toodu ei ole tundmatu turumajandusele. Kusjuures näiteks tööviljakuse kasvu vajadus kui oluline eesmärk on tänases Eestis kahjuks sageli ära unustatud, justkui oleks tegemist vähetähtsa majanduskategooriaga. Juhani Väljataga poolt arendatud metoodika materiaalse ergutamise fondide normatiivide väljatöötamiseks ja analüüsimiseks Eesti ettevõtetes andis kindlasti palju paremaid praktilisi tulemusi majanduse arendamiseks kui mujal Nõukogude Liidus.

Kõige selle kõrval oli Juhani Väljataga hinnatud kaaslane vabal ajal, liider ka töövälises keskkonnas. Nooruses oli ta aktiivne sportlane – aastatel 1948–51 võistles spordiühingu "Kalev" ujujate esinduses eduka seliliujujana nii Eesti meistrivõistlustel kui ka nn "suurel kodumaal" Nõukogude Liidus. Noorena olid tema hobiks lennukite mudelid, markide ja postkaartide kogumine, hilisemas eas kalapüük, saun, "kokkamine" ja hea söök. Aegajalt võis teda sõprade ja kolleegide seltsis hotell "Viru" grillrestoranis või hotell "Tallinn" jahisaalis einestamas kohata. Kellel oli õnne temaga koos töölähetustel või konverentsidel viibida, need said terveks eluks meeldejäävaid elamusi.

Samal ajal olid hämmastavad ja kuulamapanevad tema teadmised maailmamajandusest, sest olime ju kinnise, raudse eesriide taga. Keerukustest hoolimata õnnestus Juhani Väljatagal juba tol ajal arendada välissidemeid. Eelkõige Soome majandusteadlastega toimus mitmeid kohtumisi alates 1977. aastast. Eestisse saabus esimene Soome Majandusteadlaste Seltsi ligi 30-liikmeline delegatsioon, mille tulemusel tekkisid isiklikud suhted mitmetel Eesti majandusteadlastel. Kindlasti kujunes üheks tema elu tipphetkeks reis New Yorki, mis sai teoks 1982. aasta kevadel. Siis töötas ta (ajavahemikus 1978–1982) Eesti Informatsiooni Instituudis, mis oli avalikkuselegi teadaolevalt keeruline kollektiiv. Paljuski sellest, mida ta tol ajal Nõukogude Liidu propaganda poolt kuulutatud nn "kuristiku serval" olevas riigis, kuid sisuliselt vähetuntud Ameerika Ühendriikides nägi, kuulis ja luges, jäi aga meil kahjuks teadmata, sest vitaalne töömees tuli kõigest mõni nädal hiljem saata Tallinna Metsakalmistule Pirital. Juhani Väljataga suri 28. mail 1982. Sama aasta 5. novembril oleks ta saanud 50-ne aastaseks.

2007. aasta 5. novembril (so Juhani Väljataga sünnipäeval) toimus Tallinna Tehnikaülikooli peahoones Mustamäel Juhani Väljataga 75. sünni-aastapäevale pühendatud mälestusseminar. Kohal olid tema lapsed (Juhani Väljatagal on viis last – Pille, Ülle, Allan, Juhani ja Olavi), teised sugulased ja lähedased, sõbrad, endised töökaaslased, kolleegid ja õpilased Eestist, samuti sõbrad Soomest. Juhani surmast oli möödunud 25 aastat. TTÜ peahoone fuajees oli avatud näitus Juhani Väljataga elust, töödest ja tegemistest. Välja oli pandud tema olulisemad teadustööd ning esile

---

ettevõtete ja organisatsioonide jaoks plaanilisi ja kohustuslikke majandusülesandeid nn kõrgemalseisvad institutsioonid (plaanikomitee, ministeeriumid jt). Turumajanduse puhul peab aga iga ettevõte-organisatsioon (sõltumata ärivormist, eriti aga valdavas enamuses olevad erafirmad) ise oma arengu huvides ja eesmärkide seadmisel nii lühi- kui pikaajalisi plaane koostama. Kindlasti on turumajanduskorra tingimustes sageli vaja plaanimisega isegi rohkem kui käsumajanduskorra tingimustes tegeleda.

toodud tema saavutused õppetöös, ühiskondlikus tegevuses, spordis ja teistes valdkondades. Juhani Väljataga meenutati kui üht silmapaistvat Eesti majandusteadlast, aga samas ka kui heasüdamlikku, elurõõmsat ja abivalmis sõpra, kolleegi ja õpetajat.

Veebruar – märts 2008

Matti Raudjärv
(Juhani Väljataga õpilane, kolleeg ja sõber)

ASSOCIATE PROFESSOR JUHANI VÄLJATAGA (1932–1982) ALS EINE UNVERGESSLICHE PERSÖNLICHKEIT IM WIRTSCHAFTSLEBEN ESTLANDS

Juhani Väljataga wurde am 5. November 1932 in Tallinn geboren. Im Jahre 1954 absolvierte er *cum laude* die Wirtschaftsfakultät des Polytechnischen Instituts Tallinn. Danach arbeitete er an demselben Institut (heute die Technische Universität Tallinn), am Volkswirtschaftsrat der Estnischen SSR und im Chemiekombinat Maardu. In den Jahren 1961-1963 promovierte er am Wirtschaftsinstitut der Akademie der Wissenschaften der Estnischen SSR über die Wirtschaftslehre. Von 1963 bis 1965 war er Chefökonomist im Kombinat für Ölschieferchemie Kohtla-Järve.

Seit 1965 arbeitete er wieder am Polytechnischen Institut Tallinn; 1967 wurde er zu *Associate Professor* berufen. Im Jahre 1969 konnte er sich in Ungarn an Budapester wissenschaftlichen Instituten weiterbilden. Danach hat Juhani Väljataga angefangen, in Estland seine neuen Ideen weiterzuentwickeln und zu verwirklichen. In der damaligen sowjetischen Atmosphäre stachen seine Beiträge über Arbeitsentlohnung, wirtschaftliche Effizienz, wirtschaftliche Selbstverwaltung und ökonomische Stimulierung als sehr innovativ und frisch hervor und trugen auf diese Weise marktwirtschaftliche Ansätze ins zentralistische Kommandowirtschaftssystem.

Im Jahre 1970 gründete Juhani Väljataga die Fachrichtung "Wirtschaftslehre für Dienstleistungsbranche" und den entsprechenden Lehrstuhl, was in der damaligen Sowjetunion eine Pionierleistung war. Diesen Lehrstuhl leitete er bis 1978. Dann wechselte er zum Estnischen Informationsinstitut und arbeitete dort als Direktor und später als stellvertretenden Direktor. Diesen Posten hat er aus eigener Initiative angenommen, um seine langjährigen Forschungsarbeiten zu Ende zu führen.

Juhani Väljataga starb unerwartet am 28. Mai 1982 und wurde auf dem Waldfriedhof in Tallinn-Pirita begraben. Am 5. Mai desselben Jahres wäre er 50 Jahre alt geworden.

Februar-März 2008

Matti Raudjärv

ASSOCIATE PROFESSOR JUHANI VÄLJATAGA (1932–1982) AS A BRIGHT PERSONALITY IN THE ESTONIAN ECONOMIC LIFE

Juhani Väljataga was born in Tallinn on 5 November 1932. He graduated *cum laude* from the Faculty of Economics of the Tallinn Polytechnic Institute in 1954. He worked in the Tallinn Polytechnic Institute (the current Tallinn University of Technology), Council of National Economy of the Estonian S.S.R. and Maardu Chemical Plant. After his post-graduate studies in 1961–1963 at the Institute of Economics of the Academy of Sciences of the Estonian S.S.R. he defended his thesis for the degree of Candidate of Economic Sciences (*Ph. D.*). In 1963–1965 Juhani Väljataga worked as the Chief Financial Officer at the Kohtla-Järve Oil Shale Chemical Plant.

In 1965 he continued work at the Tallinn Polytechnic Institute and was appointed Associate Professor in 1967. In 1969 he had an opportunity to gain experience from work in Hungarian research institutions in Budapest. After that period Juhani Väljataga started to develop and implement the new ideas in Estonia. His most important scientific research and publications, considering the economic situation, were related to the wage system, economic efficiency, self-management, economic incentives, i.e. were overall quite innovative and fresh trends in economic policy with elements of market economy in the conditions of centralised command economy of that time.

In 1970 Juhani Väljataga created one of the first chairs of Service Economics in the Soviet Union at that time and the respective field of study for students, and he was the head of the chair until 1978, after which he worked as the Director and Vice-Director of the Estonian Information Institute until 1982. He took the latter post on his own initiative to be able to complete his long and extensive research.

Juhani Väljataga died unexpectedly on 28 May 1982 and was buried in the Tallinn Metsakalmistu Cemetery at Pirita. He would have become 50 years old on 5 November of the same year.

February–March 2008

Matti Raudjärv

MAJANDUSPOLIITIKA TEADUSKONVERENTSIDE TRADITSIOONI KUJUNEMINE EESTIS

26.–28. juunil 2008 toimub Eestis juba kuueteistkümnes majanduspoliitika alane teaduskonverents, põhitoimumiskohaks traditsiooniliselt Värska. Miks just nimetatud koht? Sellest ja pikaajalise traditsiooni kujunemisest põgusalt järgnevas kirjutises.

Kui 1984. aastal pandi alus (tagantjärgi hinnates) käesolevale konverentside traditsioonile, oli konverentsi korraldamise järjekord Eesti Plaaniinstituudil, kus allakirjutanu majandamismehhanismi täiustamise osakonna juhatajana töötas (lisaks laiemat kandepinda soodustav töö õppejõuna Tallinna Tehnikaülikooli majandusteaduskonnas). Eestis toimusid sel perioodil alates 1970-ndate aastate teisest poolest tegutsenud Eesti Noorte Majandusteadlaste Klubi initsiatiivil iga-aastased konverentsid, mida korraldasid järjekorras peaaegu kõik need Eesti tolleaegsed kõrgkoolid ja uurimisasutused, kus tegeleti majandusuuringutega, majandusüliõpilaste õpetamisega ja majandusalase täiendkoolitusega.

1984. aasta konverentsi korraldamise eest vastutas allakirjutanu koostöös oma kolleegidega ning konverentsi ettekanded ja diskussioonid toimusid peaasjalikult Tartust Värskasse sõitva mootorlaeva "Vanemuine" pardal kolmes töörühmas (24.–26. mail 1984). Konverentsitööks laeva kasutamise mõte tekkis suhteliselt juhuslikult, kuigi selleks oli ka kaudne põhjus. Nimelt, varasematel noorte majandusteadlaste konverentsidel (mis toimusid harilikult peamiselt kahes Eesti suuremas linnas – Tallinnas ja Tartus) tekkis sageli olukord, kus pärast plenaaristungit ja esimest vaheaega nappis osalejaid. Hulk konverentsil osalejaid oli suundunud kaubandusse! Miks?

Nimelt valitses endises Nõukogude Liidus (ja seega ka Eestis) sel ajal enamike tarbekaupadega (sh toiduainetega) varustamisel nn "defitsiidiaeg", st kauplustes valitses üldine kaubanappus. Tallinnas (kui Eesti pealinnas, mida varustati rohkemate kaupadega kui ülejäänud Eesti linnu ja asulaid) oli inimestel võimalus end vajalike kaupadega sageli paremini varustada. Seda võimalust kasutasid Tallinnas viibides ära ka konverentsidel osalejad (eeskätt osa naisnoorteadlastest). Loomulikult soovisid ju kõik inimesed eluks vajalikke kaupu osta, sealhulgas ka noored majandusteadlased. (*NB! Siin oli tegemist väga tõsise ja tähelepanuväärse majandusnähtusega – kaupade ja teenuste defitsiidiga – mis oli sel perioodil iseloomulik kogu endisele Nõukogude Liidule ja veel paljudele nn Moskva ideoloogiale ja survele allutatud riikidele nii Kesk- ja Ida-Euroopas kui veel mõnele teiselegi sotsialismiriigile maailmas*).

1984. aasta konverentsi toimumise kohta valides oli eesmärgiks tagada võimalikult paljude osalejate kohalolek kogu konverentsi toimumise ajal. Tekkis mõte – kui konverents toimuks laeval, mis sõidab punktist A punkti B, siis ei ole ju võimalik vahepeal konverentsitööst kaubandusse eemalduda. [1]

[1] Seda seisukohta reklaamivad nüüd ka mitmed suured laevafirmad (Tallink, Viking Line jt.).

Paraku oli Eestis okupatsiooni perioodil laevaga võimalik sõita vaid siseveekogudel. Merel laevakonverentsi korraldamine oli nõukogude korra tingimustes Eestis praktiliselt võimatu. Mereleminekut valvas kiivalt Nõukogude piirivalve ning selleks oli vaja luba saada. Loa saamiseks ei olnud aga mingit lootust! Küll aga liikusid mõned laevad sisevetel – Peipsi järvel, Pihkva järvel, Võrtsjärvel ning Peipsit ja Võrtsjärve ühendaval Emajõel. Mitmeid asjaolusid kaaludes ja arvestades langes valik laevale "Vanemuine", mis sõitis valdavalt Tartu ja Värska vahel ning andis sellel ajal parima võimaluse laevakonverentsi korraldamiseks.

Nii toimuski! Konverentsi plenaaristung peeti Tartu Ülikooli Ajaloomuuseumi ruumides Tartus Toomemäel. Pärast ühist lõunasööki Tartu kesklinnas Emajõe kaldal paiknevas restoranis (tolleaegse nimega "Kaunas", tänane "Atlantis"), asuti laevale "Vanemuine", mis suundus piki Emajõge, Peipsi ja Pihkva järve Kagu-Eestis asuvasse Värskasse (laevasõit Tartu ja Värska vahel oli sel ajal suhteliselt tavaline huvi- ja puhkereis). Laeval algas koheselt konverentsitöö üheaegselt kolmes sektsioonis. Õhtuks jõuti Värskasse (laevasõit kestis kuus tundi, mille kestel toimusid ettekanded ja diskussioonid), kus ööbiti endises Eesti Vabariigi Kaitseväe Petseri Põhjalaagris.[2] Teise päeva hommikul sõideti laevaga Venemaale Pihkvasse ja pärastlõunal tagasi Värskasse (laeval jällegi ettekanded ja diskussioonid). Pihkvas oli linnaekskursioon ja seejärel lõunasöök. Õhtuks jõuti Värskasse, kus meie peatuspaigas toimus Seto kontsert ja vaba koosviibimine-õhtusöök. Kolmanda päeva ennelõunal toimus konverentsi lõpetamine ning seejärel sõitsid konverentsil osalejad laevaga tagasi Tartusse (nüüd toimusid laeval vabad programmivälised diskussioonid).

Lisaks konverentsitöö varasemast paremale laabumisele, võib 1984. aasta konverentsi toimumisega seoses (konverentsi avamine ja plenaaristung Tartus; sektsioonitöö ja diskussioonid laeva pardal; konverentsi lõpetamine ja majutus Värskas; meelelahutus Värskas ja Pihkvas) tuua välja järgmised muutused-täiendused:

- lisandus **regionaalne aspekt**, st konverentsitöö toimus traditsioonilistest toimumiskohtadest linnadest (varem Eesti suurimates linnades Tallinnas ja Tartus, kuhu olid koondunud ka Eesti kõrgkoolid ja uurimisasutused) väljaspool, hoopis mujal – maapiirkonnas ning eeskätt laeval (laev sõitis marsruudil: Emajõgi, Peipsi järv, Lämmijärv, Pihkva järv, Värska laht, Värska alevik, Velikaja jõgi, Pihkva linn);
- parema **regionaalse tasakaalu** toetamine (teadussündmuse – konverentsi korraldamine regionaalses mõttes ääremaal tähendas ka sealse piirkonna elanike elu-olu moraalset toetamist ning elamise lisaväärtustamist);
- täienes **sotsiaal-majanduslik aspekt** (konverentsi korraldamine väljaspool traditsioonilisi paiku, linna asemel maa-asulas, andis täiendavat tööd kohalikele inimestele majutamisel, toitlustamisel ja muul tegevusel);

[2] Põhjalaager asutati 1926. aastal. Nõukogude vägede tulekuga Eestisse Põhjalaager likvideeriti (1941. aastal). Hiljem, sealhulgas kaheksakümnendatel aastatel, ka meie konverentsiaastal 1984, kasutati allesjäänud hooneid Eesti NSV Haridusministeeriumi üldhariduskoolide õpetajate suviseks täiendkoolituseks.

- täienes **logistiline aspekt** (laeva kasutamine konverentsitööks ning transpordiks asukoha vahetamisel);
- toimus **miljöö muutus** (enamus konverentsitööst toimus laevas, mitte auditooriumis ega statsionaarses konverentsisaalis);
- lisandus **loodusprogramm** (viibimine looduskaunitel jõgedel, järvedel ja suurepärases Kagu-Eesti looduses);
- lisandus **kultuuriprogramm** (ekskursioon iidses vene linnas Pihkvas ning tutvumine sealsete ajalooliste kirikute ning teiste arhitektuuri- ja kultuuriväärtustega; Värskas oli paljude jaoks esmakordselt võimalus setude rahvakultuuriga tutvuda – konverentsil osalejatele andis kontserdi setude rahvakoor "Leiko" /setu rahvariietes koori liikmed esitasid peamiselt rahvalaule, kuid näitasid ka mõningate rahvatantsude elemente ning setude kombeid).

Nimetatud täiendused tähendasid uut kvaliteeti noorte majandusteadlaste konverentside läbiviimisel, kui ka täiendavaid elamusi osalejatele ja korraldajatele. Enamus neist tolleaegsetest uuendustest-täiendustest (va laeva kasutamine konverentsitööks!) on olnud iseloomulikud ka järgnevatele nn Värska-konverentsidele.

Mõned järgmised noorte majandusteadlaste konverentsid (siis küll juba teiste kõrgkoolide-uurimisasutuste korraldamisel ning ka teistel üldteemadel) toimusid edaspidi samuti juba väljaspool traditsioonilisi toimumiskohti – linnu, uutes ja erinevates asulates ja looduskaunites paikades.[3] Kaheksakümnendate aastate lõpus noorte majandusteadlaste konverentsid Eestis paraku soikusid ja lõppesid. Seda mitmel põhjusel: paljud varasemad aktiivsed osalejad olid ületanud nn noore teadlase vanusepiiri (33–35 aastat). Pealegi oli Nõukogude Liidus alanud nn "Gorbatšovi sula", mis tähendas kõigile uusi ja täiendavaid arengu- ning tegevusvõimalusi. Eestis asuti arutlema suurema majandusliku autonoomsuse ja isemajandamise üle, samuti hakati üha innukamalt rääkima Eesti taasiseseisvumisest ja asuti seda ka kavandama. [4]

---

[3] Näiteks, 28.–30. mail 1987 toimus noorte majandusteadlaste konverents Lõuna-Eestis asuva Võrtsjärve ääres Rannul (peakorraldaja Tartu Ülikool); 9.–11. juunil 1988 toimus konverents Tallinna lahe suudmes asuval Aegna saarel (peakorraldaja Tallinna Polütehniline Instituut, tänane Tallinna Tehnikaülikool).

[4] Näiteks, allakirjutanu töötas IME – Isemajandava Eesti kontseptsiooni väljatöötamise töögrupi koosseisus ENSV Teaduste Akadeemia Majanduse Instituudis, osales paljudel rahvaaruteludel-koosolekutel ja mitmetel massiüritustel Tallinnas, jälgis sündmusi meedia vahendusel. 1988.–1990. aasta suvekuudel viidi allakirjutanu initsiatiivil Kagu-Eestis asuva Võru-Kubija Turismibaasis läbi (seal puhkasid-matkasid traditsiooniliselt eeskätt vene keelt kõnelevad inimesed väljastpoolt Eestit, Nõukogude Liidu teistest liiduvabariikidest) turistidele regulaarselt loenguid-arutelusid-diskussioone IME eesmärkidest, Eesti ajaloost ning Eestis toimuvatest poliitilistest ja majanduslikest suundumustest. Alates 1989. aastast tekkis allakirjutanul hulgaliselt võimalusi nii pikemalt kui lühemalt viibida stažeerimas teiste riikide (Saksamaa LV, Austria) ülikoolides ja uurimisasutustes. Sarnased tegevused viisid ka paljudel teistel kolleegidel tähelepanu varasematelt konverentsidelt muudele eesmärkidele ja sündmustele. Noorte majandusteadlaste aeg oli meie põlvkonnale lõppenud!

Siinjuures loetleksime mõned olulisemad Eestis toimunud ja Eestiga seotud sündmused, mis jäid majanduspoliitika esimese (1984. aastal) ja teise (1994. aastal) konverentsi vahele:

- 3. aprill 1987 – toimus Virumaale Moskva võimude poolt kavandatava fosforiidikaevanduse vastane üliõpilaste koosolek Tartus;
- 23. august 1987 – toimus esimene suur poliitiline meeleavaldus Tallinnas Hirvepargis, mis oli seotud Molotov-Rippentropi pakti avalikustamisega (pakt sõlmiti 23.08.1939);
- 26. september 1987 – ajakirjanduses avaldati IME (Isemajandava Eesti) programmi üldseisukohad;
- 2. veebruar 1988 – Tartus tähistati Tartu rahulepingu allakirjutamise aastapäeva (rahuleping Eesti ja Venemaa vahel sõlmiti 2.02.1920);
- 14.–17. aprill 1988 – Tartus toimunud muinsuskaitsepäevadel tuuakse esimest korda pärast nõukogude okupatsiooni algust välja sini-must-valge rahvuslipp;
- 10.–11. juuni 1988 – Tallinnas toimus rohkem kui 100 000 osavõtjaga öölaulupidu; oli alanud laulev revolutsioon;
- 17. juuni 1988 – Tallinna lauluväljakul toimus osavõturohke rahvakoosolek;
- 11. september 1988 – Tallinna lauluväljakul toimus rahvarohke osavõtuga "Eestimaa laul 1988";
- 16. november 1988 – ENSV Ülemnõukogu võttis vastu suvenäärsusdeklaratsiooni;
- 17. veebruar 1989 – ENSV Ülemnõukogu presiidium kuulutas 24. veebruari iseseisvuspäevaks;
- 23. august 1989 – kolmes Balti riigis korraldati ühine unikaalne Balti kett;
- 4. aprill 1990 – NSVL president M. Gorbatšov käskis Eestil tühistada iseseisvusdeklaratsioon (seda ei tühistatud, sest polnud põhjust!);
- 1990–1991 – suurenesid iseseisvuspüüdlused kolmes Balti riigis;
- 3. märts 1991 – Eestis toimus iseseisvusreferendum;
- 19. august 1991 – toimus riigipöördekatse NSVL-s;
- 20. august 1991 – Tallinnas Toompeal võeti kell 23.02 vastu otsus "Otsus Eesti riiklikust iseseisvusest";
- 22. august 1991 – Island seadis esimese riigina Eesti Vabariigiga sisse diplomaatilised suhted, seejärel tunnustas Eesti iseseisvust Leedu;
- 28. august 1991 – selle päeva hommikuks olid ametlikud suhted loodud 26 riigiga (Lätiga – 23. augustil; Venemaaga (B. Jeltsin) – 24. augustil; Prantsusmaaga – 25. augustil; 30. augustil avas Rootsi Tallinnas juba oma saatkonna)[5];
- 2. september 1991 – USA tunnustas Balti riikide iseseisvumist;
- 6. september 1991 – Eesti iseseisvust tunnustasid NSV Liit (Riiginõukogu) ja Venemaa (B. Jeltsin);
- 8. september 1991 – Tallinna lauluväljakul toimus suurüritus "Vabaduse laul";
- 17. september 1991 – Balti riigid võeti ÜRO liikmeks;
- 1992 – viidi läbi rahareform (20. –22. juuni), võeti vastu uus Põhiseadus (28. juuni rahvahääletusel), Eesti Vabariigi presidendiks sai Lennart Meri

[5] Vahtre, L. *Eesti rahva lugu*. Tallinn: Ilo, 2005: 261.

(6.10.1992–08.10.2001); (08.10.2001–09.10.2006 oli presidendiks Arnold Rüütel ning alates 09.10.2006 on presidendiks Toomas Hendrik Ilves);

- 31. august 1994 – Eestist lahkusid viimased NSV Liidu sõjaväelased; Eesti oli nüüd täielikult vaba!

Kindlasti mõjutasid nimetatud sündmused edaspidi ka vabas Eestis korraldatavate majanduspoliitika konverentside sisu ja vormi oluliselt. Aga tagasi majanduspoliitika konverentside juurde!

1993. aastal pöördusid mitmed majandusteadlased ja endised kolleegid Plaaniinstituudist, kes osalesid 1984. aastal nn laevakonverentsil, allakirjutanu poole küsimuse ja ettepanekuga – laevakonverentsist möödub 1994. aastal kümme aastat, ehk oleks põhjust seda korrata? Pärast arupidamist kolleegidega sündis otsus – 1994. aastal toimub järjekordne laevakonverents.[6] Paraku ei olnud endine laev enam sõidukõlbulik,[7] kuid teine konverents Tartus-Värskas siiski toimus (27.–28. mail 1994). Konverentsi lõppedes otsustati, et järgmine ja kolmas majanduspoliitika alane konverents tuleb juba järgmisel 1995. aastal korraldada. Nii ka toimus, konverents viidi läbi 25.–26. augustil 1995 ning jälle Tartus-Värskas.

1995. aastal, olles pikaajaliselt stipendiaadina (DAAD, Tempus-programm) teadusstažeerimisel Saksamaa kõrgkoolides ja teadusasutustes (Kiel, Osnabrück, Paderborn jt), tekkis sügisel järjekordselt Kielis viibides mõte – edaspidised majanduspoliitika konverentsid tuleks rahvusvahelistena korraldada. Head kolleegid Kielist, Manfred O. E. Hennies ja Toni Schulz (viimane tänaseks kahjuks juba manalamees) olid sellega igati nõus ning avaldasid valmisolekut ka konverentsi korraldamisele kaasa aidata. Sellega muutusid majanduspoliitika konverentsid Tartus-Värskas alates 1996. aastast rahvusvahelisteks.

Üldjärjekorras neljas ja esimest korda rahvusvaheline konverents toimus kahel päeval, st 28.–29. juunil 1996. Viies konverents (26.–28. juuni 1997) oli kavandatud juba kolmele päevale ning konverentsitööle oli lisandunud uuesti ka ulatuslik kultuuri- ja loodusprogramm. Selliselt, kolmeosalisena (ettekanded-diskussioonid, kontserdid ja Eestimaa looduskaunite kohtade külastamine) ning igal aastal pärast eestlaste rahvusüha Jaanipäeva (24. juuni) järgsel nädalal (seega, juunikuu viimasel neljapäeval, reedel ja laupäeval), on toimunud majanduspoliitika rahvusvahelised teaduskonverentsid. See traditsioon on püsinud tänaseni. Enim väliskülalisi on igal aastal olnud Saksamaa Liitvabariigi kõrgkoolidest (aga samuti on osaletud Leedu,

---

[6] Allakirjutanu initsiatiivil, kes töötas alates 1987. aastast Tallinna Tehnikaülikooli (TTÜ) majandusteaduskonnas juhtivteadurina, õppejõuna ja hiljem ka prodekaanina, asutati TTÜ-s 1992. aastal esimene majanduspoliitika õppetool taasiseseisvunud Eestis (allakirjutanu valiti ühtlasi ka uue õppetooli esimeseks juhatajaks ja professoriks). Seega oli põhjust ka teaduskonverentsidega edasi minna.

[7] Konverentsi korraldajad siiski loodavad, et lähiaegadel Peipsi järvel selline uus laev sõitma hakkab, mille pardal ka traditsioonilise majanduspoliitika teaduskonverentsi ettekannete-diskussioonide läbiviimine oleks võimalik.

Läti, Poola, Sloveenia, Soome, Suurbritannia kõrgkoolidest-teadusasutustest ning Euroopa Liidu institutsioonidest).

2002. aastal toimus X konverents[8] üldteemal "Euroopa Liiduga liitumise mõju Eesti majanduspoliitikale" ning 2007. aastal XV majanduspoliitika alane rahvusvaheline teaduskonverents teemal "Eesti majanduspoliitika – kolm aastat Euroopa Liidus".[9]

Viieteistkümnes konverents toimus ainult Värskas, kuna vahetult 10 päeva enne seda korraldati Tallinnas teiselaadne rahvusvaheline majanduskonverents ning rida osalejaid ei leidnud võimalust kahel järjestikusel konverentsil osaleda. Seda kompenseeris aga pea täielikult asjaolu, et esindatud oli hulk regionaal- ja kohaliku omavalitsuse tippjuhte (maavalitsus, linnavalitsus, vallavalitsus, omavalitsusliidud jmt), kes tegid ka oma valdkonda puudutavad ettekanded. Konverentsi lõpetamisel avaldati ka arvamust, et konverents võiks edaspidi kogu ulatuses Värskas toimuda. Elame-näeme! Samas jõudsid korraldajad viieteistkümnenda konverentsiga korralduslikult ja sisuliselt uude kvaliteeti.

26.–28. juunil 2008 toimuva **XVI** konverentsi teemaks on "Majanduspoliitika Euroopa Liidu riikides – aasta 2008". Ka seekordse teadusündmuse kõik ettekanded ja diskussioonid toimuvad Värskas. Senisele kultuuri- ja loodusprogrammile lisandub seekord ka *spordiprogramm*, kuna Värskas kui Kagu-Eesti kuurort-piirkonnas on valminud kaasaegne, tuntud loodusliku mineraalvee "Värska" baasil tegutsev Veekeskus-SPA. Konverentsi tööprogrammis (ettekannetes-diskussioonides) on kavandatud keskenduda järgmistele majanduspoliitika valdkondadele nagu

- ettevõtluspoliitika ja ettevõtte strateegia;
- fiskaal- ja rahapoliitika;
- keskkonnapoliitika;
- regionaal- ja kohaliku omavalitsuse poliitika;
- sektoraalne (rahvamajandusharude) majanduspoliitika;
- sotsiaalpoliitika;
- töö- ja sissetulekute poliitika.

Kindlasti peatutakse ka mitmetel teistel probleemidel.

---

[8] Ülevaadet esimese kümne konverentsi kohta on võimalik lugeda eesti ja inglise keelsetest artiklitest: Raudjärv, M., Sepp, J. Majanduspoliitika kümme konverentsi kui osa Eesti majandusteadusest ja akadeemilisest majandusharidusest / Ten conferences on economic policy as a part of Estonian economic science and academic economic education. – Euroopa Liiduga liitumise mõju eesti majanduspoliitikale / Die Integration der Europäischen Union und ihre Wirkungen auf die Wirtschaftspolitik Estlands / Effect of Accession to the European Union on the Economic Policy of Estonia. Berlin, Tallinn: Berlin Verlag Arno Spitz GmbH, Mattimar OÜ, 2002: 601–620.

[9] Ülevaadet üheteistkümnendast viieteistkümnenda konverentsini on võimalik lugeda eesti, saksa ja inglise keelsetest artiklitest: Raudjärv, M. Majanduspoliitika konverentsid kui traditsioon Eesti majandusteaduses ja kõrghariduses / Wirtschaftspolitische Konferenzen – eine langjährige Tradition im estnischen Wissenschafts- und Hochschulleben / Conferences on Economic Policy as a Tradition in Estonia Economics and Higher Education. – Eesti majanduspoliitilised väitlused – 15 / Estnische Gespräche über Wirtschaftspolitik – 15 / Discussions on Estonian Economic Policy – 15. Berlin, Tallinn: Berliner Wissenschafts-Verlag, Mattimar, 2007: 97–112.

Järgmisel, 2009. aasta suvel langeb XVII rahvusvaheline majanduspoliitika teaduskonverents ajaliselt kokku väga oluliste kultuurisündmustega Eestis – **Tallinnas toimuvad ajavahemikul 2. juulist kuni 5. juulini 2009** (seega neljapäevast pühapäevani) **Eesti XXV üldlaulupidu ning XVIII üldtantsupidu**. Esialgsete kavade kohaselt korraldatakse järjekordne konverents 2009. aastal Jaanipäeva järgselt kolmapäevast reedeni (so 1.–3. juuli 2009), et ka konverentsi külalised (eeskätt teistest riikidest), saaksid soovi korral pärast konverentsi samuti sellel rahvusvaheliselt tuntud ja omanäolisel rahvapeol osaleda.

Matti Raudjärv
Majanduspoliitika konverentside initsiaator ja peakorraldaja

DIE TRADITION DER WISSENSCHAFTLICHEN KONFERENZEN ÜBER WIRTSCHAFTSPOLITIK IN ESTLAND

Vom 26.–28. Juni wird in Estland schon die sechzehnte wissenschaftliche Konferenz über Wirtschaftspolitik stattfinden, Hauptaustragungsort wird traditionell die Ortschaft Värska sein. Warum gerade Värska? Über die Entwicklung dieser langjährigen Tradition wird in diesem Beitrag berichtet.

Als im Jahre 1984 – im Nachhinein gesehen – die Tradition der Konferenzen gegründet wurde, war das Estnische Planungsinstitut an der Reihe, die Konferenz zu organisieren. Der Autor arbeitete zu dieser Zeit im oben genannten Institut als Leiter der Abteilung für Optimierung von Wirtschaftsmechanismen und war gleichzeitig auch an der Technischen Universität Tallinn als Dozent tätig und konnte so mehrere Wirtschaftsinteressierte ansprechen. Seit Ende der siebziger Jahre wurden auf Initiative des Klubs Junger Estnischer Wirtschaftswissenschaftler alljährliche Konferenzen abgehalten. Der Reihe nach sorgten für die Organisation fast alle damaligen estnischen wirtschaftlichen Forschungsinstitute und Hochschulen mit Wirtschaftsstudiengängen oder Weiterbildungsangeboten.

Im Jahre 1984 war für die Durchführung der Konferenz ein Kollegenteam unter der Leitung des Autors zuständig. Die meisten Vorträge und Diskussionen wurden an Bord des Motorschiffes „Vanemuine“ abgehalten, das auf der Route Tartu-Värska unterwegs war. Die Arbeit der Konferenz fand vom 24.–26. Mai in drei Arbeitsgruppen statt. Die Idee, die Konferenz an Bord eines Schiffes abzuhalten, war ganz zufällig entstanden, obwohl es dafür auch einen indirekter Grund gab. Während der vorherigen Konferenzen junger Wirtschaftswissenschaftler, die hauptsächlich in den zwei größten Städten Estlands Tallinn und Tartu stattfanden, stand man nämlich oft vor der Situation, dass nach der Plenarsitzung und der ersten Pause die Zuhörerschaft abnahm. Warum war das so?

Es gab in der einstigen Sowjetunion (und so auch damals in Estland) große Versorgungsengpässe mit Verbrauchsgütern, darunter auch mit Lebensmitteln. Das war die so genannte “Zeit der Defizite”, d.h. in allen Läden herrschte Warenknappheit. Die Hauptstadt Tallinn wurde besser versorgt als die übrigen estnischen Städte und Ortschaften, und so konnten sich die Menschen dort besser mit notwendigen Waren eindecken. Es war ja allzu natürlich, dass auch die Konferenzteilnehmer (besonders junge Wissenschaftlerinnen) auf die Einkaufstour gingen. (*Wohlgemerkt, hier handelt es sich um eine sehr ernste und bemerkenswerte wirtschaftliche Erscheinung: die allgegenwärtigen Versorgungsengpässe, die sowohl Waren als auch Dienstleistungen betrafen. In dieser Periode war das charakteristisch für die damalige Sowjetunion und die Mittel- und osteuropäischen Staaten in ihrem Einflussbereich, ebenso für manche andere Staaten mit kommunistischem Regime*).

Bei der Suche nach einem geeigneten Austragungsort setzte man sich das Ziel, die Anwesenheit möglichst vieler Teilnehmer während der ganzen Konferenzzeit zu gewährleisten. So entstand die folgende Idee: Wenn die Konferenz auf einem Schiff stattfindet, das vom Punkt A nach Punkt B unterwegs ist, dann ist es ja nicht

möglich, sich zwischenzeitlich von der Konferenzarbeit zu entfernen, um einkaufen zu gehen. Und überhaupt – eine Konferenz an Bord des Schiffes hält die Tagungsgesellschaft zusammen![1]

In der Sowjetzeit war es nur möglich, eine Schifffahrt nur auf Binnengewässern vorzunehmen. Auf See eine Schiffskonferenz zu organisieren war leider praktisch unmöglich. Um in See zu stechen, brauchte man eine Genehmigung vom sowjetischen Grenzschutz, und das war schier aussichtslos! Aber auf Binnengewässern verkehrten Schiffe: auf dem Peipussee, auf dem See Võrtsjärv und auf dem Fluss Emajõgi, der den Peipussee mit dem See Võrtsjärv verbindet. Nach einiger Abwägung hat man sich für das Schiff "Vanemuine" entschieden, das zwischen Tartu und Värska kursierte und zu damaliger Zeit die besten Möglichkeiten bot, eine Konferenz abzuhalten.

Und so geschah es! Die Plenarsitzung der Konferenz wurde im Geschichtsmuseum der Universität Tartu auf dem Toomemäe-Hügel abgehalten. Nach einem gemeinsamen Mittagessen im damaligen Restaurant "Kaunas" (heute "Atlantis"), am Ufer des Flusses Emajõgi im Zentrum der Stadt, stieg man an Bord der "Vanemuine". Die Schifffahrt ging entlang des Flusses Emajõgi, dann weiter auf dem Peipussee und dem Pskower See nach Värska, einem Ort in Südostestland. Eine Schifffahrt zwischen Tartu und Värska war zu damaliger Zeit eine beliebte Urlaubsreise. An Bord begann gleich die Konferenz in drei Arbeitsgruppen. Die Schifffahrt dauerte sechs Stunden, in der Zeit wurden Vorträge gehalten und Diskussionen durchgeführt. Gegen Abend kam man in Värska an. Als Übernachtungsort diente das ehemalige Nordlager Petseri der Estnischen Streitkräfte.[2]

Am Morgen des nächsten Tages ging die Schiffsreise weiter nach dem russischen Pskow und am Nachmittag zurück nach Värska. An Bord wurden wieder Referate vorgetragen und Debatten abgehalten. In Pskow gab es eine Stadtführung und ein Mittagessen. Am Abend in Värska wohnte man dem Konzert der dortigen Volksgruppe Seto bei, dann folgte ein geselliges Beisammensein mit Abendbrot. Am Vormittag des dritten Tages war die Abschlussveranstaltung der Konferenz, und danach ging die Schiffsreise zurück nach Tartu. Jetzt wurden an Bord außerprogrammmäßige Themen diskutiert.

Die Konferenz im Jahre 1984, die im Allgemeinen besser verlief als die vorherigen Veranstaltungen, brachte einige Änderungen mit sich. Neben dem geschilderten Wechsel des Austragungsortes kann man folgende Aspekte hervorheben:

- **Der regionale Aspekt**, d.h. die Konferenz fand außerhalb der großen Zentren Tallinn und Tartu statt, wo sich auch estnische Hochschulen und Forschungsinstitute konzentrieren. Als Austragungsorte dienten eine Ortschaft in ländlicher

[1] Mit diesem Satz machen große Reedereien (Tallink, Viking Line usw.) heute Werbung!

[2] Das Nordlager wurde 1926 gegründet. Im Jahre 1941, nach dem Einmarsch der Sowjettruppen nach Estland wurde das Lager stillgelegt. Die erhaltenen Gebäude dienten später dem estnischen Bildungsministerium (auch im Jahre 1984, als unsere Konferenz stattfand) als sommerlicher Weiterbildungsort für Schullehrer.

Gegend und ein Binnenschiff auf der Route Emajõgi-Peipussee-Lämmijärv-Pskower See-Värskaer Bucht-Värska-der Velikaja-Fluss-Pksow.

- Mehr Unterstützung für **das regionale Gleichgewicht**. Die Austragung einer wissenschaftlichen Konferenz war ein gesellschaftliches Ereignis in der Region und trug der Aufwertung der Ortschaft bei.
- **Der sozial-wirtschaftliche Aspekt**. Die Austragung einer Konferenz außerhalb traditioneller Orte, in einer ländlichen Ortschaft statt einer Großstadt, sorgte für zusätzliche Beschäftigung für örtliche Bevölkerung bei Unterbringung, Verpflegung usw.
- **Der logistische Aspekt** wurde interessanter gestaltet. Ein Schiff diente nicht nur als Fortbewegungsmittel, sondern auch als Austragungsort.
- **Milieuwechsel**. Die Konferenz wurde größtenteils auf dem Schiff abgehalten, statt in einem Hörsaal oder stationären Konferenzraum.
- Hinzu kam **das Naturprogramm**. Die Konferenzteilnehmer konnten die wunderschöne Natur Südostestlands genießen.
- Das zusätzliche **Kulturprogramm**: Es gab eine Stadtführung in der uralten russischen Stadt Pskow, eine Besichtigung der historischen Kirchen und anderer Architektur- und kulturellen Sehenswürdigkeiten. In Värska gab es für viele Konfernzteilnehmer die erstmalige Gelegenheit, die Kultur der Seto-Volksgruppe kennenzulernen. Der in Volkstracht auftretende Seto-Volkschor "Leiko" trat mit Volksliedern und einigen Volkstänzen auf, es wurden auch Sitten und Bräuche des Seto-Volkes gezeigt.

Die geschilderten Neuerungen bedeuteten eine neue Qualität bei der Durchführung der Konferenzen der jungen Wirtschaftswissenschaftler und machten sowohl für die Teilnehmer als auch für die Organisatoren die Veranstaltung viel erlebnisreicher. Größtenteils wurden diese neuen Elemente auch bei den nächsten Värska-Konferenzen eingesetzt (nicht aber das Schiff als Austragungsort!).

Auch spätere Konferenzen der jungen Wirtschaftswissenschaftler, die wohl von anderen Hochschulen und Forschungsinstituten und zu anderen Leitthemen veranstaltet wurden, fanden auch nicht an traditionellen Austragungsorten, d.h. in großen Städten statt, sondern man wählte dafür andere Kleinstädte oder landschaftlich schöne Orte aus.[3]

Ende der achtziger Jahre haben die Konferenzen der jungen Wirtschaftswissenschaftler leider aufgehört. Dafür gab es vielerlei Gründe: Mehrere aktive Beteiligte haben/hatten die Altersgrenze des so genannten jungen Wissenschaftlers überschritten (33–35 Jahre). Außerdem hatte in der Sowjetunion das "Tauwetter von Gorbatschow" begonnen, das für alle neue und zusätzliche Entwicklungsmöglichkeiten und Tätigkeitsfelder eröffnete. In Estland wurden Diskussionen über eine

[3] z.B. vom 28.–30. Mai 1987 fand die Konferenz junger Wirtschaftswissenschaftlern im südestnischen Rannu am See Võrstjärv statt (Hauptveranstalter die Universität Tartu); vom 9.–11. Juni 1988 war die Konferenz auf der Insel Aegna in der Tallinner Bucht (Hauptveranstalter das damalige Tallinner Polytechnische Institut, jetzt die Technische Universität Tallinn).

größere wirtschaftliche Eigenständigkeit in Gang gesetzt. Gleichzeitig wurde das Thema der Wiederherstellung der Unabhängigkeit Estlands immer aktueller und es gab die ersten Schritte in dieser Richtung.[4]

In der Zeit zwischen der ersten und zweiten wirtschaftspolitischen Konferenz, also zwischen 1984 und 1994, hat sich vieles ereignet. An dieser Stelle werden die wichtigsten Ereignisse aufgeführt, die in Estland stattfanden oder mit Estland verbunden waren:

- 3. April 1987 – Studentenkundgebung in Tartu gegen die von Moskau geplante Phosphoritgewinnung in Nordostestland.
- 23. August 1987 – die erste große politische Kundgebung in Hirvepark (Parkanlage im Tallinner Stadtzentrum), das Hauptthema war die öffentliche Bekanntmachung der Geheimprotokolle des Molotow-Ribbentrop-Paktes vom 23. August 1939.
- 26. September 1987 – in der Presse wurden die allgemeinen Grundlagen der IME-Konzeption ((Wirtschaftlich eigenständiges Estland) veröffentlicht.
- 2. Februar 1988 – in Tartu wurde der Jahrestag der Unterzeichnung des Tartuer Friedensvertrages begangen (der Friedensvertrag zwischen Estland und Russland wurde am 02.02.1929 geschlossen).
- 14.–17. April 1988 – in Tartu fanden die Tage des Denkmalschutzes statt und bei den Kundgebungen wurde erstmals nach dem Beginn der sowjetischen Besatzung öffentlich die blau-schwarz-weiße Nationalflagge gezeigt.
- 10.–11. Juni 1988 – in Tallinn kamen mehr als 100 000 Menschen zum so genannten Nachtsängerfest; die singende Revolution hatte begonnen.
- 17. Juni 1988 – auf dem Sängerfestplatz fand eine teilnehmerreiche Volkskundgebung statt.
- 11. September 1988 – zahlreiche Menschen kamen auf den Sängerfestplatz zur Veranstaltung “Das Lied Estlands – 1988”.
- 16. November 1988 – der Oberste Rat der Estnischen SSR nahm die Souveränitätserklärung an.
- 17. Februar 1989 – das Präsidium des Obersten Rates der Estnischen SSR erklärte den 24. Februar zum Unabhängigkeitstag.
- 23. August 1989 – durch die drei Baltischen Staaten wurde die einzigartige “Baltische Kette” gebildet.

---

[4] z. B. arbeitete der Autor in der Arbeitsgruppe für die Ausarbeitung der IME-Konzeption (Wirtschaftlich eigenständiges Estland) am Wirtschaftsinstitut der Akademie der Wissenschaften der Estnischen SSR, beteiligte sich an Massenkundgebungen und Volksdebatten in Tallinn, verfolgte die Ereignisse in Medien. In den Sommermonaten 1988–1990 wurden auf Initiative des Autors im Touristikzentrum Võru-Kubija (Südestland) regelmäßig Vortragsabende und Diskussionen über die IME-Konzeption, die Geschichte Estlands und die neueren politischen und wirtschaftlichen Entwicklungen in Estland organisiert. Zum Publikum gehörten viele Touristen aus anderen Sowjetrepubliken. Seit 1989 gab es zahlreiche neue Möglichkeiten zur Weiterbildung und zu Forschungsreisen ins Ausland (z.B war der Autor mehrmals in der Bundesrepublik Deutschland und in Österreich). Diese neuen Aktivitäten ließen keinen Raum mehr für das Organisieren von Konferenzen. Für unsere Generation war die Zeit der jungen Wirtschaftswissenschaftler endgültig vorbei!

- 4. April 1990 – der Präsident der Sowjetunion M. Gorbatschow befahl die Unabhängigkeitsdeklaration zu widerrufen (das wurde nicht gemacht, denn es gab keinen Grund dazu!).
- 1990–1991 – die Unabhängigkeitsbestrebungen der drei Baltischen Staaten wurden immer stärker.
- 3. März 1991 – in Estland wurde das Unabhängigkeitsreferendum durchgeführt.
- 19. August 1991 – der Staatsstreichversuch in Moskau.
- 20. August 1991 – um 23.02 Uhr im Schloss Toompea in Tallinn beschloss das Parlament die sofortige Unabhängigkeit.
- 22. August 1991 – als erster Staat nahm Island die diplomatischen Beziehungen zu Estland auf, dann erkannte Litauen die Unabhängigkeit Estlands an.
- 28. August 1991 – bis zum Morgen dieses Tages waren offizielle Beziehungen zu 26 Staaten aufgenommen worden (zu Lettland am 23. August, zu Russland (Boriss Jeltsin) am 24. August, zu Frankreich am 25. August; am 30. August eröffnete Schweden in Tallinn schon seine Botschaft.[5]
- 2. September 1991 – die USA erkannten die Unabhängigkeit der Baltischen Staaten an.
- 6. September 1991 – die Sowjetunion (Staatsrat) und Russland (B. Jeltsin) erkannten die Unabhängigkeit Estlands an.
- 8. September 1991 – auf dem Tallinner Sängerfestplatz fand die Großveranstaltung "Das Lied der Freiheit" statt.
- 17. September 1991 – die Baltischen Staaten wurden in die UNO aufgenommen
- 22.–22. Juni 1992 – die Währungsreform wurde durchgeführt.
- 28. Juni 1992 – auf der Volksabstimmung wurde das neue Grundgesetz verabschiedet.
- 6. Oktober 1992 – Lennart Meri wurde zum Präsidenten der Republik Estland (bis 8. Oktober 2001); vom 08. Oktober 2001 bis zum 09. Oktober 2006 war Arnold Rüütel der Präsident; seit dem 9. Oktober 2006 ist Toomas Hendrik Ilves der estnische Präsident).
- 31. August 1994 – die letzten sowjetischen Militärs verließen Estland; Estland war jetzt endgültig frei!

Mit Sicherheit beeinflussten die geschilderten Ereignisse maßgeblich die Form und den Inhalt der wirtschaftspolitischen Konferenzen in Estland. Also zurück zu den Konferenzen!

Im Jahre 1993 wandten sich mehrere Wirtschaftswissenschaftler und ehemalige Kollegen aus dem Planungsinstitut, die 1984 am so genannten "Schiffskonferenz" teilnahmen, an den Autor mit dem Vorschlag: Im nächsten Jahr jährt sich die Schiffskonferenz zum zehnten Mal, wäre das nicht ein Grund zur Wiederholung? Nach Beratungen mit Kollegen wurde der Beschluss gefasst: im Jahre 1994 wird die nächste Schiffskonferenz durchgeführt.[6] Leider war das alte Schiff nicht mehr

[5] Vahtre, L. *Eesti rahva lugu*. Tallinn: Ilo, 2005: 261.

[6] Auf Initiative des Autors, der seit 1987 an der Technischen Universität Tallinn als leitender wissenschaftlicher Mitarbeiter an der Wirtschaftsfakultät tätig war, später auch als Lehrkraft

fahrtüchtig[7], aber die zweite Konferenz fand jedoch statt (27.–28 Mai 1994 in Tartu und Värska). Am Ende der Konferenz wurde beschlossen, dass die nächste, in der Reihenfolge die dritte Konferenz, gleich im darauffolgenden Jahr organisiert werden soll. Und so fand vom 25.–26. August 1995 in Tartu und Värska die Tagung statt.

Im Jahre 1995, während eines mehrmonatigen Aufenthalts als DAAD- und Tempus-Programm-Stipendiat an deutschen Hochschulen und Forschungsinstituten (Kiel, Osnabrück, Paderborn usw.) entstand die Idee – die nächsten wirtschaftspolitischen Konferenzen werden unter internationalen Beteiligung stattfinden. Die guten Kollegen in Kiel, Manfred O.E. Hennies und Toni Schulz (der leider heute nicht mehr unter uns weilt) waren mit der Idee vollkommen einverstanden und sprachen ihre Unterstützung bei der Durchführung der Konferenzen zu. So werden seit 1996 die Tagungen in Tartu und Värska als internationale Konferenzen durchgeführt.

In der Reihenfolge die vierte und erstmalig die internationale Konferenz fand an zwei Tagen statt, vom 28.–29. Juni 1996. Die fünfte Konferenz dauerte schon drei Tage (26.–28. Juni 1997) und wurde wieder von einem umfangreichen kulturellen und naturkundlichen Rahmenprogramm begleitet. Diese dreigliedrige Form (Vorträge und Diskussionen, Konzerte, Wanderungen in der schönen estnischen Natur) und den Zeitpunkt (immer nach dem estnischen Nationalfeiertag am 24. Juni, also am letzten Donnerstag, Freitag und Sonnabend im Juni) hat man bei der Durchführung der wirtschaftspolitischen Konferenzen bis heute beibehalten. Die meisten ausländischen Teilnehmer kommen jedes Jahr aus Deutschland, aber auch Referenten aus Litauen, Lettland, Polen, Slowenien, Finnland und Großbritannien sind bei den Tagungen aufgetreten.

Im Jahre 2002 fand die X. Konferenz[8] zum Leitthema "Die Integration der Europäischen Union und ihre Wirkungen auf die Wirtschaftspolitik Estlands" statt. Im Jahre 2007 war das Leitthema der XV. Konferenz "Die Wirtschaftspolitik Estlands – drei Jahre in der Europäischen Union".[9]

---

und Prodekan, wurde 1992 an der Technischen Universität der erste Lehrstuhl für Wirtschaftspolitik im wieder unabhängig gewordenen Estland gegründet. Der Autor wurde gleichzeitig zum Professor und ersten Leiter des Lehrstuhls gewählt. Das war noch ein Grund mehr, die Tradition der Konferenzen fortzusetzen.

[7] Die Veranstalter der Konferenzen hoffen jedoch, dass in nächster Zeit ein ähnliches Schiff auf dem Peipussee verkehren wird, und so es wieder möglich sein würde, an Bord des Schiffes eine wirtschaftspolitische Konferenz abzuhalten.

[8] Eine Übersicht über die ersten zehn Konferenzen kann man in estnisch- und englischsprachigen Beiträgen nachlesen in: Raudjärv, M., Sepp, J. Majanduspoliitika kümme konverentsi kui osa Eesti majandusteadusest ja akadeemilisest majandusharidusest / Ten conferences on economic policy as a part of Estonian economic science and academic economic education. – Euroopa Liiduga liitumise mõju eesti majanduspoliitikale / Die Integration der Europäischen Union und ihre Wirkungen auf die Wirtschaftspolitik Estlands / Effect of Accession to the European Union on the Economic Policy of Estonia. Berlin, Tallinn: Berlin Verlag Arno Spitz GmbH, Mattimar OÜ, 2002: 601–620.

[9] Eine Übersicht über die XI.–XV. Konferenzen kann man in estnisch-, deutsch- und englischsprachigen Beiträgen nachlesen in: Raudjärv, M. Majanduspoliitika konverentsid kui traditsioon

Die XV. Konferenz wurde nur in Värska ausgetragen, weil 10 Tage zuvor in Tallinn eine andersartige internationale Wirtschaftskonferenz veranstaltet wurde, und es für vielen Referenten nicht möglich war, an zwei aufeinander folgenden Konferenzen teilzunehmen. Dies wurde aber fast völlig dadurch kompensiert, dass eine Reihe von Führungskräften aus der Regional- und Kommunalpolitik (Landkreisverwaltungen, Stadtverwaltungen, Kommunalverbände usw.) vertreten waren, die über ihre Zuständigkeitsbereiche referierten. Am Ende der Konferenz wurde auch die Meinung geäußert, dass man es sich überlegen sollte, zukünftig die ganze Konferenz nur in Värska durchzuführen. Kommt Zeit, kommt Rat! Wir werden es sehen. Man hat aber festgestellt, dass die XV. Konferenz im inhaltlichen und organisatorischen Sinne eine neue Qualität erreicht hat.

Vom 26.–28. Juni 2008 findet die XVI. Konferenz unter dem Leitthema "Die Wirtschaftspolitik in den EU-Mitgliedstaaten – 2008". Auch diesmal finden alle Vorträge und Diskussionen in Värska statt.

Zu dem bisherigen Kultur- und naturkundlichen Programm kommt diesmal ein Sportprogramm hinzu, weil die Kurortregion Värska ein neues modernes Wellness-Zentrum bekommen hat. Das Wellness-Angebot basiert auf dem örtlichen natürlichen Mineralwasser. Es ist geplant, sich im Tagungsprogramm auf folgende Themen zu konzentrieren:

- Unternehmenspolitik und Unternehmensstrategie,
- Fiskal- und Geldpolitik,
- Umweltpolitik,
- Regional- und Kommunalpolitik,
- Sektorale Politik,
- Sozialpolitik,
- Arbeits- und Einkommenspolitik.

Sicherlich werden wir uns auch mit anderen Themen auseinandersetzen.

Im nächsten Sommer, im Sommer des Jahres 2009, fällt die XVII. wirtschaftspolitische Konferenz zeitlich mit einem sehr wichtigen Kulturereignis in Estland zusammen – **in Tallinn finden vom 2. bis zum 5 Juli 2009** (also vom Donnerstag bis Sonntag) **das XXV. Estnische Sängerfest und das XVIII. Volkstanzfest statt**. Nach der vorläufigen Planung wird die nächste Konferenz im Zeitraum vom 1.–3. Juli (also vom Mittwoch bis Freitag) durchgeführt. Damit wird den Konferenzteilnehmern, in erster Linie unseren ausländischen Gästen, möglich sein, an diesem einzigartigen und international bekannten Volksfest teilzuhaben.

Matti Raudjärv
Initiator und Hauptveranstalter der wirtschaftspolitischen Konferenzen

---

Eesti majandusteaduses ja kõrghariduses / Wirtschaftspolitische Konferenzen – eine langjährige Tradition im estnischen Wissenschafts- und Hochschulleben / Conferences on Economic Policy as a Tradition in Estonia Economics and Higher Education. – Eesti majanduspoliitilised väitlused – 15 / Estnische Gespräche über Wirtschaftspolitik – 15 / Discussions on Estonian Economic Policy – 15. Berlin, Tallinn: Berliner Wissenschafts-Verlag, Mattimar, 2007: 97–112.

DEVELOPMENT OF THE TRADITION OF CONFERENCES ON ECONOMIC POLICY IN ESTONIA

On 26–28 June 2008 already the sixteenth scientific conference on economic policy will be held in Estonia, with the main venue traditionally at Värska. Why at the above-mentioned venue? The following is a brief explanation of the reason and a description of the development of this long tradition.

When this tradition of organising conferences was started in 1984 (looking back in time), it was the turn of the Estonian Planning Institute to organise the conference and the undersigned was working at the Institute as the Head of the Department of Improvement of Management Mechanism at that time (in addition to the job as a member of the academic staff of the Faculty of Economics of the Tallinn University of Technology which involved more contacts). Annual conferences were organised in Estonia during that period on the initiative of the Estonian Club of Young Economists which had been established in the second half of the 1970s. These conferences were organised by turns by almost all Estonian institutions of higher education and research of that time which were engaged in research, teaching students and provision of further training in the field of economics.

Organisation of the conference of 1984 was the responsibility of the undersigned in cooperation with his colleagues, and the presentations were made and discussions of the conference were held mainly on board M/S Vanemuine on the way from Tartu to Värska in three working groups (on 24–26 May 1984). The idea of using a ship for conference work came up rather by chance although it had also an indirect reason. Namely, at earlier conferences of young economists (which had usually been held mainly in the two largest Estonian cities – Tallinn and Tartu) it had often happened that there were not enough participants after the plenary meeting and the first break. A number of participants at the conference had gone shopping! Why?

There was namely a deficit in the supply with most consumer goods (incl. food products) in the former Soviet Union (and also in Estonia) at that time, i.e. a general lack of goods in the shops. In Tallinn (as the capital of Estonia, which was supplied with goods better than other Estonian cities and towns) people often had an opportunity to find the necessary goods more easily. The participants at the conference (above all some young female researchers) also made use of that opportunity during their stay in Tallinn). Buying essential goods was a natural wish of everybody, including young economists. (*NB! It was a very serious and remarkable economic phenomenon – deficit of goods and services – which was characteristic of the whole Soviet Union at that period and also of many other countries subordinated to the so-called Moscow's ideology and pressure in the Central and Eastern Europe and also in certain other socialist countries in the world*).

The venue for the conference of 1984 was chosen with the aim to ensure the attendance of as many participants as possible until the end of the conference. The idea was that if the conference took place on a ship on the way from Point A to Point

B, it would not be possible to leave in the middle of the conference to go shopping. And generally – a conference on a ship keeps the people together![10]

However, during the occupation period it was possible to travel on ship only on inland water bodies in Estonia. Organisation of a conference on a ship at sea was virtually impossible in Estonia in the conditions of the Soviet power. The Soviet Border Guard closely watched for ships going to the sea and required the respective permission. And there was no hope whatsoever to get such a permission! A few ships travelled on inland waterways, however – on Lake Peipsi, Lake Pskov, Lake Võrtsjärv and the Emajõgi River connecting Peipsi and Võrtsjärv. Considering and taking into account several circumstances, we chose M/S Vanemuine, which mainly travelled between Tartu and Värska and offered the best opportunity at that time to organise a conference on a ship.

And so it happened! The plenary meeting of the conference was held in the rooms of the History Museum of the University of Tartu on Toomemägi Hill in Tartu. After the joint lunch in a restaurant (the current Atlantis which bore the name Kaunas at that time) on the bank of the Emajõgi River in the centre of Tartu, the participants boarded M/S Vanemuine which went along the Emajõgi River through Lake Peipsi and Lake Pskov to Värska in Southeast Estonia (the trip between Tartu and Värska on a ship was a relatively common tour or holiday trip at that time). The work of the conference started at once on the ship in three sections at the same time. The participants arrived at Värska by the evening (the duration of the trip on the ship was six hours during which presentations were made and discussions held) and spent the night at the former Petseri Northern Camp of the Defence Forces of the Republic of Estonia.[11] On the morning of the second day they took the ship to Pskov in Russia and returned to Värska in the afternoon (again with presentations and discussions on the ship). There was sightseeing in Pskov and then lunch. They arrived at Värska by the evening to listen to the Seto concert at our camp site and have a relaxed dinner and spend free time together. On the noon of the third day the conference was closed and the participants returned to Tartu by ship (now free discussions took place on the ship outside the programme).

Besides having a more successful conference, we can mention the following improvements and differences in the work of the conference of 1984 (opening of the conference and the plenary meeting in Tartu; work in sections and discussions on board the ship; closing the conference and accommodation at Värska; entertainment at Värska and in Pskov):

- the **regional aspect** was added, i.e. the conference work took place outside the cities which are traditional venues (earlier in the Estonian largest cities Tallinn

[10] This position is now advertised also by several large ferry companies (Tallink, Viking Line, etc.).

[11] The Northern Camp was established in 1926. With the arrival of the Soviet forces in Estonia, the Northern Camp was liquidated (in 1941). Later, including in 1980s, also in the year 1984 of our conference, the remaining buildings were used for further training organised in summer for teachers of schools of general education of the Ministry of Education of the Estonian S.S.R.

and Tartu where also Estonian institutions of higher education and research had been concentrated), in quite a different place – in a rural area and above all – on a ship (which travelled on the route: Emajõgi River, Lake Peipsi, Lake Lämmijärv, Lake Pskov, Värska Bay, Värska Town, Velikaja River, Pskov City);

- support to improvement of **regional balance** (organisation of a scientific event – a conference – in a periphery in the regional sense also meant moral support and adding value to the life of the inhabitants of the area);
- an additional **socio-economic aspect** (organisation of the conference outside traditional places, in a country town instead of a city, provided additional work to local people engaged in accommodation, catering and other activities);
- an additional **logistics aspect** (use of a ship for conference work and for transportation in changing the venue);
- the **milieu changed** (most of the conference work took place on a ship and not in a lecture room or in a stationary conference hall);
- an additional **nature programme** (being outdoors on rivers, lakes and among wonderful sceneries of Southeast Estonia);
- an additional **cultural programme** (tour in the ancient Russian Pskov city and becoming familiar with its historical churches and other architectural and cultural sights; at Värska many participants had an opportunity for the first time to get acquainted with the Seto folk culture – the Seto folk choir "Leiko" gave a concert to the participants of the conference. The choir singers in Seto folk costumes mainly sang folk songs but also showed the elements of certain folk dances and Seto traditions.

These additions meant a new quality in the conduction of conferences of young economists but also additional experience both for participants and organisers. Most of these innovations/additions (except the use of a ship for conference work!) have also been characteristic of subsequent so-called Värska conferences.

Certain subsequent conferences of young economists (organised already by other institutions of higher education or research and also on other general subjects) also took place outside traditional venues – cities – in new and different towns and in places with beautiful nature.[12] At the end of the 1980s the organisation of conferences of young economists fizzled out, however, and stopped in Estonia. There were several reasons for it: many earlier active participants had crossed the age limit of the so-called young economists (33–35 years). Besides, the so-called Gorbachev's thaw had started in the Soviet Union which meant new and additional opportunities for development and activities for everyone. The possibilities for increasing economic autonomy and self-management were discussed in Estonia, and there were

[12] For instance, a conference of young economists took place at Rannu in South Estonia, on the coast of Lake Võrtsjärv on 28–30 May 1987 (with the University of Tartu as the main organiser); on 9–11 June 1988 the conference took place on the Aegna Island at the mouth of the Tallinn Bay (with the Tallinn Polytechnic Institute, the current Tallinn University of Technology as the main organiser).

also increasingly enthusiastic talks about the regaining of independence, and its planning began.[13]

Some of the most important events that took place in Estonia and in connection with Estonia that remained between the first (in 1984) and the second (in 1994) conference on economic policy:

- 3 April 1987 – a meeting of students in Tartu against planning a phosphorite mine to Virumaa by the authorities in Moscow;
- 23 August 1987 – the first large political manifestation in Hirvepark in Tallinn in connection with the disclosure of the Molotov-Rippentrop Pact (signed on 23.08.1939);
- 26 September 1987 – the basic positions of the IME (Economically Independent Estonia) Programme were published in the press;
- 2 February 1988 – the anniversary of signing the Tartu Peace Treaty was celebrated in Tartu (the peace treaty between Estonia and Russia was signed on 2.02.1920);
- 14–17 April 1988 – during the Heritage Protection Days organised in Tartu, the blue-black-white national flag was brought out for the first time after the beginning of the Soviet occupation;
- 10–11 June 1988 – a Night Song Festival took place in Tallinn with more than 100 thousand participants; the Singing Revolution had started;
- 17 June 1988 – a meeting with a large number of participants took place on the Tallinn Song Festival Grounds;
- 11 September 1988 – the event "Estonian Song 1988" with a large number of participants took place on the Tallinn Song Festival Grounds;
- 16 November 1988 – the Supreme Soviet of the E.S.S.R. passed the Declaration of Sovereignty;
- 17 February 1989 – Presidium of the Supreme Council of the E.S.S.R. declared 24 February as the Day of Independence;
- 23 August 1989 – a unique joint Baltic Way was organised in the Baltic countries;
- 4 April 1990 – M. Gorbachev, President of the U.S.S.R., ordered Estonia to cancel its Declaration of Sovereignty (it was not cancelled as there was no reason for it!);

[13] For instance, the undersigned was a member of the working group which developed the IME (Economically Independent Estonia) conception at the Institute of Economics of the Academy of Sciences of the E.S.S.R., participated in many public meetings and discussions and in several large-scale events in Tallinn and followed the events through the media. In the summer months of 1988–1990, regular lectures and discussions were organised at the Võru-Kubija Tourist Centre in Southeast Estonia for tourists on the initiative of the undersigned (it was a traditional holiday and hiking destination for above all Russian-speaking visitors from outside Estonia, from other republics of the Soviet Union) about the aims of IME, history of Estonia and the political and economic developments in Estonia. From 1989, the undersigned had numerous both long-term and short-term fellowship opportunities to acquire experience at the universities and research institutions of other countries (Federal Republic of Germany, Austria). Such activities distracted also many other colleagues from conferences to other aims and events. The period of young economists had ended for our generation!

- 1990–1991 – the three Baltic republics increasingly strived for independence;
- 3 March 1991 – referendum on independence took place in Estonia;
- 19 August 1991 – *coup d'état* in the U.S.S.R.;
- 20 August 1991 – the resolution on the national independence of Estonia was adopted on Toompea Hill (by the supreme legislative body) in Tallinn at 23.02;
- 22 August 1991 – Iceland was the first country to establish diplomatic relations with the Republic of Estonia, and the next country to recognise the independence of Estonia was Lithuania;
- 28 August 1991 – by the morning of that day, official relations had been established with 26 countries (with Latvia – on 23 August; Russia (B. Jeltsin) – on 24 August; France – on 25 August; on 30 August, Sweden already opened its embassy in Tallinn)[14];
- 2 September 1991 – the USA recognised the independence of the Baltic countries;
- 6 September 1991 – the independence of Estonia was recognised by the U.S.S.R. (State Council) and Russia (B. Jeltsin);
- 8 September 1991 – a huge event "Song of Freedom" took place on the Tallinn Song Festival Grounds;
- 17 September 1991 – the Baltic States became U. N. member states;
- 1992 – currency reform was carried out (on 20–22 June), the new Constitution was adopted (at the referendum of 28 June), Lennart Meri (6.10.1992–08.10.2001) became the President of the Republic of Estonia; (on 08.10.2001–09.10.2006, Arnold Rüütel was the President, and since 09.10.2006, Toomas Hendrik Ilves has been the President);
- 31 August 1994 – the last army units of the U.S.S.R. left Estonia; Estonia was quite free now!

The events listed above certainly also had a considerable effect on the content and form of the conferences on economic policy that were subsequently organised in free Estonia. But back to the conferences on economic policy now!

In 1993, several economists and former colleagues from the Planning Institute who had participated in the so-called ship conference in 1984, inquired from the undersigned and suggested that since it would be ten years from the ship conference in 1994, would it not be a good occasion to organise it again? And it was decided after discussions with the colleagues that another ship conference would take place in 1994.[15] The former ship was unfortunately not navigable[16] but the second

[14] Vahtre, L. *Eesti rahva lugu*. Tallinn: Ilo, 2005: 261.

[15] On the initiative of the undersigned who worked as the leading researcher, member of the academic staff and later also vice-dean in the Faculty of Economics of the Tallinn University of Technology since 1987, the first Chair of Economic Policy after regaining of independence in Estonia was established in the Tallinn University of Technology in 1992 (the undersigned was also elected as the first head and professor of the new chair). Thus the continuation of the scientific conferences was justified.

[16] Organisers of the conference still hope that a new ship will start travelling on Lake Peipsi in the near future on which it would also be possible to conduct the presentations/discussions of the traditional scientific conference on economic policy.

conference was organised after all in Tartu–Värska (on 27–28 May 1994). It was decided at the end of the conference to organise the next, the third conference on economic policy already next year, in 1995. So it happened that the conference was held on 25–26 August 1995 and in Tartu–Värska again.

In 1995, after a long-term research fellowship grant (DAAD, Tempus Programme) to gain experience from German institutions of higher education and research (Kiel, Osnabrück, Paderborn, etc.), an idea occurred in autumn during another visit to Kiel to organise further conferences on economic policy as international conferences. Good colleagues from Kiel Manfred O. E. Hennies and Toni Schulz (the latter has unfortunately died by now) gladly agreed and were also ready to contribute to the organisation of the conference. Thus the conferences on economic policy in Tartu–Värska became international conferences from 1996.

The fourth conference, which was an international conference for the first time, took place on two days, i.e. on 28–29 June 1996. The fifth conference (on 26–28 June 1997) had already been planned as a three-day conference with also an extensive cultural and nature programme in addition to conference work. Such international scientific conferences on economic policy, consisting of three parts (presentations/ discussions, concerts and visiting of places with beautiful nature in Estonia) have taken place annually during the week after the Estonian national holiday Jaanipäev (Midsummer or St. John's Day on 24 June), i.e. on the last Thursday, Friday and Saturday of June. This tradition has been maintained until now. The number of foreign guests from the institutions of higher education of the Federal Republic of Germany has been the highest every year (but there have also been from the institutions of higher education and research of Lithuania, Latvia, Poland, Slovenia, Finland and the United Kingdom and from the institutions of the European Union).

In 2002, the X conference[17] was held on the general subject "Effect of the accession to the European Union on the Estonian economic policy" and in 2007 the XV international scientific conference on economic policy on the subject "Estonian economic policy – three years in the European Union".[18]

---

[17] An overview of the first ten conferences is available in papers in Estonian and in English: Raudjärv, M., Sepp, J. Majanduspoliitika kümme konverentsi kui osa Eesti majandusteadusest ja akadeemilisest majandusharidusest / Ten conferences on economic policy as a part of Estonian economic science and academic economic education. – Euroopa Liiduga liitumise mõju eesti majanduspoliitikale / Die Integration der Europäischen Union und ihre Wirkungen auf die Wirtschaftspolitik Estlands / Effect of Accession to the European Union on the Economic Policy of Estonia. Berlin, Tallinn: Berlin Verlag Arno Spitz GmbH, Mattimar OÜ, 2002: 601–620.

[18] An overview of the conferences from the eleventh to the fifteenth is available in papers in Estonian, German and English: Raudjärv, M. Majanduspoliitika konverentsid kui traditsioon Eesti majandusteaduses ja kõrghariduses / Wirtschaftspolitische Konferenzen – eine langjährige Tradition im estnischen Wissenschafts- und Hochschulleben / Conferences on Economic Policy as a Tradition in Estonian Economics and Higher Education. – Eesti majanduspoliitilised väitlused – 15 / Estnische Gespräche über Wirtschaftspolitik – 15 / Discussions on Estonian Economic Policy – 15. Berlin, Tallinn: Berliner Wissenschafts-Verlag, Mattimar, 2007: 97–112.

The fifteenth conference took place only at Värska as just 10 days earlier another international conference on economics had been organised in Tallinn and a number of participants were not able to participate in two successive conferences. That was, however, almost fully compensated by the fact that a number of heads of regional and municipal governments (county government, town government, rural municipality government, associations of local government, etc.) participated and also made presentations related to their area of work. At the closing of the conference the participants also expressed their opinion that the entire conference could take place at Värska in the future. We will see about it! At the same time the organisers attained new quality with the organisation and content of the fifteenth conference.

The subject of the **XVI** conference which will take place on 26–28 June 2008 will be "Economic policy in EU Member States – in 2008". All presentations and discussions of this scientific event will take place at Värska again. Also a *sports programme* will be added to the cultural and nature programme this year as the construction of the modern Water Centre/SPA, operating on the basis of the well-known natural Värska mineral water has been completed at Värska, which is the health resort area of Southeast Estonia. It is planned to focus on the following areas of economic policy in the work programme (presentations/discussions) of the conference:

- entrepreneurship policy and corporate strategy;
- fiscal and monetary policy;
- environmental policy;
- regional and local government policy;
- sectoral economic policy;
- social policy;
- labour and income policy;

Surely also several other problems will be dwelt upon.

Next summer, in 2009, the XVII international scientific conference on economic policy will take place at the same time with very important cultural events in Estonia – the **XXV Nationwide Song Festival and the XVIII Nationwide Dance Festival will take place in Tallinn from 2 to 5 July 2009** (i.e. from Thursday to Sunday). According to preliminary plans, the next conference will be organised in 2009 from Wednesday to Friday after Jaanipäev (i.e. 1–3 July 2009) to enable also guests of the conference (above all from other countries) to participate in that internationally well-known and unique folk party after the conference.

Matti Raudjärv
Initiator and main organiser of conferences on economic policy

MAJANDUSPOLIITIKA TEADUSKONVERENTSID EESTIS (1984–2008)

WISSENSCHAFTLICHE KONFERENZEN ÜBER WIRTSCHAFTSPOLITIK IN ESTLAND (1984–2008)

SCIENTIFIC CONFERENCES ON ECONOMIC POLICY IN ESTONIA (1984–2008)

I	1984	Ühiskondliku tootmise intensiivistamise probleemid Eesti NSV-s
II	1994	Majandusteadus ja majanduspoliitika Eesti Vabariigis
III	1995	Majanduspoliitika teooria ja praktika Eesti Vabariigis
IV	1996	Aktuaalsed majanduspoliitika küsimused Euroopa Liidu riikides ja Eesti Vabariigis /I ja II/ Aktuelle wirtschaftspolitische Fragen in den Ländern der Europäischen Union und in der Republik Estland /I und II/ Topical Problems of the Economic Policy in the Member States of the European Union and the Republic of Estonia /I and II/
V	1997	Eesti Vabariigi majanduspoliitika ja integreerumine Euroopa Liiduga Die Wirtschaftspolitik der Republik Estland und die Integration mit der Europäischen Union Economic Policy of the Republic of Estonia and Integration with the European Union
VI	1998	Eesti Vabariigi integreerumine Euroopa Liiduga – majanduspoliitika eesmärgid ja abinõud Die Integration der Republik Estland mit der Europäischen Union – Ziele und Mittel der Wirtschaftspolitik Integration of the Republic of Estonia into the European Union – Goals and Instruments of Economic Policy
VII	1999	Eesti Vabariigi majanduspoliitika ja Euroopa Liit Wirtschaftspolitik der Republik Estland und die Europäische Union Economic Policy of the Republic of Estonia and the European Union
VIII	2000	Eesti Vabariigi majanduspoliitika tulemuslikkus ja Euroopa Liit Wirksamkeit der Wirtschaftspolitik der Republik Estland und die Europäische Union Effectiveness of the Economic Policy of the Republic of Estonia and the European Union
IX	2001	Harmoniseerimine ja vabadus Eesti Vabariigi majanduspoliitikas integreerumisel Euroopa Liiduga Harmonisierung und freiheit der wirtschaftspolitik estlands in eu-integrationsprozess Harmonisation and Freedom in the Economic Policy of Estonia integrating with the European Union

X	2002	Euroopa Liiduga liitumise mõju Eesti majanduspoliitikale Die Integration der Europäischen Union und ihre Wirkungen auf die Wirtschaftspolitik Estlands Effect of Accession to the European Union on the Economic Policy of Estonia
XI	2003	Eesti majanduspoliitika teel Euroopa Liitu Die Wirtschaftspolitik Estlands auf dem Weg in die Europäische Union Estonian Economic Policy on the way towards the European Union
XII	2004	Eesti majanduspoliitilised perspektiivid Euroopa Liidus Wirtschaftspolitische Perspektiven Estlands als Mitglied der Europäischen Union Economic Policy Perspectives of Estonia in the European Union
XIII	2005	XIII majanduspoliitika teaduskonverents Die XIII wirtschaftspolitische Konferenz 13th Scientific Conference on Economic Policy
XIV	2006	XIV majanduspoliitika teaduskonverents Die XIV wirtschaftspolitische Konferenz 14th Scientific Conference on Economic Policy
XV	2007	Eesti majanduspoliitika – kolm aastat Euroopa Liidus Die Wirtschaftspolitik Estlands – drei Jahre in der Europäischen Union Economic Policy of Estonia – three Years in the European Union
XVI	2008	Majanduspoliitika Euroopa Liidu riikides – aasta 2008 Die Wirtschaftspolitik in den EU-Mitgliedsstaaten – 2008 Economic Policy in the EU Member States – 2008